

K $\frac{172.629}{3}$

ალექსანდრე კვიციანი ქრონიკა

საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემია
კ. კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ინსტიტუტი

ადექსანდრე კვიციანიძის ძეგლი

(X—XIV სს. ხელნაწერების მიხედვით)

ტექსტი გამოსაცემად მოამზადა, გამოკვლევა,
კომენტარები და ლექსიკონი დაურთო
თამილა გვალაგლიშვილმა

K 172629
3

სკუპ-2000
შემოწმებულია

გამომცემლობა „მეცნიერება“

თბილისი

1978

301(38)+491.71-72+091(47.922)(09)

ქსანდრე კვიციანი ქობულაძე

ბიზანტიური ხელნაწიხი

ბიზანტიური წყახომეორეობა

ქახილური ხელნაწიხი

წინამდებარე გამოცემით პირველად ქვეყნდება VI საუკუნის მოღვაწის ალექსანდრე კვიციანის ერთ-ერთი თხზულების — საკითხავი პოენისათვის პატიოსანისა და ცხოველს-მყოფელისა ჭუარისა — კრიტიკულად დადგენილი ტექსტი. ქართული თარგმანი შემოინახულია რამდენიმე ხელნაწერში, რომელთაგან უძველესი 986 წელს გადაწერილი პალიმფსესტია.

ტექსტს უძღვის გამოკვლევა, რომელშიაც დახასიათებულია გამოყენებული ხელნაწერები, დადგენილია ქართული თარგმანის წყარო — ბერძნული რედაქცია. განხილულია თვით ბერძნული ორიგინალის წყაროები, აღნიშნული ნაწარმოების გავლენა სხვა ისტორიული ხასიათის თხზულებებზე და ქართული თარგმანის შესრულების დროის საკითხი.

გამოცემას თან ერთვის ვრცელი კომენტარები, ლექსიკონი და საძიებლები.

წიგნი დიდ სამსახურს გაუწევს როგორც ფილოლოგებს, ისე ისტორიკოსებსაც.

რედაქტორი ელ. მეტრეველი

702025
M 607 (06)-77

150-78 ©

შესავალი

ბიზანტიურ ლიტერატურაში ქრონოგრაფია, როგორც ისტორიული ლიტერატურის ერთ-ერთი სახე, IV საუკუნეში ჩაისახა. დასრულებული ფორმა მან მხოლოდ VI საუკუნეში მიიღო იოანე მალალას შემოქმედებაში.

როგორც ცნობილია, ძველი ქართული ლიტერატურა საუკუნეების მანძილზე ბიზანტიურ ლიტერატურასთან მჭიდრო კავშირში ვითარდებოდა. ქართული მწერლობის განვითარების ადრეულ პერიოდში, V საუკუნიდან მოყოლებული, ქართველი მწერლები, მთარგმნელები და მეცნიერნი ორიგინალურ შემოქმედებასთან ერთად ეწეოდნენ ნაყოფიერ მთარგმნელობით მოღვაწეობასაც (ბერძულიდან, არაბულიდან, სირიულიდან, სომხურიდან).

ქართული ორიგინალური ისტორიული ლიტერატურის შესწავლა წარმოუდგენელია ამ ქანრის ნათარგმნი ძეგლების გავალისწინების გარეშე.

როგორც ჩანს, ქართველი მოღვაწენი ამგვარი ხასიათის თხზულებათა თარგმანებს (განსაკუთრებით მხედველობაში გვაქვს უძველესი ქრონიკები) დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდნენ. VIII საუკუნის პირველ ნახევარშია უკვე თარგმნილი იპოლიტე რომაელის ქრონიკა, რომლის ძველი ქართული ვერსია შემონახულია ისეთ უძველეს ხელნაწერებში, როგორიცაა: შატბერდის კრებული (S—1141) — 973—976 წლებში გადაწერილი, იერ. 44—XII—XIII სს., იერ. 74—XIII—XVIII სს. და სხვა¹.

ქრონიკებისადმი დიდ ინტერესზე მეტყველებს ის ფაქტიც, რომ ამგვარი ხასიათის როგორც ორიგინალური, ასევე ნათარგმნი თხზულებები დაცულია უძველეს ქართულ კრებულებში, მრავალთავებში.

ქრონიკების ადრეულ თარგმანთა შორის უნდა დავასახელოთ ალექსანდრე კვიპრელის ქრონიკის — ჯვრის გამოჩინების საკითხავის — თარგმანიც. ამ საკითხავის ფრაგმენტები IX საუკუნის პალი-

¹ ილ. აბულაძე, იპოლიტე რომაელის ქრონიკონის ძველი ქართული ვერსია, ხელნაწერთა ინსტიტუტის მოამბე, III, თბ., 1961, გვ. 223—243.

მფსესტური ხელნაწერის მიხედვით გამოაქვეყნა რ. ორბელიმ². მან, მართალია, ვერ დაადგინა მის მიერ გამოქვეყნებული ფრაგმენტების ავტორი, მაგრამ აღნიშნა მათი დიდი სიახლოვე ძველი ბიზანტიური ქრონიკების ტექსტებთან³.

წინამდებარე ნაშრომში წარმოდგენილია ამ უძველესი ქრონიკის — ალექსანდრე კვიპრელის ჯვრის გამოჩინების საკითხავის — კრიტიკულად დადგენილი ტექსტი, სათანადო ფილოლოგიური აპარატით. ქართული თარგმანი შედარდა ალექსანდრე კვიპრელის თხზულების ბერძნულ რედაქციას. ამ გზით შესაძლებელი გახდა ქართული თარგმანის წყაროს საკითხის გარკვევა. ქართულმა თარგმანმა ახლებურად გააშუქა ალექსანდრე კვიპრელის საკითხავთან დაკავშირებული რიგი საკითხი და უფრო აშკარა გახადა, თუ რა დიდი მნიშვნელობა უნდა მიენიჭოს უძველეს ქართულ თარგმანებს, როგორც ბიზანტიელ ავტორთა, ასევე ქართული ისტორიული თხზულებების შესწავლის საქმეში.

ალექსანდრე კვიპრელი მონაზვნის (იგივე ალექსანდრე სალამინელის) შესახებ თითქმის არავითარი ბიოგრაფიული ცნობები არ არის შემონახული. მისი ერთ-ერთი თხზულების — „*Ἐγχαμύου ἐκ Βαρσάβου τῆς ἀράτουσ*“ — მიხედვით იგი იყო წმ. ბარნაბის მონასტრის მონაზონი ქალაქ სალამინში კვიპროსზე⁴.

იმის გამო, რომ მის ერთ ნაწარმოებში კონსტანტინოპოლის პატრიარქი მოიხსენიება „მსოფლიო პატრიარქის“ ტიტულით, ო. ბარდენჰევერი ვარაუდობს, რომ ამ თხზულების ავტორი VI საუკუნის მოღვაწე უნდა ყოფილიყო, რადგანაც უფრო ადრე ამ ტიტულით კონსტანტინოპოლის პატრიარქის ხსენება ცნობილი არ არის⁵.

ლიტერატურული ტრადიცია ამ ავტორს მიაწერს ორ ქადაგებას, ორ ენკომიას და მის თხზულებათა შორის მეტად ცნობილს — „*Λόγος ἐκ τῆς ἐμπειρίας τοῦ ἑαυτοῦ καὶ ζωοποιῶν σταυρῶν*“.

² Р. Орбели. К исследованию одного грузинского палимпсеста из лавры св. Саввы. Эллинистический ближний Восток. Византия и Иран. Москва, 1967, стр. 125—135.

³ იქვე, გვ. 131—133. რ. ორბელის მიერ გამოქვეყნებული ფრაგმენტები მ. ვან ესბროეკმა მიიჩნია ევსევი კესარიელის საეკლესიო ისტორიის ნაწილად: M. van Esbroeck. Les plus anciens homéliaires géorgiens. Louvain, 1975, გვ. 35.

⁴ O. Bardenhewer, Geschichte der altkirchlichen Literatur, bd. 5. Darmstadt, 1962, გვ. 144.

⁵ O. Bardenhewer, Geschichte... გვ. 145.

ალექსანდრე კვიპრელს VI საუკუნის მოღვაწედ თვლის ასევე მ. ვან ესბროეკი: M. van Esbroeck, Les plus anciens homéliaires géorgiens... გვ. 271—272.

ჩვენი შესწავლის საგანს წარმოადგენდა ალექსანდრე კვიპრელი მონაზვნის სწორედ ეს თხზულება.

ხელნაწერები

ამ საკითხავის ძველი ქართული თარგმანი — „საკითხავი პოვნისათვის პატიოსნისა და ცხოველს-მყოფელისა ჯუარისა აღწერილი ალექსანდრეს მიერ კვიპრელ მონაზონისა, რომელსა ევედრნეს მრავალგზის წმიდანი მამანი“ — შემონახულია უძველეს ქართულ ხელნაწერებში, როგორცაა: Sin. 93 (დღეისათვის Garrett—24), X ს; Sin. 92, მინვანა ქართ. 4, X ს; ბოდლეს წიგნთსაცავის ხელნაწერი Ox. № 1, XI ს; ხელნაწერთა ინსტიტუტის ხელნაწერები: Q—762, XIII—XIV სს. და A—518, XVIII საუკუნის ნუსხა. თხზულების ფრაგმენტები აღმოჩნდა X საუკუნის „კლარჯულ მრავალთავში“ (A—144-სა) და ლენინგრადის აღმოსავლეთმცოდნეობის პალიმფსესტურ ხელნაწერში (M—13, IX—X სს.)⁶, რომლის ჩვენთვის საინტერესო ქვედა ფენა, რუსუდან ორბელის აზრით, „მრავალთავს“ უნდა წარმოადგენდეს.

1. ტექსტის დადგენისას ძირითად ნუსხად გამოვიყენეთ Sin. 93-ის ტექსტი. ხელნაწერი შეიცავს მხოლოდ ალექსანდრე კვიპრელი მონაზვნის ზემოთ დასახელებულ ნაწარმოებს. ტექსტს აკლია დასაწყისი, დაბოლოება და, ამასთან ერთად, ცნობა ავტორის შესახებ. ხელნაწერის აშიაზე სხვადასხვა ადგილას გვხვდება სამი სათაური:

- ა. „საკითხავი ჯუარის გამოჩინებისაჲ“ (18v—19r, 26v—27r);
- ბ. „საკითხავი ჯუარის პოვნისაჲ“ (82v—83r, 94v—95r);
- გ. „ჯუარის პოვნისაჲ საკითხავი“ (66v—67r).

ეს სათაურები, რომლებიც არ უკავშირდებიან ტექსტის სიუჟეტს და განსხვავებული ხელითაც არიან მიწერილნი, ჩვენი აზრით, შედარებით გვიანდელი წარმოშობისაა.

ხელნაწერი X საუკუნის პალიმფსესტია, ზედა ქართული ფენა გადაწერილია ცნობილი კალიგრაფის იოანე-ზოსიმეს მიერ. ქვედა ფენა კი ბერძნულ ტექსტს წარმოადგენს. მეტად საინტერესოა თვით ამ ხელნაწერის ისტორია: იგი პირველად აღწერა ალ. ცაგარელმა. აღწერილობაში ვკითხულობთ: «...рукопись Sin 93—Сказание о сошествии Иисуса Христа и распространении христианства, 3 1/2 вершк. длин. 2 2/3 шир. 109 л., на пергаменте, палимпсест. Пись-

⁶ P. Орбели. К исследованию одного грузинского палимпсеста.... стр. 125—135.

მო სტროჩნოე, четкое, без всяких украшений. Начала и конца недостает. Начинается: „არიან და უცვალებელ ჩუშნოუს და ჩუ-
შნისა ცხოვრებისათჳს მოდრიკნა ცანი და გარდამოჳდა და ცათაგან
განუშორებელ იყო და დაემკვდრა მუცელსა ლსშობლისასა... Окан-
чивается: ხოლო ვითარ მოვიდა არა ქმნილი, მსგავსი მამისა, და დაუ-
ტევა ნებსით“... Почерк писца Иоанна Синайского X в.⁴⁷ ალ.
ცაგარლის შემდეგ ეს ხელნაწერი დაკარგულად ითვლებოდა. მის ვერ
შიაგნეს ვერც ნ. შარმა და ივ. ჯავახიშვილმა და ვერც ე. გარიტმა
სინაზე ყოფნისას. მხოლოდ 1967 წელს გამოქვეყნდა ე. გარიტის ცნო-
ბაერთი ქართული ხელნაწერის—Garrett 24-ის შესახებ⁴⁸. ე. გარიტ-
მა შეისწავლა გარიტის კოლექციის ეს ნუსხა და დაადგინა, რომ იგი
ალ. ცაგარლის მიერ 1883 წელს აღწერილი Sin. 93-ის იდენტურია.

ბელგიელი მეცნიერი აღნიშნავს, რომ ხელნაწერი, გადაწერილი
სინაზე X საუკუნეში, სინას მთის წმ. ეკატერინეს მონასტერში ინა-
ხებოდა ცხრა საუკუნის მანძილზე, იმ დრომდე, ვიდრე ერთმა პა-
ლიმფსესტების მოყვარულმა, უფრო ცნობისმოყვარემ, ვიდრე მეც-
ნიერმა იგი არ წამოიღო სინას მთიდან 1883—1902 წლებს შორის.

კარგა ხნის შემდეგ, 1922 წელს ხელნაწერი აღმოჩნდა შეტანი-
ლი ლაიპციგში ანტიკვარ ჰირსემანის კატალოგში, რომელმაც იგი
1500 შვეიცარულ ფრანკად შეაფასა. ეს კატალოგი შეიცავს ა. ბაუმ-
სტარკის მიერ შესრულებულ ამ ხელნაწერის აღწერილობას, რო-
მელშიაც ხელნაწერი შეცდომით განსაზღვრულია როგორც ჰიმნების
კრებული.

დაახლ. 1922 წელს ხელნაწერი შეიძინა ამერიკელმა ბიბლიო-
ფილმა რობერტ გარეტმა, რომელმაც 1942 წელს სხვა მრავალ ხელ-
ნაწერთან ერთად ჩვენთვის საინტერესო ცალიც გადასცა პრინსტო-
ნის უნივერსიტეტის ბიბლიოთეკას, სადაც იგი დღემდე ინახება გა-
რეტის კოლექციაში 24-ე ნომრით. აქაც ხელნაწერი მიჩნეულია ჰიმ-
ნების კრებულად და მითითებულია ბაუმსტარკის აღწერილობა.

1883 წელს, მაშინ როდესაც ხელნაწერი აღწერა ალ. ცაგარელმა,
მასში 109 ფურცელი იყო, ახლა კი მხოლოდ 99 ფურცელიაა გადარ-
ჩენილი. ერთ-ერთ დაკარგულ ფურცელს ე. გარიტმა მიაკვლია Selly
Oak Colleges-ის (ბირმინგემი) ბიბლიოთეკაში დაცულ მინგანას კოლექ-

⁴⁷ А. А. Цагарели. Сведения о памятниках грузинской письменности. Вып. II. СПб. 1889. стр. 98.

⁴⁸ G. Garitte, Aventures et mésaventures d'un manuscrit géorgien (Le cod. Garrett 24, Princeton), Bedi Kartlisa, Paris, 1967, № 52-53, გვ. 37-53.

ცაში, მინგანა ქართული 4⁹, დანარჩენი რამდენიმე დაკარგული ფურცელი აღმოჩნდა გეტინგენის უნივერსიტეტის ბიბლიოთეკაში, სადაც ეს ფურცლები კატალოგში გატარებულია, როგორც სირიული ხელნაწერის ფრაგმენტები¹⁰.

როგორც ჩანს, Sin. 93-ის ბოლო ნაწილი უნდა ყოფილიყო Sin. 92, რომელიც 29 ფურცელს შეიცავდა. Sin. 93-ის დამლის გამო ის შემთხვევით ცალკე ხელნაწერად მიუჩნევია და აღუწერია ალ. ცაგარელს¹¹. ამ ვარაუდს ადასტურებს ის გარემოებაც, რომ ეს ორი ხელნაწერი ერთმანეთის მომდევნო რიგითი ნომრებითაა აღრიცხული (Sin. 92 და Sin. 93)¹².

ჩვენ მიერ დადგენილ ტექსტში საკითხავის ეს ნაკლები ნაწილი შევსებული გვაქვს Q—762 ხელნაწერიდან, რომელიც სავსებით თანხვედბა Sin. 92-ის დასაწყისს, სადაც ვკითხულობთ: „ხოლო ჩ^ნ არა ქუწყანისა გვრგვსა მიგიძღუანებთ, — რამეთუ ქუწყანისა ნიქსა აღსასრული აქვს, ხოლო ზეცისა ნიქსა წარუვალი აქვს შეწევნა“...¹³.

სამწუხაროდ, Sin. 92 დღეისათვის დაკარგულია. ხელნაწერი იმითაც არის საყურადღებო, რომ მან შემოგვინახა იოანე-ზოსიმეს ანდერძიც, რომლის მიხედვითაც ხელნაწერი გადაწერილია 986 წელს: „ოდეს ესე წიგნი დაიწერა და განსრულდა და შეიმოსა გელითა იოანე ფ^დ ცოდვილისათა სინაწმიდასა, დასაბამიდგან წელნი იყუნეს ქართულად ხ ფ ე (986 წ.) და ქ^ნ იყო ს ვ (986 წ.) და ბერძულად წელნი იყვნეს ხ ფ თ ი (6519—986 წ.) და ქ^ნ ი უღ (94 წ.), ინდიქტიონი იყო იღ. ქ^ე შ^უ გაბრიელ, გიორგი, მიქელ, კირი-

⁹ G. Garitte. Les feuillets géorgiens de la collection Mingana à Selly Oak (Birmingham). Le Muséon, 1960, LXXIII, 3-4, გვ. 249-251. ქ. გარიტი, მინგანას კოლექციის ქართული ფურცლები Selly Oak-ში (ბირმინგემში), „მაიკე“, ენისა და ლიტერატურის სერია, 1973, № 3, გვ. 176—177. G. Garitte. Aventures et mésaventures d'un manuscrit géorgien.... გვ. 45-46.

¹⁰ G. Garitte. Aventures et mésaventures d'un manuscrit géorgien.... გვ. 46—47.

¹¹ А. А. Цагарели. Сведения о памятниках грузинской письменности.... стр. 97—98.

¹² იქვე, გვ. 97—98.

¹³ А. А. Цагарели. Сведения о памятниках грузинской письменности.... стр. 97. შდრ. ალექსანდრე კვიციანიის საკითხავის ტექსტი, გვ. 76.

ლე, მიქაელ, იოანე, ბასილი და ყოველნი ძმანი და ყოველნი ქრისტიანენი, ა¹⁴.

2. შემდეგი ხელნაწერი, რომელშიაც დაცულია ალექსანდრე კვიპრელი მონაზვნის ზემოთ დასახელებული თხზულება, არის Ox. ქართული № 1 — XI საუკუნის კრებული, ეტრატი, 500 ფ., 39×25 სმ, ტექსტი გადაწერილია ნუსხურით. ხელნაწერის აღწერილობა ეკუთვნის პ. პეეტერსს¹⁵. ჩვენი ტექსტი ამ ხელნაწერში გატანილია შემდეგი სათაურით: „საკითხავი პოვნისათჳს ცხოველს-მყოფელისა პატიოსნისა ჭუარისა და ქებაჲ შესხმისაჲ, აღწერა ალექსანდროს მონაზონმან კვიპრელმან, რომელი იყო ქალაქისა ამათონტონისაჲ. ძალისათჳს ევედრნეს მრავალგზის წმიდანი მამანი“ (394r). ხელნაწერი ძალზე დაზიანებულია.

3. Q—762. XIII—XIV სს. ხელნაწერია. შეიცავს აგიოგრაფიული და ჰომილეტიკური ხასიათის ტექსტებს. გადაწერილია ნუსხურით. ქალაღდი, 339 ფ., 24×18 სმ., გადამწერი — თეოდორე¹⁶. ხელნაწერში ზემოთ ხსენებული ტექსტი გამოყოფილია შემდეგი სათაურით: „საკითხავი პოვნისათჳს პატიოსნისა და ცხოველს-მყოფელისა ჭუარისა, აღწერილი ალექსანდრეს მიერ კვირელ მონაზონისა, რომელსა ევედრნეს მრავალგზის წმიდანი მამანი“ (გვ. 34).

4. A—518, ხელნაწერი ქალაღდის, აგიოგრაფიულ-ჰომილეტიკური ხასიათის კრებული, 543 ფ., 20×16 სმ., ნაკლული, გადამწერი დიმიტრი. გადაწერილია 1708 წ.¹⁷.

5. A—144, „კლარჯული მრავალთავი“, X საუკ., ხელნაწერი ნაკლულია, შეიცავს ლიტურგიკული წლის მეორე ნახევრის საკითხავებს, ეტრატი, 421 ფ., 44×32 სმ., ნუსხური¹⁸.

¹⁴ A. A. Цагарели. Сведения о памятниках грузинской письменности..., стр. 98.

¹⁵ P. Peeters, De Codice Hiberico Bibliothecae Bodleaneue Oxoniensis, Analecta Bollandiana. XXXI, Bruxelles. 1912, გვ. 301-318.

¹⁶ ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, Q კოლექციისა, ილ. აბულაძის რედაქციით, თბილისი, 1958, გვ. 207—210.

¹⁷ Т. Жордания. Описание рукописей церковного музея. Тифлис, 1903, II გვ. 68-72. M. van Esbroeck. Les plus anciens homéliaires géorgiens.... გვ. 158-181.

¹⁸ Т. Жордания. Описание.... გვ. 150—152.

როგორც ზემოთ უკვე აღვნიშნეთ, ჩვენ ძირითად ნუსხად გამოვიყენეთ Sin. 93 ხელნაწერის ტექსტი, როგორც უძველესი, მიუხედავად იმისა, რომ იგი ნაკლული იყო და შევავსეთ Q—762-ისა და Mingana 4 ხელნაწერების ტექსტით. რა თქმა უნდა, უბრალო იქნებოდა Q—762 ხელნაწერის (XIII—XIV სს.) ნაცვლად ნაკლული ადგილები შეგვევსო ოქსფორდის კრებულში დაცული ტექსტით, მაგრამ ეს კრებული მეტისმეტად დაზიანებულია.

ტექსტის დადგენისას აღნიშნულ ხელნაწერთაგან ჩვენ გამოვირიცხეთ A—518, გვიანდელი, XVIII საუკუნისა, იმის გამო, რომ იგი არაფრით არ განსხვავდებოდა სხვა ჩვენს მიერ გამოყენებული უძველესი ხელნაწერებისაგან და ამდენად, ქართული რედაქციის კვლევისას რაიმე ახალ მასალას არ იძლეოდა.

ქართული თარგმანის შესწავლით დადგინდა, რომ ამ ხელნაწერებში დაცული ტექსტები ერთი რედაქციისაა და მათ შორის სხვაობა ვარიანტის ფარგლებს არ სცილდება.

Q—762 ხელნაწერში ჯვრის გამოჩინების ეპიზოდი მთლიანი ტექსტიდან გამოყოფილია სინგურით შესრულებული სათაურით: „მისისა შვდსა გამოჩინებაჲ პატიოსნისა ჟუარისაჲ“ (გვ. 127r), მაგრამ ეს ნაწილი დამოუკიდებელ ერთეულს არ წარმოადგენს. იგი ძირითადი ტექსტის შემადგენელი ნაწილია, ამიტომ გამოცემაში ჩვენ ის ცალკე თავად არ გამოვყავით.

რაც შეეხება „კლარჯულ მრავალთავში“ (A—144) შემონახულ ამ თხზულების ფრაგმენტს, ამის შესახებ უნდა ითქვას შემდეგი: „კლარჯულ მრავალთავში“ ჯვრის შესხმა შესულია კირილე იერუსალიმელის სახელით — „საკითხავი ჟუარისათვის“. ტექსტის შესწავლის შედეგად ჩვენს მიერ დადგენილია, რომ ეს საკითხავი არის ალექსანდრე კვიპრელი მონაზვნის ჯვრის საკითხავის ბოლო, მეოთხე ნაწილი. შეცდომა, რის გამოც ტექსტის ავტორად დასახელებულია კირილე იერუსალიმელი, საფიქრებელია, გამოწვეულია იმით, რომ ალექსანდრე კვიპრელი მონაზვნის თხზულებაში იერუსალიმში ჯვრის გამოჩინების ეპიზოდი დაკავშირებულია კირილე იერუსალიმელის სახელთან და აქვეა ნაწყვეტი მისივე ეპისტოლედან, რომელსაც უშუალოდ მოსდევს ჩვენთვის საინტერესო ტექსტი. ამის გამო იქმნება შთაბეჭდილება, თითქოს ეს ტექსტიც კირილე იერუსალიმელს ეკუთვნის. „კლარჯული მრავალთავის“ და სხვა ნუსხების ტექსტებს შორისაც მხოლოდ ვარიანტული სხვაობაა.

Sin. 93-ში შემონახული ტექსტის შესწავლით გამოძევავენდა, რომ ხელნაწერს შუაში, 89r—90r-ს შორის, აკლია ერთი ფურცელი, რომლის ტექსტიც შემონახულია სხვა დანარჩენ ხელნაწერებსა და ბერძნულ ორიგინალშიაც (იხ. ტექსტი).

და ბოლოს, ნუსხები მცირედ განსხვავდებიან ერთმანეთისა და ბერძნული ორიგინალისაგან სათაურებით. ასე მაგ.:

Sin. 93 თავნაკლულია.

Q—762 — „საკითხავი პოვნისათჳს პატიოსნისა და ცხოველს-
მყოფელისა ჳუარისა, აღწერილი ალექსანდრეს მი-
ერ კჳპრელ მონაზონისა, რომელსა ევედრნეს მრავალგზის წმიდანი მამანი“.

Ox. ქართ. № 1 — „საკითხავი პოვნისათჳს ცხოველს-მყოფელი-
სა პატიოსნისა ჳუარისა და ქებაჲ შესხმისაჲ. აღწე-
რა ალექსანდროს მონაზონმან კჳპრელმან, რომელი
იყო ქალაქისა ამათონტონისაჲ. ძალისათჳს ევედრ-
ნეს მრავალგზის წმიდანი მამანი“.

ბერძნ. „Λόγος εις τήν εἰσαγωγήν τῆς ἑξῆς καὶ ζωοποιῶν σταυρῶν“.

ამ მცირეოდენ ვარიანტულ სხვაობათა გათვალისწინება საშუა-
ლებას გვაძლევს დავასკვნათ, რომ ალექსანდრე კვიპრელი მონაზ-
ვნის თხზულების ქართული თარგმანი უძველეს ხელნაწერებში მხო-
ლოდ ერთი რედაქციით არის შემონახული.

ქართულ-ბერძნული ტექსტების ურთიერთმიმართება

ალექსანდრე კვიპრელი მონაზვნის საკითხავის წყაროს დადგე-
ნის მიზნით, ქართული თარგმანი მთლიანად შევეუდარეთ ბერძნულ
რედაქციას. ბერძნული რედაქციისათვის ვისარგებლეთ აბატი მინის
მიერ გამოცემული ტექსტით¹⁹.

ქართული და ბერძნული ტექსტების შეჯერებით გამოძევავენდა,
რომ:

1. ზოგიერთ ნაწილში ქართული თარგმანი ზუსტად არ მისდევს
ბერძნულს, სხვაობს მისგან, ასე მაგ:

„და ვითარცა მიიწინეს ებისკოპოსნი იგი იერუსალემდ, პოვნეს
წმიდანი ეკლესიანი კურთხეულნი და აღბეჭდულნი შირონითა და
ეუწყა მათ საქმმ იგი, ვითარმედ ათანასი ალექსანდრიელ მამათ-

¹⁹ Migne I. P., Patrologia Graecae. t. 87. Parisiis, 1862, col. 4016—4076.

მთავარმან განაახლნა და აკურთხნა ყოველნი წმიდანი ეკლესიანი იერუსალემისანი. ხოლო იგინი შეწუხნეს ფრიად ამისთვის, არამედ რამათა არა საანჯმნო-ყონ ყოფილი იგი ღმრთისმიერი, აღასრულეს მათცა დღესასწაული იგი სატფურებისაჲ წმიდათა ეკლესიათა იერუსალემისათაჲ დიდითა სიხარულითა.

და რამეთუ წარმოეცა მეფესა სამსახურებელი წმიდათა ეკლესიათათვის ჭურჭელი ოქროსაჲ და ვეცხლისაჲ მრავალფერთა თულთაგან შემკული და ქვათაგან პატიოსანთა განდგმული და სამოსელი ფერად-ფერადი და ეზოები მრავალსასყიდლისაჲ და საფასჲ დიდალი განსაყოფელად გლახაკთა და პატივად, რომელნი დახუდენ დღესასწაულსა მას.

და კუალად ვითარცა ეუწყა ქრისტეს მოყუარესა მეფესა, ვითარმედ აღესრულა დღესასწაული სატფურებისაჲ წმიდათა ეკლესიათა იერუსალემისათაჲ მრავლითა სიხარულითა, მაშინ დამხედ თაყუანის-სცა ღმერთსა და მხიარულითა პირითა შეწირა მადლობაჲ მისა, რომელმან მოჰმალა დღეთა მისთა ესევეთარი კეთილი, და უზეშთაეს და უფროჲს შეჰმატებდა შჯულსა ქრისტეანობისასა მრავლითა გულს-მოდგინებითა და დაამჯობდა კერპთ-მსახურებასა. და ესე იყო მეოცდაათესა წელსა მეფობისა მისისასა“.

გვ. 72—73.

ბერძნ. col. 4065—4068.

2. არის შემთხვევები, როდესაც ქართული, მართალია, განსხვავდება ძირითადი ბერძნული ტექსტისაგან, მაგრამ თანხედება მის ვარიანტს.

მაგ.:

„რიცხვ წელთაჲ ტყუენვითგან იერუსალემისაჲთ ვიდრე უკუანაჲსკნელად მოცვამდე მისა და განსხმად ჰურიითა — ორმეოცდაათ წელ“.

გვ. 54.

„Καὶ συνάχονται ἀπὸ τῆς ἀλώσεως Ἱεροσολύμων, ἕως τῆς ἑστέρας πολιτορκίας καὶ τῆς τῶν Ἰουδαίων τειλείας ἐκβίβληται ἕτη πενήκοντα ὅκτω“.

col. 4045

ვარიანტი № 47 — „ἕτη πενήκοντα“

3. ზოგჯერ ქართული ნაკლებია ბერძნულთან შედარებით. მაგ.:
Ἐπιφάνιος δὲ ὁ μέγας καὶ ἱερός τῶν Κυπρίων ἐπίσκοπος, ἀγωνιστικῶς ἐνίσταται διαβεβαιούμενος, ὅτι πρὸς ὅκτω εἰς τὸν Ἰανουαρίου γέγονεν ἡ ἀληθινὴ γένεσις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐκ τῆς

ἀγίας Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας. Οἱ δὲ λοιποὶ πάντες θεόφοροι διδάσκαλοι τῆς ἀγίας καὶ καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας, ὡς ἐξ ἐνὸς στόματος, ὤρισαντο εἶναι τὴν γενέθλιον ἡμέραν τοῦ Χριστοῦ τῆς πρὸ ὀκτώ Καλανῶν Ἰανουαρίων.

Ἀλλὰ πάντων μὲν τὰς χρήσεις ἐπὶ τοῦ παρόντος παραγαγεῖν καιροῦ, παρέλκων ἡγοῦμαι. Οὐδὲ γὰρ τανῶν περὶ τούτου ἡμῖν ὁ λόγος. Ἔνα δὲ ἐπίσημον διδάσκαλον παραγαγὼν, ὃν καὶ αὐτὸς ὁ θεὸς Ἐπιφάνιος παρήγαγεν, ὡς συνηγοροῦντα τοῖς λόγοις αὐτοῦ, καταλείψω τοῖς ἐντυγχάνουσιν αἰρεῖσθαι τὸ ἄμεινον. Ἐφραίμ τοῖνον ὁ Σύρος, οὐχ ὁ τυχῶν καὶ αὐτὸς τῆς εὐσεβείας διδάσκαλος, ἐν τῷ εἰς τὴν νίκην τοῦ φωτὸς λόγῳ ὠδὲ φησιν: „Ἐν τῷ Σανθικῷ δὲ τῷ φαιδρῷ σύλληψις τοῦ φαιδρουῦ καρποῦ καὶ φωτὸς· τότε δὴ δραμὸν ὀξέως το σκότος οὐκ ἴσχυσεν ἀμαυρῶσαι τὴν φωτεινὴν σύλληψιν“. Καὶ μεθ' ἕτερα „Ἐν τῷ σπηλαίῳ γέγονεν ἡ γένεσις τοῦ φωτὸς, τοῦ τὸ ἡμέτερον σκότος διασκηδασάντος. Καὶ τῷ μῆνι ἐν ᾧ λείπεται τὸ σκότος ἀνέτειλεν ἡμῖν φῶς νοητὸν καὶ κινήτικόν. Ὁ τῆς συλλήψεως αὐτοῦ μῆν ἡρμήνευσεν ὁμῖν τὸν τύπον, ὃν Μωϋσῆς διὰ γραμμάτων ἐμήνυσε· καὶ ὁ μῆν τῆς γενέσεως αὐτοῦ ὁμοίως ἐδήλωσεν ἡμῖν τὸ μυστήριον“.

col. 4029—4032

ეს ადგილი ქართულ თარგმანში სულ არ არის (იხ. გვ. 42—43), მაგრამ ტექსტი ბუნებრივად გრძელდება და არ ივარძნობა სიუჟეტის დარღვევა. მეორე შემთხვევაში, ბერძნულთან შეპირისპირებით, გამოძვლავნდა ნაკლები ადგილი, რომელიც ქართული რედაქციისათვის უდავოდ საჭირო იყო და შემონახულიცაა სხვა ხელნაწერებში. ამდენად, აშკარა ვახდა, რომ Sin. 93 ხელნაწერს აკლდა ერთი ფურცელი 89r-სა და 90r-ს შორის.

4. არის საწინააღმდეგო მოვლენაც. ქართულ ტექსტში ვხვდებით მთელ ნაწყვეტს, რომელიც ბერძნულში არ დაიძებნა.

მაგ.: „მეფესა ღმრთის-მოყუარესა და ღმრთის-მსახურსა, კოსტანტინეს უძლეველსა, მე, კვრილე ეპისკოპოსი იერუსალემისაჲ, გიკითხავ უფლისა მიერ: გიხაროდენ, პირველად ამას იერუსალემით, შენ, ღმრთის-მოყუარესა მეფესა, მიგიძღუანებ წიგნთა ნაყოფსა, რომელი ჯერ-არს ჩუენდა მოგსენებად და თქუენდა შეწყენარებად არა სიტყვთა ლიქნისაჲთა სავსე, არამედ ზეცით უწყებითა და გამოჩინებითა ღმრთისამიერიითა. არა თუ სიტყუაჲ მეცნიერთაგან დაწერილი, არამედ წინააღმწარ თქუმული წმიდათა სახარებათაგან საქმეთაგან სრულთა და წამებითა ქეშმარიტისაჲთა, სხუათა რომელთამე

აქუს შენგან პატივი და მრავალგზის ვკრავნთა იქმან და შეამკობენ ანთრაქითა ბრწყინვალითა მრავალფერად და შენ მიგიპყრობენ. ხოლო ჩუენ არა ქუეყანისა ვკრავნთა მიგიძღუანებთ, რამეთუ ქუეყანისა ნიქსა აღსასრული აქუს, ხოლო ზეცისა ნიქსა წარუვალს აქუს შეწევნაჲ, შენისა მაგის ღმრთის-მსახურებისა მეფობისა ქამთა, რომელი იერუსალემს გამოუჩნდა.

ჩუენ შენსა მაგას ღმრთის-მსახურებასა ვაუწყებთ, არა თუ აწ რამე შემოხუედ ღმრთის-მსახურებად უმეცრებისაგან, რამეთუ შემძლებელ ხარ სხუათა სწავლად, რომელსა ჰმსახურებ. არამედ ესე იცოდე, აწ, რამთა უმეტეს დაემტყიცოს მეფობაჲ შენი და მამული დაიმკდრო ღმრთისა მიერ მონიჭებული შენდა ზეცით და ღმერთსა, ყოველთა მეუფესა, აწცა სათნოდ მიეც მადლი და უფროასლა მტერთათვს განძლიერდი, რამეთუ შენისა მეფობისაჲ საქმე არს სიყუარული ღმრთისაჲ“ გვ. 75—76. Col. 4069.

5. რაც შეეხება ალექსანდრე კვიპრელი მონაზვნის საკითხავის ბოლო ნაწილს — ჯვრის შესხმას — უნდა აღინიშნოს, რომ განსხვავებით წინა ნაწილებისაგან, იგი ბერძნული ორიგინალის ზუსტი, სიტყვა-სიტყვითი თარგმანია.

6. ქართულ ტექსტში ასევე დასტურდება მთელი რიგი პირთა და გეოგრაფიული სახელებისა, რომელთა დასახელებული ფორმით ხმარება მხოლოდ ბერძნული ორიგინალის გავლენაზე მიგვიითითებს. მაგ.:

იოსტოს (გვ. 54)	Ἰουστος	(col. 4045)
ევსებიოს (გვ. 66)	Εὐσέβιος	(col. 4060)
ღალერიოს (გვ. 58)	Γαλέριος	(col. 4049)
ერმონ (გვ. 57)	Ἐρμων	(col. 4049)
კასიანოს (გვ. 55)	Κασσιανός	(col. 4048)
ანტონინოს (გვ. 55)	Ἀντωνίνος	(col. 4048)
იოსეფ (გვ. 54)	Ἰωσήφ	(col. 4045)
კლავდიოს (გვ. 49)	Κλαύδιος	(col. 4040)
ტიტოს (გვ. 51)	Τίτος	(col. 4041)
არქელაოს (გვ. 44)	Ἀρχέλαιος	(col. 4038)
ერკულონ (გვ. 57)	Ἐρкулῆσιος	(col. 4049)
აგაბოს (გვ. 49)	Ἄγαβος	(col. 4040)
ტარსუნი (გვ. 58)	Ταρσός	(col. 4049)

როგორც ვხედავთ, მოტანილი მაგალითების საფუძველზე შესაძლებელია ითქვას, რომ ქართული თარგმანის წყარო ბერძნული ორიგინალია, ხოლო ის განსხვავებანი, რომლებიც ამ ტექსტების შეჭერებისას აღმოჩნდა, გვაფიქრებინებს, რომ ქართულ თარგმანს საფუძვლად დასდებია განსხვავებული რედაქციის ტექსტი²⁰.

ალექსანდრე კვიპრელი მონაზვნის თხზულება და მისი წყაროები

ალექსანდრე კვიპრელი მონაზვნის საკითხავი ოთხი ნაწილისაგან შედგება. ესენია: 1. პროლოგი, 2. შესხმა, 3. ქრონიკა და 4. მეორე შესხმა.

პროლოგში ავტორი აღნიშნავს, რომ მან ეს თხზულება დაწერა წმიდა მამათა თხოვნით, თუმცა შესანიშნავად გრძნობს ამგვარი თხზულების შექმნასთან დაკავშირებულ სიძნელეებს: „ამის ბრძანებისა სიტყუაჲ ოდეს მოვიღე, უზეშთაეს შეძლებისა ჩემისა იპოვა და დაწყებასა მისსა შევძრწუნდი...“ (გვ. 34).

პროლოგს მოსდევს შესხმის ფორმით დაწერილი მეორე ნაწილი თხზულებისა, რომელშიაც ვხვდებით კირილე იერუსალიმელის XV სიტყვით შთაგონებულ ადგილებს, ასევე იყენებს ავტორი VII და XVIII სიტყვებს²¹.

თხზულების მესამე ნაწილი წარმოადგენს ქრონიკას. თხრობა იწყება ქრისტეს შობის ამბებით და მთავრდება კონსტანტინე დიდის მეფობით, წმიდა ჯვრის გამოჩინებითა და სამშუქუალთა პოვნის ეპიზოდით.

თხზულების ამ ნაწილში ქრონოლოგიურად დასახელებული არიან „ბერძენთა“ მეფეები (როგორც ავტორი იხსენიებს) და იერუსალიმის ეპისკოპოსნი. დასასრულს, ავტორი განაცხადებს, რომ

²⁰ ამ ბოლო ხანებში ჩვენთვის ცნობილი ვახდა, რომ გროტაფურატს ერთ-ერთი ხელნაწერი შეიცავს ალექსანდრე კვიპრელის საკითხავის განსხვავებულ რედაქციას (იხ. M. van Esbroeck, *Les plus anciens homéliaires géorgiens...* გვ. 271-272). შესაძლებელია, სწორედ ეს რედაქცია იყო ქართული თარგმანის დედანი.

²¹ ივლისხმება IV საუკუნის ცნობილი სასულიერო ავტორის კირილე იერუსალიმელის სიტყვები „განცხადებისათვის“, იხ. P. Gr., t. 33.

სულ: „ავგუსტოს კეისრისაიფთვან, რომლისა ზე იშვა უფალი ჩუენთ
გორცთა, ვიდრე კოსტანტინე შორწმუნისამდე ოცდაათხუთმეტნი
მეფენი იცვალნეს ბერძენთა ზედა და ეგრეთვე იაკობ მოციქულისა,
ძმისა უფლისა და პირველისა ეპისკოპოსისაიფთვან, ოცდაათხუთმეტნი
ეპისკოპოსნი იცვალნეს იერუსალემსა ზედა, ვიდრე კვრილე ეპისკო-
პოსისამდე და პატიოსნისა ჭუარისა ზეცით გამოჩინებამდე“
(გვ. 78).

ქრონიკის დასაწყისში ავტორი აგვიწერს ქრისტეს შობასა და
ვნებას, ზოტბას შეასხამს უფალს და ბოლოს, ნიკეის სიმბოლოს
მტკიცედ დამკველი მწერალი ამბობს: „თთუესა მარტა ოცდაათსა
ივნო უფალმან ჩუენმან იესუ ქრისტემან ნეფსით თვისით. და იგი იყო
უფალი ჭეშმარიტი და კაცი ჭეშმარიტი და ორითა ბუნებითა; არა
შეიწყნარა განყოფილებად და შერეულებად. ჭუარსა ზედა იყო და
საფლავსა შინა განუმორებელად დაადგრა განგებად ორთა ბუნება-
თაჲ, რომლითა იცნობების ერთი მხოლოდ უფალი ჩუენი იესუ ქრის-
ტე, ძმ ღმრთისა ცხოველისაჲ და სიტყუად მისი მხოლოდ“ (გვ. 45—
46).

დიდი სინანულითა და გულისტკივილით გადმოგვცემს ავტორი
ქრისტიანთა ყოველ დევნულობას კონსტანტინე დიდამდე. ქრონი-
კის დასასრულს კი, კონსტანტინე იმპერატორის მეფობასთან დაკავ-
შირებით, იგი მოიხსენიებს ჯვრის სასწაულსა და წარმართთა მოქცე-
ვის ფაქტებს, აღწერს კონსტანტინეს გამარჯვებას მაქსენციუსზე და
მოგვითხრობს იმ დიდ შვიდობასა და სიყვარულზე, რომელიც კონ-
სტანტინეს მოქცევის შემდეგ დამყარდა ბიზანტიაში.

ქრონიკაში ავტორი განიხილავს ორ საეკლესიო კრებას: ნიკეის
მსოფლიო კრებასა და ტვიროსის კრებას.

ნიკეის მსოფლიო კრებაზე საუბრისას იგი მოკლედ ეხება არიო-
ზსა და მის მიმდევართ: „იყო ვინმე კაცი ალექსანდრიელი, სახელით
არიოს. და ესე აღბორგნა ეშმაკისაგან და ზენა და ქუენა აშფოთებ-
და ყოველთა მკვდრთა ქუეყანისათა. და შეეზრახნეს მას მცირედნი-
ცა ეპისკოპოსნი, პირველად ევსებიოს. ნიკომიდიელი და ევსებიოს
პამფილიელი და სხუანი მათ თანა“ (გვ. 66).

შემდეგ მწერალი მოგვითხრობს, რომ მართალია, კონსტანტინე
იმპერატორი ზეგრს ეცადა, მაგრამ, რადგანაც ვერაფრით ვერ „და-
აცბრო ესევითარი ესე განყოფილებად და განწვალებად შჭულისაჲ...
...უბრძანა, რაათა შეკრიბონ კრებაჲ ყოვლით ქუეყანით ქალაქსა
შინა ნიკეისასა“ (გვ. 66).

ავტორი აღნიშნავს, რომ ეს კრება შეიკრიბა კონსტანტინეს მეფობის მე-19 წელს (აქ მცირე უზუსტობაა, უნდა იყოს მე-20 წ.). კრებას ესწრებოდა 318 ეპისკოპოსი. როგორც ცნობილია, ამ კრებაზე დამსწრე ეპისკოპოსთა რიცხვი დაზუსტებული არ არის: ევსებოს კესარიელი ასახელებს 250 ეპისკოპოსს²², ევსტათე ანტიოქელი დაახლოებით 270-ს, ათანასე დიდი 300-ს, ბასილი დიდი 318-ს, მაგრამ ყველაზე მეტად გავრცელებული იყო 318, რომელსაც ამავე დროს მისტიურ მნიშვნელობასაც ანიჭებდნენ²³.

ალექსანდრე კვიპრელი მონაზონი, ავგიწერს რა კრების მსვლელობას, დასასრულ განაცხადებს: „...და მიზეზისა, რომლისათვის შეკრებულ იყუნეს, დაწერეს სარწმუნოებად მართლალსაარებისაა ყოველთა მათ, ვითარცა ერთითა პირითა და დაამტკიცეს და დადვეს ესე სარწმუნოებად, რომელი დღესამომდე და ყოვლადვე ითქუმის დაუცადებლად ეკლესიასა შინა მართლმადიდებელთასა — რომელ არს მრწამსი. ხოლო არიოს და მოყუასნი მისნი, ევსებოს ნიკომიდელი და სხუანი მათთანანი, დაშთეს შეცთომილებასავე ზედა მათსა. მაშინ განკუეთნეს იგინი წმიდამან კრებამან და განგადნეს იგინი ადგილით მათით. და სხუანი ნაცვალად მათსა აკურთხნეს და დასხნეს ადგილთა მათთა“ (გვ. 66—67).

ათანასე ალექსანდრიელის მოღვაწეობასთან დაკავშირებით ავტორი მოგვითხრობს ასევე ტვიროსის კრების შესახებაც (355 წ.): აღწერს ათანასე ალექსანდრიელისა და მის მოწინააღმდეგეთა ბრძოლას, ათანასეს დამარცხებასა და მის გაპარვას ქალაქ ტვიროსიდან, მის ჩასვლას იერუსალიმში და წმიდა ეკლესიათა კურთხევას. აქ ეს ფაქტები ძალზედ მოკლედ არის გადმოცემული.

აი, მოკლედ, რის თქმაც გვინდოდა ქრონიკის სიუჟეტის შესახებ. ავტორი ცდილობს დაადგინოს, დააზუსტოს მთელი რიგი ისტორიული ფაქტებისა. ზოგიერთ შემთხვევაში კი, როდესაც მას ეჭვი ეპარება რომელიმე მოვლენის სიზუსტეში, გულახდილად აცხადებს: „შემინდვით, წმიდანო მამანო, არა უწყი“... (გვ. 54).

ქრონიკის ტექსტის წყაროს დაძებნის მიზნით, ქართული თარგმანი ჩვენ შევუდარეთ როგორც იოსებ ფლავიუსის „სიძველეებსა“ და „იუდეველთა ომებს“, ასევე ევსევი კესარიელის „საეკლესიო ისტორიასა“ და „კონსტანტინეს ცხოვრების“ ტექსტებს, რის შედეგადაც ნათელი გახდა, რომ ალექსანდრე კვიპრელი, ძირითადად, ამ ავტორთა თხზულებებით სარგებლობდა, თუმცა გამორიცხული არ

²² Евсевий Памфил. Сочинения. т. II. СПб. 1849. гв. 174.

²³ В. В. Болотов. Лекции по истории древней церкви. т. 4. Петроград. 1918. гв. 24.

არის არც სხვა უძველეს ავტორთა საისტორიო ნაწარმოებთა გამოყენების ფაქტებიც (იხ. კომენტარები).

საკითხავის მესამე ნაწილი ჯვრის გამოჩინების აღწერას შეიცავს. ეს ნაწილი, როგორც ე. ბიჰაინი შენიშნავს, დაწერილია კირილე იერუსალიმელის „ეპისტოლეს“ მიზაძვით²⁴. ჩვენი დაკვირვებით კი, ეს ტექსტი კირილე იერუსალიმელის „ეპისტოლეს“ მხოლოდ მიზაძვას კი არ წარმოადგენს, არამედ აქ სრულიად გადაუმუშავებელი სახით ჩართულია ნაწყვეტი ამ „ეპისტოლედან“. ბერძნულ დედანში ეს ნაწილი ცალკე არ არის გამოყოფილი, გამოყოფილი არ არის იგი არც უძველეს ქართულ ხელნაწერებში (Sin. 93, Ox. № 1), Q—762-ში კი მას ახალი სათაური აქვს: „მაისა შვდსა გამოჩინებაჲ პატოსნისა ჟუარისაჲ“²⁵. თხზულების ეს ნაწილი მოგვითხრობს იერუსალიმში ჯვრის გამოჩინების ამბავს: „მაშინ მყისსა შინა გამოჩნდა ზედა წმიდასა გოლგოთასა ზეცით შუა სამხრის ოდენ ჟუარი ფრიად დიდებული, ნათლითა ბრწყინვალითა შემკული, რომელმან დაფარა ბრწყინვალეებაჲ მზის-თუალისაჲ თსითა ბრწყინვალეებითა. ესე იყო ცხადად წინაშე თუალთა ყოველთა მკვდრთა ქალაქისათა, დიდთა და მცირეთა, მორწმუნეთა და ურწმუნთა.

და იყო მათ შამთა ეპისკოპოსად იერუსალემსა ზედა კვრილე ბრძენი, რომელსა მოელო მთავრობაჲ მაქსიმე მოწამისაგან...“²⁶. შემდეგ ამას მოსდევს საკმაოდ ვრცელი ნაწყვეტი „ეპისტოლედან“, სადაც ლაპარაკია იერუსალიმში მომხდარი ჯვრის სასწაულისა და პურიათა მოქცევის შესახებ.

ჯვრის გამოჩინების სასწაულის შესახებ საუბრისას ალექსანდრე კვიპრელი მონაზონი ასევე იყენებს ძველი სირიული ლეგენდების ტექსტსაც, რომელშიაც აღწერილია იერუსალიმში მომხდარი ჯვრის გამოჩინების სასწაული.

იერუსალიმში ჯვრის გამოჩინებისა და ჯვრის პოვნისადმი მიძღვნილი ლეგენდები საკმაოდ პოპულარულია მთელ მსოფლიოში. ამის ნათელი დადასტურებაა ამ ლეგენდების შემცველ საკითხავთა მრავალი ვერსიის არსებობა სირიულ, ბერძნულ, ლათინურ, არაბულ, კობტურ, სომხურ და ქართულ ენებზე.

ქართულ ენაზე არსებული ტექსტები ამ ლეგენდებისა კირილე

²⁴ E. Bihain. Saint Cyrille de Jérusalem. Le Muséon, LXXVI, 3-4, 1963, გვ. 321.

²⁵ Q—762, გვ. 126v.

²⁶ იხ. ტექსტი გვ. 75.

იერუსალიმელის სახელითაა შემონახული უძველეს — IX—XI საუკუნეების კრებულებში — მრავალთავეებში. ამ საკითხავთა წყაროს დაძებნის მიზნით, ჩვენ ქართული რედაქცია მთლიანად შევეუდარეთ ლეგენდების ყველა არსებულ ვერსიას, რის შედეგადაც შესაძლებელი გახდა დაგვედგინა, რომ მრავალთავეებში შემონახული ჯვრის გამოჩინებისა და პოვნის ტექსტები კირილე იერუსალიმელს არ მიეკუთვნება, მათი წყაროა სირიული ლეგენდა, ამ ლეგენდის წყარო კი პროტონიკე ლეგენდაა, რომელიც თავდაპირველი სახით *Doctrina Addaei*-შია შემონახული²⁷.

ალექსანდრე კვიპრელი თავისი თხზულების იმ ნაწილში, რომელშიც აღწერილია კონსტანტინე იმპერატორის მოქცევის ამბები ჯვრის სასწაულით, უხვად იყენებს ჩვენს მიერ ზემოთ დასახელებული სირიული ლეგენდების ტექსტს.

მაშასადამე, ალექსანდრე კვიპრელი მონაზვნის საკითხავის წყაროებია: იოსებ ფლავიუსის „სიძველენი“, „იუდეველთა ომები“, ევსევი კესარიელის „საეკლესიო ისტორია“, „კონსტანტინეს ცხოვრება“, კირილე იერუსალიმელის სიტყვები „განცხადებისათვის“, კირილე იერუსალიმელის „ეპისტოლე“ კონსტანცი იმპერატორისადმი და ჯვრის გამოჩინების ძველი სირიული ლეგენდები.

ალექსანდრე კვიპრელი მონაზვნის ნაწარმოები, როგორც სხვა ისტორიულ თხზულებათა წყარო

ალექსანდრე კვიპრელი მონაზვნის ჯვრის გამოჩინების საკითხავი გიორგი მონაზვნის „ხრონოგრაფის“ ერთ-ერთი წყაროა. ჯვრის გამოჩინების სასწაულის ეპიზოდი, კონსტანტინე იმპერატორის დროს მომხდარი, ჰურიათა მოქცევის ფაქტი და კირილე იერუსალიმელის „ეპისტოლეზე“ მითითება თითქმის უცვლელად არის ჩართული გიორგი მონაზვნის „ხრონოგრაფის“ ბერძნულ ტექსტში²⁸.

ბერძნული ტექსტების²⁹ შეჯერებით გამომკვლავნდა მთელი რი-

²⁷ ვრცლად იხ. თ. მგალობლიშვილი, კირილე იერუსალიმელის სახელით ცნობილი რამდენიმე საკითხავის წყაროს დადგენისათვის, „მაცნე“, ვნისა და ლიტერატურის სერია, 1970, № 3, გვ. 59—74.

²⁸ ეს ფაქტი ჯერ კიდევ 1967 წელს შენიშნა ე. ბიჰაინმა თავის სტატიაში: *Saint Cyrille...*, გვ. 321; ის წერდა, რომ ჯვრის გამოჩინების ალექსანდრე კვიპრელისეული ეპიზოდი ჩართულია გიორგი მონაზვნის „ხრონოგრაფის“ ზოგიერთ ხელნაწერში. ამ შემთხვევაში მას მხედველობაში ჰქონდა მიურალტის გამოცემა, რომელიც განმეორებულია მინის პატროლოგიის 110-ე ტომში—*P. Gr.*, t. 110, col. 661—664.

²⁹ იხ. *P. Gr.*, t. 87, col. 4069; *P. Gr.*, t. 110, col. 661—664.

გი ადგილებსა, რომლითაც გიორგი მონაზვნის ქრონიკის ტექსტი განსხვავდება ალექსანდრე კვიპრელი მონაზვნის საკითხავის ბერძნული რედაქციისაგან. მაგრამ ამ სხვაობებს თითქმის ყველგან დაეძებნა პარალელები ალექსანდრე კვიპრელის ქრონიკის ქართულ თარგმანში. საილუსტრაციოდ მხოლოდ ერთ მაგალითს მოვიყვანთ: ალექსანდრე კვიპრელი: ... ὡς ἅπαν ἐξ αὐτῆς τῆς ἁγίας Ἐκκλησίας συνδραμεῖν τὸ πλῆθος, τῷ τῆς θεοπείας φόβῳ συσχεθὲν ἐξ οὐρανοῦ μερόμεν γεγεννημένης. (col. 4069).

გიორგი მონაზონი:

... ὡς ἅπαντας μὲν ἐξ αὐτῆς εἰς τὴν ἁγίαν ἐκκλησίαν συνδραμεῖν τὴν πῶλιν τῷ τῆς θεοπείας. φόβῳ, νέων τε ἅμα καὶ πρεσβυτέρων, ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν ἐκ πάσης ἡλικίας καὶ μέγρις αὐτῶν ἦδη τῶν θαλαμεισμένων νεανίδων, ἐντοπίων τε καὶ ξένων, Χριστιανῶν τε καὶ Ἑλληγῶν καὶ ἀλλαχῶθεν ἐπιδημοῦντων ἐθνικῶν, ὁμοθυμαδὸν τε πάντων ὡς ἐξ ἐνὸς στόματος Ὁρισὼν Χριστὸν τὸν Κύριον ἀνυμνοῦντων, τὸν ὄντον τὸν Θεὸν τὸν μονογενῆ, τὸν θαυματοποιόν, ἔργῳ τε καὶ πείρᾳ παραλαβόντες, ὅτι τὸ Χριστιανῶν δόγμα „ὅτι ἐν πειθοῖς σοφίας ἐστὶ λόγος, ἀλλ' ἐν ἀποδείξει Πνεύματος καὶ δυνάμεως“, οὐχ ἂν' ἀνθρώπων μόνον καταγγελλόμενον, ἀλλ' ἐξ οὐρανοῦ μερόμεναρτυρούμενον (col. 664).

ალექსანდრე კვიპრელის საკითხავის ქართული თარგმანი: „...ყოველნი მისგან შეძრწუნებულნი ეკლესიად მირბიოდეს სიმრავლე ქალაქისაჲ. მაშინ ჩუენებამან საშინელმან შიშითა და სიხარულითა შეიპყრნა ყოველნი ერთბამად ჭაბუკნი და მოხუცებულნი, დედანი და მამანი და ყოველი ჰასაკი, რამეთუ სახლებითცა მათით ხედვიდეს გუგაჲთა თუალითა მათთაჲთა. მკვდრნი და უცხონი ქრისტეანენი და სხვთ მოსრულნი წარმართნი ერთბამად ყოველნი ერთითა პირითა ქრისტესა ღმერთსა ჩუენსა საკვრველთ-მოქმედსა აქებდეს საქმით და განცდით შეწყნარებულსა. რამეთუ ქრისტეანეთა სარწმუნოებაჲ ღმრთის-მსახურებაჲ არს, არა თუ სმენითა სიბრძნისაჲთა, არამედ ძალითა და მოცემითა სულისა წმიდისაჲთა. და არა კაცთაგან თხრობილი, არამედ ზეცით ღმრთისა მიერ წამებული და დამკვდრებული“ (გვ. 77).

ეს გარემოება განამტკიცებს ჩვენს მიერ ზემოთ გამოთქმულ მოსაზრებას, რომ ქართული თარგმანი ძველია და ჩვენს მიერ გამო-

ყენებული ბერძნული ტექსტი, რომელიც უფრო გვიანდელი ჩანს, რედაქციულად სხვაობს მისგან.

რაც შეეხება გიორგი მონაზონის „ხრონოგრაფის“ ქართულ თარგმანს, აქ მხოლოდ მოკლე მითითებაა ჯვრის გამოჩინების სასწაულზე, რადგანაც ქართული ვერსიის წყაროდ ითვლება ბერძნული ტექსტის მოკლე რედაქცია, რომელშიაც ალექსანდრე კვიპრელი მონაზვნის საკითხავის ნაწყვეტი ჩართული არ არის³⁰. „ხრონოგრაფის“ ქართულ თარგმანში ეს ადგილი ასეა გადმოცემული: „და სასწაული ჭუარისაჲ გამოჩნდა ცათა შინა წმიდით ადგილით თხემისაჲთ ვიდრე მთადმდე ზეთის ხილთაჲსა განვრცობილი, რომლისა ძალით იპოების აწცა მეფისა კოსტანტის მიმართ კვრილე იერუსალიმელი-სა მიერ მოწერილი ეპისტოლე“³¹.

ალექსანდრე კვიპრელი მონაზვნის საკითხავის დიდ გავლენას განიცდის ასევე თეოფანე მქადაგებლის ქრონიკაც. მიუხედავად სტილისტური განსხვავებისა, ორივე ავტორის თხზულებებში ჯვრის გამოჩინების სასწაულის ეპიზოდის აღწერაში მრავალი საერთო მომენტია. ორივეგან ამ სასწაულის აღწერა დაკავშირებულია კონსტანტინეს სახელთან, ორივე მოიხსენიებს კირილე იერუსალიმელს, მის „ეპისტოლეს“ და სიტყვებს „განცხადებისათვის“, ჯვრის სასწაულით მოქცეულთა მზარდ რიცხვზე მიგვითითებს ორივე ავტორი.

ყოველივე ამის გამო ჩვენ ვვარაუდობთ, რომ გიორგი მონაზვნისა და თეოფანე მქადაგებლის ქრონიკების ერთ-ერთი წყარო უნდა ყოფილიყო ალექსანდრე კვიპრელი მონაზვნის საკითხავი.

იგივე ნაწარმოები ე. ბიჰაინის აზრით, წყაროა ასევე კირილე იერუსალიმელის ცხოვრების სომხური ტექსტისა³². კირილე იერუსალიმელის ცხოვრების სომხური ვერსიის: — *Պատմութիւն սրբին Կիրիլի Երուսաղեմի Հայրապետին* — ნაწილი ვენის მხითარისტთა ბიბლიოთეკის № 224 ხელნაწერის მიხედვით გამოაქვეყნა ე. ბიჰაინმა. ეს ხელნაწერი გადაწერილია 1428 წ. კარაპეტ კოლუსის მიერ.

ცხოვრების სომხური ტექსტი შედგება ხუთი ერთიმეორისაგან დამოუკიდებელი ნაწილისაგან. ჩვენთვის საინტერესოა ამ ცხოვრების III ნაწილი, რომელიც მოგვითხრობს იერუსალიმში ჯვრის გა-

³⁰ Georgii Monachi Chronicon. edidit Carolus Boor, v. I, II. Lipsiae, 1904.

³¹ ს. ყაუხჩიშვილი, ხრონოგრაფი გიორგი მონაზონისაჲ, 1920, გვ. 281.

³² E. Bihain, Saint Cyrille... გვ. 341—348.

მოჩინების ამბებს. სწორედ ამ ნაწილშია მოთავსებული კირილე იერუსალიმელის „ეპისტოლე“ კონსტანცი იმპერატორისადმი, რომელიც ასევე იერუსალიმში ჯვრის გამოჩინებას ეძღვნება, და ამ ლეგენდის უცნობი ტექსტი. სამწუხაროდ, ე. ბიპაინი არ აქვეყნებს მთლიანად ამ ტექსტს, მაგრამ მის წყაროდ იგი თვლის კირილე იერუსალიმელის „ეპისტოლეს“ კონსტანცი იმპერატორისადმი, ალექსანდრე კვიპრელი მონაზვნისა და თეოფანე მქადაგებლის ქრონიკებს და დღეისათვის დაკარგულ უცნობ ძეგლს, რომელშიაც აღწერილი იქნებოდა იერუსალიმში მომხდარი ჯვრის გამოჩინება³³.

ალექსანდრე კვიპრელი მონაზვნის ჯვრის გამოჩინების საკითხავის „მოქცევაჲ ქართლისაჲ“-ს ტექსტთან შეპირისპირებით გაირკვა, რომ ქართველი მემკვიდრეებისათვის უცნობი არ უნდა ყოფილიყო ალექსანდრე კვიპრელი მონაზვნის ზემოთ დასახელებული თხზულება.

„მოქცევაჲ ქართლისაჲ“-ს წყაროთა განხილვისას კ. კეკელიძე აღნიშნავს, რომ ერთ-ერთი ამ წყაროთაგან უნდა იყოს: «Сказание о Воздвижении Честного и Животворящего Креста Господня»³⁴, მეორე კი კირილე იერუსალიმელის „ეპისტოლე“ კონსტანცი იმპერატორისადმი. თავისი მოსაზრების დასასაბუთებლად იგი საკმაოდ ვრცლად მიმოიხილავს ამ თხზულებებსა და მათ ურთიერთმიმართებას. მის შეხედულებას იზიარებს ივ. ჯავახიშვილიც³⁵.

ვიდრე კ. კეკელიძის მიერ განხილულ საკითხავებს შევეხებოდეთ, უპირველეს ყოვლისა, საჭიროა გაირკვეს თვით მის მიერ დასახელებული თხზულების — «Сказание о Воздвижении Честного и Животворящего Креста Господня» — წყარო. ჯვრის გამოჩინების, პოვნისა და აღმართების ლეგენდები (კონსტანტინე იმპერატორის დროს მომხდარი), როგორც ზემოთ უკვე აღვნიშნეთ, საკმაოდ გავრცელებული იყო მთელ ქრისტიანულ სამყაროში. ამ ლეგენდების საფუძველ-

³³ E. Bihain. saint Cyrille... გვ. 341—348. ჩვენი აზრით, ეს უცნობი ტექსტი უნდა იყოს ჩვენს მიერ შესწავლილი ჯვრის გამოჩინების სირიული ტექსტი (იხ. თ. მ. გაბაბლიშვილი, კირილე იერუსალიმელის სახელით ცნობილი... გვ. 59—74).

³⁴ К. Кекелидзе. Иерусалимский канонарь VII века. Тифлис, 1912, გვ. 239—245. კ. კეკელიძის მიერ დასახელებული პირველი საკითხავი გამოქვეყნებულია: Жития святых на русском языке. изложенные по руководству Честных—Миней. св. Димитрия Ростовского. Сентябрь. Москва, 1912, გვ. 288—296.

³⁵ ივ. ჯავახიშვილი, ძველი ქართული საისტორიო მწერლობა, ისტორიის მიზანი, წყაროები და მეთოდები წინათ და ახლა, წიგნი I, თბ., 1945, გვ. 104—105.

ზე შექმნილი საკითხავები შემონახულია სირიულ, ბერძნულ, ლათინურ, არაბულ, კოპტურ და ქართულ ენებზე. ამათგან ზოგიერთი ვერსია ავტორად ასახელებს კირილე იერუსალიმელს (ქართული, კოპტური, არაბული), ზოგი კი უავტორობს. ყველა ეს თხზულება, რომელიც ელენესა და კონსტანტინეს ლეგენდებს გულისხმობს, მომდინარეობს პროტონიკე ლეგენდიდან (ჯვრის პირველი გამოჩინების ლეგენდა) რომელიც თავდაპირველი სახით *Doctrina Addaei*-შია შემონახული³⁶.

მაშასადამე, კ. კეკელიძის მიერ დასახელებული თხზულების წყაროც ზემოთ ხსენებული სირიული ლეგენდა უნდა იყოს, რომლის ძველი ქართული თარგმანი, კირილე იერუსალიმელის სახელით ცნობილი, უძველეს (IX—XI სს.) მრავალთავებშია შემონახული. კირილე იერუსალიმელის სახელით ცნობილი ეს ნაწარმოები კი ალექსანდრე კვიპრელი მონაზვნის საკითხავის ერთ-ერთი წყაროა.

ამის გამო, ჩვენი აზრით, ინტერესს მოკლებული არ უნდა იყოს ხელახლა გადავხედოთ კ. კეკელიძის მიერ დასახელებულ „მოქცევაჲ ქართლისაჲ“-ს წყაროებს და აქვე გავითვალისწინოთ ალექსანდრე კვიპრელი მონაზვნის ჯვრის გამოჩინების საკითხავიც. საქმე იმაშია, რომ მართალია, „მოქცევაჲ ქართლისაჲ“-ს ავტორი ნინოს ცხოვრებასა და მირიანის გაქრისტიანების ამბებთან დაკავშირებით იყენებს როგორც კირილე იერუსალიმელის „ეპისტოლეს“, ასევე ჯვრის გამოჩინების სირიულ ლეგენდასაც, მაგრამ ამ ნაწარმოებებიდან გამოყენებული ადგილები ასევე ემთხვევა კონსტანტინეს გაქრისტიანებასთან დაკავშირებით თვით ალექსანდრე კვიპრელი მონაზვნის თხზულებაში მოხსენიებულ ეპიზოდებსაც. განვიხილოთ კ. კეკელიძის მიერ მოტანილი ფაქტები და აქვე გავითვალისწინოთ ალექსანდრე კვიპრელი მონაზვნის თხზულების მონაცემებიც:

I. ალექსანდრე კვიპრელი მონაზონიცა და ქართველი მემატია-ნეც ორივე იყენებს ძველ სირიულ ლეგენდას (კ. კეკელიძე მიუთითებს ამ სირიული ლეგენდის ზემოთ დასახელებული ერთ-ერთი ვერსიის რუსულ თარგმანს).

1. კონსტანტინე მეფეს მაქსენტეოსთან ბრძოლის წინ გამოუჩინდა ჯვარი.

³⁶ თ. შვალაბლიშვილი, კირილე იერუსალიმელის სახელით ცნობილი... გვ. 74.

„მოქცევაჲ ქართლისაჲ“³⁷: „ნათელი ბრწყინვალეებისა დიდისაჲ იხილა მსგავსად ჯუარისა“. აქ ლაპარაკია მირიან მეფეზე (გვ. 153).

იგივე ფაქტი აღწერილია ალექსანდრე კვიპრელი მონაზვნის თხზულებაშიც: „მაშინ გამოუჩინდა მას ველსა ზედა შორის გუნდსა თვსსა შუვა სამხრის სუეტი ნათლისაჲ ჯუარის სახედ შექმნული“... (გვ. 61).

2. ჯვრის გამოჩინების სასწაულმა გამარჯვება მოუტანა კონსტანტინეს.

„მოქცევაჲ ქართლისაჲ“: (წმ. ნინომ) „დასწერა გელითა სახც ჯუარისაჲ და მეყსეულად უჩინო იქმნა ყოველი იგი სიმრავლჳ ერისაჲ და იქმნა დაყუდება დიდ“ (გვ. 141).

ალ. კვიპრელი: „და ვითარცა განეწყვნეს ბრძოლად, იძლინეს წინაშე ჯუარისა ცხოველისა ყოველნი წინააღმდეგომნი მათნი და მოისრა უფროდსი ერისა მათისაჲ და სხუანი მეოტ იქმნეს მეფითურთ მათით ქალაქად“ (გვ. 61—62).

3. ჯვრის სასწაულის უკვდავსაყოფად და მაქსენტეოსთან თავისი გამარჯვების აღსანიშნავად კონსტანტინემ რომში აღმართა „სახე ჯუარისა“. მირიან მეფემაც, კონსტანტინე იმპერატორის მსგავსად, თხოთის მთაზე აღმართა ჯვარი.

ალექსანდრე კვიპრელი მონაზონიც ასევე გადმოგვცემს ამ ფაქტს კონსტანტინე იმპერატორის სახელთან დაკავშირებით (გვ. 62).

4. ჯვრის გამოჩენის სასწაულით კონსტანტინე იმპერატორმა აღიარა ქრისტიანობა. ანალოგიური ეპიზოდია „მოქცევაჲ ქართლისაჲ“-ს ტექსტშიაც, სადაც მირიან მეფისა და მისი სამეფოს მოქცევის მიზეზიც ჯვრის სასწაულია. ალექსანდრე კვიპრელი მონაზვნის თხზულების მიხედვითაც, კონსტანტინეს გაქრისტიანებაც ჯვრის სასწაულებრივი გამოჩინების გამო მოხდა (გვ. 73).

5. კონსტანტინე იმპერატორმა მაცხოვრის ძელის მოპოვების შემდეგ განაწესა ჯვრის დღესასწაული. მირიან მეფემაც განაწესა ეს დღესასწაული კონსტანტინე იმპერატორის მსგავსად. ჯვრის დღესასწაულის შესახებ ასევე მოგვითხრობს ალექსანდრე კვიპრელი მონაზონიც, რომელიც აღნიშნავს სირიული ლეგენდის ანალოგიით,

³⁷ იხ. ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები, წიგნი I, ო. აბულაძის რედაქციით, თბ., 1963.

რომ კონსტანტინემ ჯვრის დღესასწაული დააწესა წმ. ელენეს იერუსალიმიდან დაბრუნების შემდეგ (გვ. 69).

6. წმ. ელენეს იერუსალიმიდან დაბრუნებისას, გადმოგვცემს ლეგენდა, კონსტანტინემ აღმართა სამი ჯვარი ბრძოლებში საკუთარ გამარჯვებათა აღსანიშნავად. ანალოგიურად მოიქცა მირიან მეფეც, რომელმაც ასევე სამი ჯვარი აღმართა. ამ ამბავს ასევე გადმოგვცემს ალექსანდრე კვიპრელი მონაზონიც (გვ. 69).

7. კონსტანტინე იმპერატორმა ჯვრები აღმართა ორჯერ: ერთხელ მაქსენტიოსთან გამარჯვების შემდეგ, მეორედ კი წმ. ელენეს იერუსალიმიდან დაბრუნებისას. ქართველი მემატიანის გადმოცემითაც მირიან მეფემაც ორჯერ აღმართა ჯვრები. ალექსანდრე კვიპრელი მონაზონიც იმეორებს სირიული ლეგენდის მონაცემებს.

8. კონსტანტინე იმპერატორის მიერ აღმართულ ჯვართან მრავალი სასწაულია დაკავშირებული. მირიან მეფის დროსაც ჯვრის აღმართებისას მრავალი სასწაული ეჩვენა ხალხს. ალექსანდრე კვიპრელი მონაზონის თხზულებაშიაც მრავალი სასწაულია დაკავშირებული ჯვრის აღმართებასთან.

II. ქართველი მემატიანე და ალექსანდრე კვიპრელი მონაზონი ერთნაირად იყენებენ კირილე იერუსალიმელის „ეპისტოლეს“ ტექსტს:

1. ჯვრის გამოჩინების სასწაული მოხდა 7 მაისს: „მოქცევაჲ ქართლისაჲ“: „თუესა მაისსა ერთსა შეიქმნნეს ჯუარნი ესე და შვდსა მის თვისასა აღემართნეს...“ (გვ. 148).

„ეპისტოლე“: „ნათლად, მარმარილოჲს სახედ გამობრწყინებულად, იერუსალემს გამოჩნდა ჯუარი, რამეთუ წმიდათა მათ დღეთა ერგასისთა მარტვრიაჲსათა თუესა მაისსა შვდსა“... ლატ. ლექც. გვ. 469.

ალექსანდრე კვიპრელი მონაზონი: „ნათლად, მარმარილოჲს სახედ გამობრწყინებულად, იერუსალემს გამოჩნდა [ჯუარი], რამეთუ წმიდათა მათ დღეთა ერგასისთა მარტვრიაჲსათა, თუესა მაისსა შვდსა“... (გვ. 77).

2. ჯვრის გამოჩინების ბრწყინვალეობამ მოიცვა მთელი იერუსალიმი აღმოსავლეთიდან დასავლეთამდე, გოლგოთიდან ელეონის მთამდე.

„მოქცევაჲ ქართლისაჲ“: „აჲა ჩამოვიდის ჯუარი ცეცხლისაჲ დაგვრგვნებული ვარსკულავითა და დაადგრის ზედა ეკლესიასა... და

გამოვიდის მისგან ორი ვარსკულავი; ერთი იგი წარვიდის აღმოსავლეთით და ერთი დასავლეთით, და იგი თავადი ეგრევე ღვან მბრწყინვალედ“... (გვ. 148—149).

„ეპისტოლე“: „ნათლად, მარმარილომს სახედ გამობრწყინვებულად, იერუსალემს გამოჩნდა ჭუარი... დიდად შუენიერი, შემკული ცათა შინა ზედა წმიდა გოლგოთასა ვიდრე მთადმდე ზეთის-ხილთა“.
(ლატ. ლექც. გვ. 469).

ალექსანდრე კვიპრელი მონაზონი: „ნათლად, მარმარილომს სახედ გამობრწყინვებულად, იერუსალემს გამოჩნდა... ჭუარი, ნათლითა შემკული ცათა შინა, ზედა წმიდა გოლგოთასა ვიდრე წმიდად მთამდე ზეთის-ხილთა...“ (გვ. 77).

3. ჯვრის სასწაულმა დაჩრდილა მზის ბრწყინვალეობაც კი:

„მოქცევამ ქართლისაჲ“: „ვითარცა ცეცხლი ღვა და ვითარცა ალი ეგზებოდა ზედა თავსა ჭუარისასა სამების მზისა უბრწყინვალესი, და ვითარცა საჯუმბლისა რაჲ ნაბერწყალი აღვალნ ძლიერად, ეგრე სახედ იყო...“ (გვ. 155).

„ეპისტოლე“: „რამეთუ ბრწყინვალეობამან მისმან ნათელი მზისაჲ დაფარა“... (ლატ. ლექც. გვ. 469).

ალექსანდრე კვიპრელი მონაზონი: „რამეთუ ბრწყინვალეობამან მისმან ნათელი მზისაჲ დაფარა...“ (გვ. 77).

4. ჯვრის სასწაული გამოჩნდა არა ერთხელ, არამედ „მყოვარ ჟამ“.

„მოქცევამ ქართლისაჲ“: „და ესე არა ზედამოთ იყო და არცა თანა-წარსლვით, არამედ მყოვარ ჟამ. და გმანი დიდნი ისმოდეს. და ყოველი იგი ერი ჰხედვიდა მას და ესმოდა ოხრაჲ იგი გალობისაჲ“ (გვ. 155).

„ეპისტოლე“: „ყოველსა სიმრავლესა ქალაქისასა ცხადად ეჩუენა. და არცაღა ესრეთ თუ ვინმე ჰგონებდეს მწრაფლ ოცნებით გარე წარსრულად, არამედ მყოვარ ჟამ ქუეყანით თუალითა ხილული და განცდილი“ (ლატ. ლექც. გვ. 469).

ალექსანდრე კვიპრელი მონაზონი: „ყოველსა სიმრავლესა ქალაქისასა ცხადად ეჩუენა. და არცაღა თუ ესრეთ ოცნებით მსწრაფლ წარსრულად, არამედ მყოვარ ჟამ ქუეყანით თუალითა ხილული და განცდილი“ (გვ. 77).

5. ჯვრის სასწაულებრივმა გამოჩინებამ მრავალი წარმართი მოაქცია.

„მოქცევამ ქართლისაჲ“: „და ვითარ ჰხედვიდეს სასწაულსა მას,

მრავალნი უღმრთოთაგანნი მოიქცეოდეს და ნათელს-იღებდეს და აღაშენებდეს ეკლესიათა“ (გვ. 155).

„ეპისტოლე“: „და აწ ჩუენ მყოფთა იერუსალიემისათა საკუირველი მიუწოდომელი ესე ხილვად ვიხილეთ თუალითა ჩუენითა და ღმერთსა ყოვლად მეუფესა ძესა მხოლოდ-შობილსა მისსა შუენიერი მადლობად და თაყუანის-ცემად შეეწირეთ და ლოცვით განმარტებული შენისა მაგის ძლიერებისა გელმწიფებისათჳს წმიდათა ამით ადგილთა“... (ლატ. ლექც. გვ. 470).

ალექსანდრე კვიპრელი მონაზონი: „რამეთუ ამის სასწაულისა ძალითა, რომელი უზესთაეს იყო სასწაულთა ქუეყანისათა, მრავალნი ათასნი შეეძინნეს ქრისტიანეთა სარწმუნოებასა იერუსალიემს და ყოველთა ადგილთა“ (გვ. 77).

ალექსანდრე კვიპრელი მონაზვნის თხზულების შესწავლითა და „მოქცევაჲ ქართლისაჲ“-ს მატთანესა, კირილე იერუსალიემელის „ეპისტოლესთან“ და სირიულ ლეგენდასთან შეპირისპირებით აშკარა ხდება, რომ „მოქცევაჲ ქართლისაჲ“ იყენებს კირილე იერუსალიემელის „ეპისტოლესაც“ და ჯვრის გამოჩინების ლეგენდასაც, მაგრამ ისევე, როგორც ამას ადგილი აქვს ალექსანდრე კვიპრელი მონაზვნის საკითხავშიაც. როგორც ქართული მატთანე, ასევე ალექსანდრე კვიპრელის ნაწარმოებშიც ერთნაირად არის დავალებული ზემოთ ხსენებულ წყაროთაგან.

„მოქცევაჲ ქართლისაჲ“-ს წყაროებს კ. კეკელიძე კვლავ ეხება თავის ერთ-ერთ ნაშრომში: „მოქცევაჲ ქართლისაჲ“-ს შედგენილობა, წყაროები და ეროვნული ტენდენციები“³⁸. იგი აქ სხვა წყაროებთან ერთად განიხილავს ზემოთ აღნიშნული სირიული ლეგენდის ერთ-ერთ ნაწილს, რომელიც ქართულ ლიტერატურაში კირილე იერუსალიემელის სახელით იყო ცნობილი და რომელსაც „პოვნაჲ ბატიოსნისა ჭუარისაჲ“ ეწოდება.

ავტორი აღნიშნავს, რომ ქართველი მემატთანე კარგად იცნობს ამ ლეგენდის ტექსტს. მისი აზრით, „ბროცესი მირიანის მიერ მცხეთელ ურიათაგან ქრისტეს კუართის ამბის გამოკითხვისა ავტორს ისე აუგია, როგორც ეს მოცემულია ელენეს მიერ ქრისტეს ჯვრის მოკითხვის ამბავში“³⁹. მაგრამ ელენეს მიერ მაცხოვრის ძელის მოძიების ეპიზოდი, სირიული ლეგენდის ტექსტზე დაყრდნობით, ასევე გადმოცემული ალექსანდრე კვიპრელი მონაზვნის საკითხავშიც.

³⁸ ლიტერატურული ძიებანი, I. თბ., 1943, გვ. 16—37.
³⁹ იქვე, გვ. 22.

ამავე ნაშრომში კ. კეკელიძე ყურადღებას ამახვილებს იმ გარემოებაზე, რომ „მოქცევაჲ ქართლისაჲ“-ს ავტორისათვის დამახასიათებელია ტენდენცია: „მეოთხე საუკუნის პირველი ნახევრის მცხეთელი მოღვაწეები. უშუალოდ პირველ საუკუნეში გადაიყვანოს და ქრისტეს ცხოვრების დროის ამბებსა და პირებს დაუკავშიროს“⁴⁰.

ამაც, ჩვენი აზრით, ამ მოვლენის მიზეზი კვლავ ალექსანდრე კვიპრელი მონაზვნის საკითხავის ტექსტში უნდა ვეძებოთ, სადაც ჯვრის გამოჩინების სასწაულის ეპიზოდს წინ უსწრებს ქრისტეს შობის, მისი ვნების, პეროდესა და სხვა მეფეთა ზეობისა და მრავალი სხვა ეპიზოდი.

ბუნებრივად ისმის კითხვა: შემთხვევითი ხომ არ არის ასეთი დამთხვევა? ან ხომ არ შეიძლება დავუშვათ, რომ „მოქცევაჲ ქართლისაჲ“-ს ავტორი, მართლაც იყენებდეს კირილე იერუსალიმელის „ეპისტოლესა“ და სირიული ლეგენდის ტექსტებს დამოუკიდებლად, ალექსანდრე კვიპრელის ქრონიკაზე დაყრდნობის გარეშე?

ჩვენი აზრით, ყოველგვარი შემთხვევითობა უნდა გამოირიცხოს. ასევე უნდა გამოვრიცხოთ იმის შესაძლებლობაც, რომ ქართველი მემკვიდრე ზემოთ ხსენებულ წყაროებს იყენებდეს დამოუკიდებლად, ალექსანდრე კვიპრელის ქრონიკის გათვალისწინების გარეშე.

ამ შემთხვევაში ჩვენთვის ამოსავალია არა მარტო ზემოთ დასახელებულ თხზულებათა საერთო ეპიზოდები და მსგავსი, ანალოგიური ადგილები, არამედ ძირითადად გადამწყვეტი მნიშვნელობა უნდა მივიანიჭოთ ამ ორი თხზულების—„მოქცევაჲ ქართლისაჲ“-სა და ალექსანდრე კვიპრელის ქრონიკის სტრუქტურას და ხასიათს.

ორივე ეს თხზულება საისტორიო პროზის უანრს განეკუთვნება. ერთში მოთხრობილია ბერძენ და იუდეველ მეფეთა და იერუსალიმელ ეპისკოპოსთა ისტორია კონსტანტინე იმპერატორამდე, მეორე კი ქართველ მეფეთა და ეპისკოპოსთა ქრონიკაა. ქრონიკების ხასიათიც ერთნაირია: თითოეულ მეფესთან დაკავშირებით ავტორები გადმოგვცემენ მის მეფობაში მომხდარ ერთ ან ორ მნიშვნელოვან ისტორიულ ფაქტს და მოიხსენებენ აგრეთვე იმდროინდელ ეპისკოპოსს ან კათალიკოსს⁴¹. თხზულების დასასრულს

⁴⁰ ლიტერატურული ძიებანი, I. თბ., 1943, გვ. 22.

⁴¹ თხზულების ხასიათის შესახებ იხ. ივ. ჯავახიშვილი, ძვ. ქართ. საისტორიო მწერლობა..., გვ. 104—105; ე. თაყაიშვილი, სამი ისტორიული ქრონიკა, ტფილისი, 1890, გვ. XCIII—XCIV.

ალექსანდრე კვიპრელი თავის ნაწარმოებში აგვიწერს ბიზანტიის მოქცევის ისტორიას, ქართველი მემატიანე კი გვაცნობს ქართლის მოქცევის ფაქტს. აქ, ამ ნაწილშიაც, ხდება ზემოთ დასახელებულ საკითხავთა დამთხვევა, სადაც ორივეგან ერთნაირად არის გამოყენებული როგორც კირილე იერუსალიმელის „ეპისტოლე“, ასევე ჯვრის გამოჩინების სირიული ლეგენდაც. ჯერ-ჯერობით ვერ მივაკვლიეთ სხვა ისტორიული ხასიათის თხზულებას, სადაც ამ რიგითა და ამგვარად მოთხრობილი ყოფილიყო როგორც ბერძენ და იუდეველ მეფეთა ისტორია, ასევე ჯვრის გამოჩინების ფაქტებიც და რომელსაც ამდენი საერთო, ანალოგიური ხასიათის სიუჟეტი აღმოაჩნდებოდა ქართულ მატთანესთან. ყოველივე ეს ნებას გვაძლევს ვივარაუდოთ, რომ „მოქცევაჲ ქართლისაჲ“-ს ავტორისათვის უცნობი არ უნდა ყოფილიყო ალექსანდრე კვიპრელი მონაზვნის ჯვრის გამოჩინებისადმი მიძღვნილი საკითხავი და თუ ქართველი მემატიანე იყენებს კირილე იერუსალიმელის „ეპისტოლესა“ და სირიული ლეგენდის ტექსტს, იგი აქ არასოდეს, არც ერთ შემთხვევაში, არ სცილდება ალექსანდრე კვიპრელი მონაზვნის თხზულების ფარგლებს.

თხზულების თარგმნის დრო

როგორც ზემოთ უკვე აღინიშნა, ალექსანდრე კვიპრელი მონაზვნის თხზულება დაწერილია VI საუკუნეში. ამ ნაწარმოების ქართული თარგმანი შემონახულია უკვე IX საუკუნის პალიმფსესტურ ხელნაწერში (ლენინგრ. M. 13). საფიქრებელია, რომ ეს საკითხავი IX საუკ. საქართველოში ცნობილი უნდა ყოფილიყო, თუ კი მას იცნობს „მოქცევაჲ ქართლისაჲ“-ს ავტორიც. ამის გამო თარგმანის შესრულების საზღვრები საკმაოდ მცირდება VI-დან IX საუკუნემდე. ჯერჯერობით, კვლევის ამ ეტაპზე არ მოხერხდა თარგმანის შესრულების დროის უფრო მეტად დაზუსტება.

ტიმსტისათვის

ალექსანდრე კვიპრელი მონაზვნის ჯვრის გამოჩინების საკითხავის ტექსტის დასადგენად ვისარგებლეთ ხუთი უძველესი ხელნაწერით GMBCD:

G — sin. 93, იგივე Garrett—24.

M — მინგანა ქართ. 4.

B — Q—762.

C — Oх . № 1.

D — A—144.

ჩვენს მიერ გამოყენებულ ხელნაწერებში ტექსტი ერთი რედაქციით არის შემონახული. გამოცემისათვის ძირითად ნუსხად გამოვიყენეთ G ხელნაწერი, როგორც უძველესი, ცალკეულ შემთხვევებში მისი ნაკლები ადგილები შევავსეთ BCM ხელნაწერებით.

ტექსტის გამოსაცემად მომზადებისას გამოვრიცხეთ A—518 გვიანდელი ნუსხა და ლენინგრადის აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტის M—13 ხელნაწერის ფრაგმენტი, რომლებიც ძირითადი ტექსტისაგან სავსებით არ განსხვავდებიან.

ტექსტის დადგენისას მაქსიმალური სიზუსტით არის დაცული ხელნაწერთა წაკითხვები. მხოლოდ ერთ შემთხვევაში ჩასწორდა E (ე მერვე) — „იერუსალემი“.

ХРОНИКА АЛЕКСАНДРА КИПРСКОГО

(по рукописям X—XIV вв.)

(Резюме)

Древнегрузинская литература на протяжении веков развивалась в тесной связи с византийской литературой. Желая обогатить родную литературу, грузинские писатели, ученые и переводчики уже с V века, наряду с интенсивным оригинальным творчеством, занимались переводами литературных памятников с греческого, арабского, армянского, сирийского языков как известных, так и малоизвестных авторов средневековья.

В данной работе рассматривается грузинский перевод Хроники малоизвестного автора VI века Александра Кипрского (Саламинского): „Λόγιος εἰς τὴν ἐνῤασιον τοῦ τυμίου καὶ Ζωοποιῶν σταυροῦ“.

Биографические данные об этом авторе почти не сохранились. На основе изучения его работ можно заключить, что

он был монахом монастыря св. Варнабы на Кипре в городе Саламине¹.

Литературная традиция приписывает Александру Кипрскому две проповеди две энкомии и вышеупомянутую Хронику.

Древнегрузинский текст Хроники Александра Кипрского о знаменнии креста в Иерусалиме сохранился в следующих древнегрузинских списках: Sin. 93 (сегодняшний Garrett-24²) X в³; Sin. 92⁴, Мингана груз. 4, X в⁵; Бодлеянская рукопись Ox. № 1, X1 в⁶; Q-762, XIII—XIV вв. и A—518, XVIII в. (списки Института рукописей АН СССР). Фрагменты текста сохранились в многоглаве X века A-144 (Институт рукописей) и в палимпсестской рукописи ленинградского отделения Института востоковедения — M-13, IX—X вв.⁷

Исследование грузинского перевода показало, что тексты всех названных рукописей относятся к одной редакции Хроники Александра Кипрского⁸.

¹ O. Bardenhewer, *Geschichte der altkirchlichen Literatur*, Bd. 5. Darmstadt, 1962, стр. 144. см. также: M. van Esbroeck, *Les plus anciens homéliaires géorgiens*, Louvain, 1975, стр. 271—272.

² G. Garitte, *Aventures et mésaventures d'un manuscrit géorgien* (Le cod. Garrett 24, Princeton), *Bedi Kartlisa*, Paris, 1967, № 52—53, стр. 37—53.

³ А. А. Цагарели. Сведения о памятниках грузинской письменности Вып. II, СПб, 1889, стр. 98.

⁴ там же стр. 97.

⁵ G. Garitte, *Les feuillets géorgiens de la collection Mingana à Selly Oak* (Birmingham), *Le Muséon*, 1960, LXXIII, 3-4, стр. 249-251.

⁶ P. Peeters, *De Codice Hiberico Bibliothecae Bodleanae Oxoniensis*, *Analecta Bollandiana*, т. XXXI, Bruxelles, 1912, стр. 301—318.

⁷ Р. Орбели. К исследованию одного грузинского палимпсеста из лавры св. Саввы. Эллинистический ближний Восток, Византия и Иран, Москва, 1967, стр. 125—135.

⁸ Среди этих рукописей можно выделить многоглав X века (A—144), в котором фрагмент текста Александра Кипрского приписывается Кириллу Иерусалимскому. По всей вероятности, ошибка вызвана тем, что в Хронике повествование о знаменнии креста в Иерусалиме связано с именем Кирилла Иерусалимского. Тут же приводится фрагмент из его „Послания“ к императору Констансу, после чего опять следует текст Александра Кипрского. Таким образом, создается ложное впечатление, что автором и этой части текста является Кирилл Иерусалимский.

Для установления источника древнегрузинского перевода сочинения Александра Кипрского, древнегрузинский текст полностью был сличен с греческой редакцией⁹. В результате сравнительного изучения грузинско-греческих текстов стало очевидным, что временами грузинский перевод отклоняется от греческой редакции, в некоторых же случаях древнегрузинский текст сохраняет отдельные места, которых недостает в греческой версии. С другой стороны, последняя, четвертая часть произведения, которая написана в форме восхваления, представляет собой точный перевод греческого оригинала. Анализ личных и географических имен, и некоторые синтаксические особенности древнегрузинской редакции подтверждают греческое происхождение текста. Но источником древнегрузинского перевода является не использованный нами греческий текст, а другая греческая редакция¹⁰. Этим и объясняется то различие, которое существует между грузинско-греческими текстами.

Сличение сочинения Александра Кипрского с другими древними историческими произведениями дало нам возможность установить литературные источники этой Хроники. Ими являются: Иосиф Флавий — «Древности», «Иудейские войны», «Евсевий Кесарийский» — «Церковная история», «Жизнь Константина»; «Огласительные слова» Кирилла Иерусалимского, его же «Послание» к императору Констансу и древнесирийская легенда о знамени креста в Иерусалиме.

Со своей стороны произведение Александра Кипрского является источником следующих исторических сочинений: «Хронографа» Георгия Амартола, «Хроники» Теофана проповедника, древнеармянской версии «Жития Кирилла Иерусалимского» и «Обращения Грузии».

Специально исследуя и сравнивая тексты Хроники Александра Кипрского и «Обращения Грузии» стало очевидным, что автор грузинской летописи хорошо знаком с текстом греческой хроники.

⁹ см. P. Gr., t. 87, col. 4016—4076.

¹⁰ M. van. Esbroeck. Les plus anciens homélieares géorgiens... стр. 271—272.

Акад. К. С. Кекелидзе, изучая источники «Обращения Грузии», наряду с другими сочинениями называет «Чтение о знамени креста в Иерусалиме», перевод которого сохранился в древнегрузинских многоглавах и «Посланий» Кирилла Иерусалимского к императору Констансу¹¹. Его мнение разделяет и акад. И. А. Джавахишвили¹².

Вышеупомянутые сочинения являются также и источниками Хроники Александра Кипрского. Поэтому небезынтересно заново рассмотреть вышеназванные источники «Обращения Грузии» и сравнить их с древнегрузинским переводом греческой Хроники.

Особо следует отметить структуру и характер текстов греческой Хроники и «Обращения Грузии». Эти произведения исторического характера. В одной из них повествуется о греческих и иудейских царях и иерусалимских епископах до Константина Великого, а в другой — о грузинских царях и епископах. Авторы одинаково рассматривают также отдельные исторические события, происходящие в период царствования каждого царя и тут же перечисляют каталиков и епископов того времени. В конце сочинения Александр Кипрский описывает обращение Византии, сообразно с этим и грузинский летописец передает факты обращения Грузии. Именно в этих частях указанных произведений встречаются совпадения, в которых оба автора одинаково пользуются текстами древнесирийской легенды и «Послания» Кирилла Иерусалимского.

На данном этапе изучения текстов греческой и грузинской летописей, мы не смогли обнаружить другое сочинение исторического характера, в котором подобным образом была бы передана история греческих и иудейских царей, факты знамения креста, которое имело бы столько общих и аналогичных сюжетов с текстом «Обращения Грузии».

Поэтому, нужно полагать, что автор древнегрузинской

¹¹ К. Кекелидзе. Иерусалимский канонарь VII века. Тифлис. 1912. стр. 239—245. К. Кекелидзе. Письма из истории древнегрузинской литературы. Литературные разыскания. Тбилиси. 1943. стр. 16—37.

¹² И. Джавахишвили. Древнегрузинская историческая литература. Тбилиси. 1945. стр. 104—105.

летописи знаком с древнесирийской легендой и «Посланием» Кирилла Иерусалимского только посредством текста Хроники Александра Кипрского.

Нам не удалось точно определить время появления грузинского перевода сочинения Александра Кипрского. Но так как Александр Кипрский является автором VI века, а его Хроника — источником «Обращения Грузии» (IX в.), перевод которого сохранился в древнегрузинских списках IX—X вв., думается, что древнегрузинский перевод должен быть исполнен между VI—IX веками.

[B ხერ]საკითხავი პოვნისათჳს აბტიონისა და ცხოველს-
 მყოფელისა ჯუარისა აღწერილი აღქანანდრას მიერ
 კვარალ მონაზონისა, რომელსა ეპედრენს მრავალგზის
 წმინდანი მამანი. მამარ, ბუაკურთხანი

ვინათგან მოვიღე² ვედრებისა თქუენისა ბრძანებაჲ, წმიდანო
 მამანო, ფრიად დამიკურდა, რამეთუ ითხოვეთ³ გლახაკისაგან და შეუ-
 რაცხისა, რადთა აღწერო სახე ჭეშმარიტი პოვნისათჳს ძელისა⁴ ცხო-
 ველისა და პატიოსნისა ჯუარისა⁵, რომელსა ზედა ამალდა უფალი
 ჩუენი იესუ ქრისტე ნეფსით თჳსით. ხოლო ძალი ეშმაკისაჲ და ჳელ-
 მწიფებაჲ სიკუდილისაჲ დაჰჳსნა და ცხორებაჲ განუქარვებელი მორ-
 წმუნეთა მონიჳა.

ამის ბრძანებისა სიტყუაჲ ოდეს მოვიღე, უზეშთაეს⁶ შეძლებისა
 ჩემისა იპოვა და დაწყებასა მისსა შევძრწუნდი, რამეთუ თქუენებრთა
 ბრძენთა მიერ ჳერ-იყო ესევეითარისა ამის⁷ დაწყებაჲ და განსრულებაჲ,
 რამეთუ მე არღა მიწევნულ ვარ სწავლასა [v] ფილოსოფოსთასა
 და არცა მომიღებიეს სიტყუათა განმარტებაჲ. არამედ ჭეშმარიტად
 უცებ ვარ, არა ხოლო თუ სიტყუთა, არამედ ცნობითაცა, და უგულისჳმო-
 ებაჲ და უძღურებაჲ მარადის თანა-მეჳცევის მე და ამისთჳს არა ჩემ
 სახისაჲ არს ამის საქმისა დაწყებაჲ. არამედ კუალად ვხედავცა ურ-
 ჩებისა ნაყოფსა და ამით⁸ მოსწრაფე ვარ⁹ მორჩილებად¹⁰ ბრძანები-
 სა თქუენისა.

აწ ვაზმნე¹¹ და¹² სრულებასა ღირს-ვიჳმნე¹³ მიწევნად ღმრთისა მი-
 ერ, ლოცვითა თქუენითა დავიწყო¹⁴, არა ვიტყჳ თავით თჳსით რასმე,
 რამეთუ უცებ ვარ და¹⁵ უმეცარ¹⁶, ვითარცა პირველ ვთქუ¹⁷. არამედ
 მინდობითა ღმრთისაჲთა და ლოცვითა თქუენთაჲთა, ვიწყო, რომელ-

¹ საკითხავი პოვნისათჳს ცხოველს-მყოფელისა პატიოსნისა ჯუარისა და ჳებაჲ შე-
 სხმისაჲ. აღწერა აღქანანდროს მონაზონმან კვარელმან, რომელი იყო ჳალაჳისა ამა-
 თონტონისაჲ. ძალისათჳს ევედრნეს მრავალგზის წმიდანი მამანი C. ² მოიწიე B.
³+ჩემ C. ⁴+ჯუარისა C. ⁵ ჳუარისა—C. ⁶ უზეშთაეს B. ⁷ ამას B. ⁸ ამისთჳს B.
⁹ მოსწრაფე ვარ—B. ¹⁰ მორჩილ ვარ B. ¹¹ ვაზმნე] ვითარმეცა B. ¹² და—B.
¹³ ჳმნული B. ¹⁴ დავიწყო—B. ¹⁵ და—C. ¹⁶ უმეცარ—C. ¹⁷+და უმეცარ C.

სა შემძლებელ ვიქმნე და მიგითხრა პირველ თქუმულთა მიერ და წინადასწარ აღწერილთა, რამეთუ მრავალნი სხუანიცა დამაშურალ არიან ამისთვის, რომელნიმე კეთილად და ჭეშმარიტად და რომელნიმე — თუნიერ მისსა¹, ხოლო რომელსამე² მივეახლებით³ შორიელსა, ვითარცა⁴ მახლობელსა⁵ [87] მოცემულთაგან ღმრთისა მიერ. ამისთვის⁶ მოსწრაფე⁷ ვარ, რაათა აღწერო⁸ გამოცხადებით, არამედ თქუენ ნაკლულადვე შეპრაცხეთ იგი და ლოცვა-ყავთ ჩემთვის, წმიდანო მამანო⁹.

ვყოთ დაწყებაჲ თქუმულთაჲ ამით მისთვის, რომელი-იგი¹⁰ უდიდებულეს არს ყოველთა დაბადებულთა: ძმ¹¹ ღმრთისა მხოლოდსაჲ, რომელი იყო წიაღთა მამისათა, სიტყუაჲ ცხორების მომცემელი, რომელი მამისაგან ცხოველისა არს, რომელი იყო პირველ საუკუნეთა დაუსაბამოჲ და სამარადისოჲ ღმრთისა თანა ცხოველისა, რომელი არს ბრწყინვალეებისაგან მამისა და ხატისაგან ძლიერებისა მისისა¹², დაუსაბამოჲ, მიუწუდომელი¹³, რომელსა არა აქუს დაწყებაჲ არსებისაჲ, ცხორებაჲ წარუვალი ცხორებისაგან სამარადისოჲსა, უკუდავი უკუდავისაგან აღმოცენებული, რომელმან ყო ცხორებაჲ შორის ქუეყანასა, ხატი ღმრთეებისაჲ, უხილავი, გამოუთქუმელი, დაუსაბამოჲ, მსგავსი დიდებისა მამისაჲ, რომელმან შვა იგი. ნათელი ნათლისაგან მიუწუდომელისა¹⁴, წყაროჲ ცხორების მომცემელი, აღმოცენებული მამისაგან ცხოველისა, [v] სწორი ბუნებითა და საყდრის თანა-მოდგამი და თანა-ზიარი დიდებასა და ძლიერებასა მამისა მშობელისასა, მიზეზი ყოვლისა დაბადებულისაჲ — ხილულთა და უხილავთაჲ, და სული წმიდაჲ, განმაცხოველებელი, სწორი ბუნებით, რომელი მამისაგან მარადის გამოვალს და ძისა თანა იდიდების. და მის მიერ ორძის ყოველივე და არაარსისაგან არსებად მოვალს. არარაჲ იყო, ოდეს-იგი იყო სამებაჲ მხოლოჲ, ვითარი ბუნებითა, რომელი-იგი იყო თვთებითა გუამოვნებისაჲთა და ხატებისაჲთა¹⁴. და ბუნებაჲ იყო დაუბადებელი, ღმრთეებაჲ მოუკლებელი, უფლებაჲ ჭეშმარიტებით, სიხარული საუკუნოჲ, ბუნებაჲ განმარტებული, აუგებელი, შეურევნელი და განუყოფელი, რომელი არს მარადის და ყოვლადვე დაუსაბამოჲ და სამარადისოჲ. ამან სიტყუამან ღმრთისა ცხოველისამან, დამბადებელმან და ყო-

¹ მისა C. ² რომელსა C. ³ მივეახლებით—B. ⁴ ვითარცა—C. ⁵ მახლობელსა—C. ⁶ ამისთვის—C. ⁷ მოსწრაფე C. ⁸ +იგი C. ⁹ და ლოცვა-ყავთ ჩემთვის, წმიდანო მამანო—B. ¹⁰ რომელ-იგი C. ¹¹ ძე B. ¹² მიუწუდებული B. ¹³ მიუწუდომელისა B. ¹⁴ ხატებისათა B.

* ებრაელთა 1, 3.

ლისა შემძლებელმან, ნებითა მამისაათა და სულისა წმიდისაათა ყოველნი დაბადებულნი, ხილულნი და უხილავნი, ესამა მას, [88] როშელსა ჯერ-იყო, არაარსისაგან არსებად მოიყვანნა, ვინააფთვან იცოდა წინააღწარითა¹ ღმრთეებისა ცნობითა თვისითა, ოდეს და სადა და ვითარ ჯერ-არს ყოფაა არსთა ყოფისაა.

და ესრეთვე, რაათა ყოველივე ერთბამად ვთქუათ, რამეთუ წარსრულ არიან ჟამნი ურიცხუნი, რომელსა შინა არაარაა ყოფილ არს თვნიერ ღმრთისა მხოლომასა, სამებით ღმრთეებისა და ერთარსებით ცნობილისა—ერთი სამებაა და სამებაა ერთარსებაა, რომელ არს ღმრთეებაა ჭეშმარიტი.

ამან დამბადებელმან არა თუ რამე საგმარად თვისა² დაჰბადნა დაბადებულნი—რამეთუ ღმრთეებასა არაარაა საგმარ არს, არამედ მიუწულომელისა³ სახიერებისა მისისათჳს დაჰბადნა მრავალნი, რომელნი იხარებენ კეთილთაგან მისთა და განუყო ყოველი და შეამკო სამკაულითა ჯერისაებრ.

ამის ყოვლისა შემდგომად დაჰბადა კაცი ქუეყანისაგან, რომელი პირველ მისსა⁴ დაბადებულ იყო. მისგან აღადგინა გუამი და შთაჰბერა მას სული გონიერი და სიტყუერი წრფელად. და [v] ბადებული, რომელი⁵ პირველ არა იყო და არცა ღმრთეებისა ბუნებისაგან იყო⁶ იგი, ვითარცა თქუა მგმობარმან ოროგინე⁷) სიტყუთა მცბიერთითა⁷ ტყუვილისაათა, რამეთუ სულითა დაბადებაა არსთაგან იყო. ხოლო რომელი მას შეუდგს ტყუვილისა მისისაგან და კუალად-ქცევისა, მოჰქონან სიტყუანი მეზღაპრეთანი, რომელთა არა აქუს სიმტკიცე და ჭეშმარიტებაა⁸).

ხოლო ესე თქუმულ არს წიგნთაგან წმიდათა, ვითარმედ: ღმრთმან შთაჰბერა პირსა ადამისსა სული ცხოველი და იყო კაცი იგი სულად ცხოველად. არა იყო იგი დაწყება სულთა დაბადებისა, რამეთუ უკუეთუმცა ეგრეთ ყოფილ იყო, თქუმულმცა იყო, ვითარმედ: მიიღო კაცი მან სული ცხოველი*. და არცა თუ შთაბერვაა იგი სული იყო კაცისაა, არამედ რაათა აჩუენოს⁸ სახითა, ვითარმედ სული წმიდაა არა უცხო იყო დაბადებისაგან დაბადებულთადასა, ვითარცა იტყუს წინაწარმეტყუელი: სიტყუთა უფლისაათა ცანი დაემტკიცნეს და სულითა პირისა მისისაათა ყოველი ძალი მათი** და კუალად: სულმან ღმრთისამან დამბა[89]და მე და სიტყუამან ყოვლისა მპყრობელისამან

¹ წინააღწარითა B. ² თვისა C. ³ მიუწულომელისა B. ⁴ მისა C. ⁵ რომელ B. ⁶ არს B. ⁷ მცბიერთა B. ⁸ აჩუენოს B.
* დაბადება 2,7; ** ფსალმუნი 32,6.

მასწავა მე*. დაჰბადა სიტყუამან ღმრთისამან ყოველი დაბადებულ¹ ღიღებულულებსაებრ ღიღებისა მისისა და საქმესა მას ძალი ძლიერებისა მისისაჲ არა წარმოაცალიერა. და რასა ვიტყვ ძლიერებასა მისსა, რომელმან ყოველივე წამის-ყოფით დაჰბადა და დაჰბადებს, რამეთუ მას მარადის შემოქმედებაჲ ნებისაებრ თანა აქუს, ვითარცა წინაწარმეტყუელი იტყვს: ყოველივე, რაჲცა უნდა უფალსა, ქმნა**.

ხოლო ოროგინე მცბიერმან იკადრა და თქუა, ვითარმედ ძლიერებასა ღმრთისასა აქუს დაღევა. და წარმოსთხინა სახენიცა ბევრეულნი გმობანი, რომელნი საძაგელ არიან მითხრობადცა, რომელნი თქუნა და დაწერნა ბასრობით წიგნთა შინა თუსთა და აღავსო ქუეყანაჲ სიცილითა მიუთხრობელითა. და მიიღო ღირსად უგუნურებისა მისისა პატიეი და მისაგებელი საქმეთა მისთაჲ წმიდისაგან კრებისა³).

[v] აწ მადლით კუალად პირველსავე მას თქუმულსა², რამეთუ რაჲმს დაჰბადა ღმერთმან კაცი ხატად და მსგავსად თუსა და დაადგინა იგი სამოთხესა საშუებლისასა³, ვითარცა იტყვს წიგნი: საქმედ და დაცვად მისსა⁴ იქმონდა ჭეშმარიტად არა საზრდელსა წარსაწყმედელსა, არამედ საზრდელსა, რომელი ჰგვის ცხორებად საუკუნოდ*** და კუალად დაცვად მცნებასა მას ცხორებაშემოსილსა, რომელი მოეცა დამბადებელისაგან თუსისა.

აწ ნუ ვინ მაბრალებნ მე, რამეთუ განვაგრძვე დაწყებაჲ თქუმულთაჲ ამით. ხოლო ესე არა ცუდად რაჲმე ვყავ, არამედ რამეთუ მნებავეს მოვსენებად ჯუარი პატიოსანი და ვინებე ჩუშნებად ღიღებაჲ ძელისა ცხორებისაჲ, რამეთუ ზეგარდმო დაწყებასა და ყოველსა შინა დაბადებულსა ბრწყინავს ნიში ჯუარისა პატიოსნისაჲ.

აწ გულისკმა-ყავთ და იხილოთ ჭეშმარიტად გამოცხადებით, რამეთუ ყოველნი დაბადებულნი, ხილულნი და უხილავნი, დამბადებელმან სახედ ჯუარისა დაჰბადნა. რამეთუ ქმნა სივრცე და სი[90]გრძე, სიმაღლე და სიღრმე, და გამოაჩინა ჭეშმარიტითა სახითა ნიში ჯუარისა ცხოველისაჲ და მას შინა არს ყოველივე სიბრძნით განგებულე-ბაჲ.

რამეთუ მე ესრეთ ვჰგონებ, ვითარმედ ესე არს, რომელი თქუა ბრძენმან პავლე მოციქულმან. რამეთუ თქუა: ამისთვის მოვიდრეკ მუგლთა ჩემთა მამისა მიმართ. და შემდგომი ამისი: რაჲთა შემძლებელ ვიქმნნეთ მიწვევად ყოველთა თანა წმიდათა, რომელ არს სივრცე და სიგრძე, სიმაღლე და სიღრმე****.

¹ დაბადებულნი—C. ² სიტყუასა B. ³ საშუებლისასა B. ⁴ მისა C.

* ობი 33,4. ** ფსალმუნი 63,3; *** იოანე 6,27. **** ეფესელთა 3,14—18.

რამეთუ ყოველივე დაბადებული პატიოსნად დამბადებელისაგან სიბრძნითა უზესთაესითა სახედ ჭუარისა დაებადა. რამეთუ ცხოველნი ოთხხატებანი თვნიერ ცილობისა ჭუარის სახედ ეტლად მისსა¹ მოესწავნეს. რამეთუ თქუა ესაია საკვრველმან წინაწარმეტყუელმან: ვიხილუ ღმერთი მჯდომარე საყდართა ზედა. და შემდგომი ამისი: და სერაბინნი დგეს გარემოჲს მისსა² მწყობრ³, ექუს ფრთე ესხნეს ერთსა და ექუს ფრთე ერთსა, ორითა⁴ იფარვიდეს პირთა მათთა, ორითა⁵ — ფერგთა და ორითა⁶ ფრინვიდეს განმარტებულად საშუვალ⁷ ჭუარის სახედ*.

აჲა ესერა საიდუმლოჲ ჭუარისაჲ, ძალთა შინაცა ზეცისათა [v] გამოჩინებულ არს სახც⁸ ჭუარისა ცხოველისაჲ [C 397r] და კუალად ფარსკულაენიცა ზეცას ჭუარის სახედვე ბრწყინვენ და კაციცა ჭუარის სახედ დაბადებულ არს. რამეთუ ყოველი კაცი ჯელგანმარტებულად მდგომარე, თვნიერ ცილობისა სახითა მსგავს არს ჭუარისა. და სამოთხეცა იგი საშუებელისაჲ სახედვე არს ჭუარისა, ხისა მისთვის ცხორებისა, რომლისაგან შურითა ეჲმსა თვისსა ჭამად არა უტევა ბოროტმან გუელმან, არამედ მწრაფლ ცნობითა მისითა გამოავდო იგი მიერ და ურჩებისათჲს მცნებისა მიეცა იგი ცოდვასა და ცოდვისა ძალით დაესაჯა მას მწარე სიკუდილი. და ცოდვაჲ იგი აღორძნდა ბოროტად დაწყებითა ნათესავთა შორის, ვიდრემდის განსრულდა სწორად ბოროტებისა სრულიად.

არამედ სიტყუაჲ ღმრთისაჲ არცა ამით მიზეზითა უკუნ-იქცა დაბადებულთა თვსთაგან, და არცაღა⁹ განწირა, რომელი ხატად თვსა დაჰბადა, და¹⁰ არცა დაუტევა უნდობასა შინა, რომელი განწირულ იქმნა შურითა მტერისა ბოროტისაჲთა და არცა უგულვებელს-ყო ძიებაჲ და მოხდაჲ¹¹ მისი ნიშითა და სასწაულითა ჭუარისა ცხოველი- [91] საჲთა, [C 397r] რამეთუ არა ინება მიშუებად ღმრთისა. სახიერ არს, რომელი-იგი შეიმზადა მსგავსად თვსა, რაჲთა მიიწიოს სიღრმედ წარსაწყმედელისა მანქანებითა ეშმაკისაჲთა.

და ოდეს განიხრწნა ყოველი ქუეყანაჲ საქმითა უკეთურებისა და სიბოროტისაჲთა, განიბჭო მის ზედა შეცვალებაჲ მისი, მაშინ ნოვე მართალი და ყოველი სახლი მისი მეორედ შობად მისცა, დაიგნა წყლით-რლუნისაგან წარმწყმედელისა მცირისა მიერ ძელისა**.

და ეგრეთვე აბრაჰამ, მამათ-მთავარმან, ძელითა აღთქუმაჲ ღმრთი-

¹ მისა C. ² მისა C. ³ მწყობრად B. ⁴ ორთა B. ⁵ ორთა B. ⁶ ორთა B.

⁷ საშოვალ C. ⁸ სახე B. ⁹ არცა B. ¹⁰ და—B. ¹¹ მოვდაჲ B.

* ესაია 6, 1—3 ** დაბადება 6, 8.

საე ფიცით შეიწყნარა, ოდეს-იგი წარავლინა ქუეყანასა მაღალსა, რამთა შეწიროს ძმ¹ თვის საყუარელი, რომელმან-იგი შეიწყნარა მოსწრაფედ მორჩილებდა მისი. არამედ უჩუნა² მას ვერძი, დამოკიდებული რქითა ნერგსა საბეკსა, რომელი ითარგმანების შენდობა, სახითა მით, რომელი მოსწრაფედ იყო ყოფადი³ იგი შენდობა შეცოდებათა ყოველთა კაცთა ძელისა მიერ დამსჭუალვითა კრავისა მის გონიერისაათა ძელსა მას ზედა ჯუარისასა*.

[v] უსწრო მოსწავებამან, რომელი ესწავა აბრაჰამსა — ქუეყანა მაღალი, ესე-იგი არს წმიდა გოლგოთაჲ, რომელსა⁴ ზედა ჯუარს-ეცუა კრავი იგი უბიწოჲ, რომელმან აიხუნა ცოდვანი სოფლისანი. და რამე არს თაყუანის-ცემაჲ იაკობისი, რომელ-იგი თაყუანის-სცა წუერსა ზედა კუერთხისასა?⁵ არამედ ესე, რამეთუ მამათ-მთავარმან მოასწავა წინაწარმეტყუელებით, ვითარმედ ჯერ-არს თაყუანის-ცემაჲ ყოველთა მორწმუნეთა⁶ ჯუარისა მიერ ცხოველისა ქრისტეს⁷, ღმრთისა⁸ ჩუენისა⁹.

და ყოველნი ნიშნი და¹⁰ სასწაულნი, რომელნი ქმნნა მოსე ქუეყანასა ეგვიპტისასა და ზღუასა მას მეწამულსა და უდაბნოსა მას¹¹ ზედა ორმოც წელ ბრძანებითა ღმრთისაათა, კუერთხითა¹² ქმნნა იგინი. და უფროს ამისა დაუდგა შჯული¹³ სახედ წინადაწარ, ვითარმედ ყოველსა, რომელსა შემძლებელ იქმნეს მორწმუნე საქმედ სასწაულთა, იესუ¹⁴ ქრისტეს მიერ¹⁵ ჯუარცუმულისა იქმოდის**.

და რასა მოვაჯენებდე ყოველთა წინადაწარმეტყუელთა, რომელთა უწინარეს ქადაგეს გამოცხადებით ჯუარისათჳს დიდებულისა და ჯსნისა მისთჳს მომავალისა სოფლად? რამე უკუ¹⁶ იუ[92]ოს უცხადეს მისსა¹⁵, რომელი-იგი თქუა: საროათა და¹⁶ ფიქვთა და ნაძვთა ერთბამად იდიდოს ადგილი წმიდაჲ ჩემი?***

და რამეთუ სამებამან წმიდამან, სწორმან ბუნებითა ერთითა, გუამითა მისითა განაგო ცხორებაჲ კაცთაჲ ჯუარითა და ქეშმარიტად საქურველად ძლევისა მომცა ჩუენ სამთავან ძელთა შემზადებული ჯუარი, ვითარცა სამ სახელთავან—საროათა, ფიქვსა და ნაძვსა—სადიდებელად ადგილისა წმიდისა.

ხოლო ადგილი წმიდაჲ ღმრთისაჲ არს წმიდაჲ სამოციქულოჲ კათოლიკე ეკლესიაჲ, რომელსა შინა ყოველნი მორწმუნენი აღიბყრო-

¹ ძე B. ² უჩუნა B. ³ ყოფად B. ⁴ რომელსაცა B. ⁵ კუერთხისასა B. ⁶ მორწმუნეთაგან B. ⁷ ქრისტესა C. ⁸ ღმრთისა C. ⁹ ჩუენსა C. ¹⁰ და—B. ¹¹ მას—B. ¹² კუერთხითა B. ¹³ სჯული B. ¹⁴ იესუს B. ¹⁵ მისა C. ¹⁶ და—B.

* დაბადება 22,13. ** დაბადება 47,31; ებრაელთა 11,21. *** ესაია 60,13.

ბენ ძელსა ჭუარისასა, სიხარულით და მხიარულებით აღიდებენ სამე-
 ბასა თაყუანის-საცემელსა და ეგრეთვე ყოველსა ჟამსა ყოველნი, რო-
 მელნი გამოვსნილ არიან ადამისითგან, ვიდრე¹ ქრისტესამდე. სახი-
 თა ცხოველისა ჭუარისაჲთა მონიჭებულ არს გამოვსნაჲ, ხოლო რა-
 ჟამს მოიწია აღსასრული ჟამთაჲ და მოსლვაჲ სიტყუსა ღმრთისაჲ კორ-
 ცითა, მაშინ² ჟამსა მას³ გამოაცხადა სიყუარული კაცთაჲ, დანერგუ-
 ლი მრავლითა სიმდიდრითა ჩუენთს, არა თუ ჩუენთა საქმეთათს,
 არამედ სახი[v]ერებისათს, რომელი შეჰგვანდა ღმრთეებასა⁴ მის-
 სა⁵.

რამეთუ არა ინება მრავლითა კაცთ-მოყუარებითა თუსითა დატე-
 ვებაჲ კაცისაჲ ველმწიფებასა ქუეშე⁶ ბოროტისა ეშმაკისასა, არამედ
 ნებითა მამისაჲთა და სულისა წმიდისაჲთა⁷, რომელნი განუშორებელ
 არიან და უცვალებელ ჩუენთს და ჩუენისა ცხორებისათს, მოდრიკ-
 ნა ცანი და გარდამოვდა და ცათაგან განუშორებელ იყო და დაემკდ-
 რა მუცელსა ღმრთისმშობელისა უბიწოასა და წმიდისა ქალწულისა
 მარიამისსა. და რამეთუ პირველად განწმიდნა სულითა წმიდითა სულ-
 ნი და კორცნი მისნი, და მაშინ სიტყუაჲ კორციელ იქმნა მათ შინა და
 დაემკდრა ჩუენ შორის. არა შეცვალა ღმრთეებაჲ მისი კაცებად, რა-
 მეთუ სიტყუაჲ ღმრთისაჲ არა შეიცვალეების და არცა იქცევის. არამედ
 შეაერთა გუამსა შინა თუსსა და მისგან გამოვიდა და აქუს მას სული
 [Mlr] მეტყუელი და გონიერი შეურევნელად და შეუშფოთებელად და
 განუშორებელად.

თქუმულ არს გუამოვნად, რამეთუ არა თუ პირველ კაცისა დაბადე-
 ბისა შეერთო სიტყუაჲ ღმრთისაჲ, არამედ იგი ყოველი სრულებით
 იყო თუთებასა შინა თუსსა და სრულებით მოილო კაცებაჲ იგი თუსი
 გუამითა თუსითა [v] და იქმნა ერთი ქრისტე⁸, სამარადისოჲ ძე⁹
 და ღმერთი და მეუფე¹⁰ ყოვლისაჲ.

და იშვა სძლისაგან უქორწინებელისა, რომელი იყო თესლისაგან
 დავითისა და აბრაჰამისა¹¹, ჭეშმარიტად და¹² არა საუცრად, ღმერთი ჭეშ-
 მარიტი საშოსა შინა¹³ იტურთა. ამისთვის ჭეშმარიტად თვნიერ ცილო-
 ბისა [G lr] არს იგი ღმრთისმშობელი, ქალწული წმიდაჲ და უბიწოჲ,
 რომელმან ესრტ¹⁴ შვა იგი, ვითარცა მუცლად-ილო და ვითარცა შეჰ-
 გავს ღმრთეებასა¹⁵— შვა იგი. იყო ღმერთი ჭეშმარიტი, რომელი მის-

¹ ვიდრე—C. ² ჟამს—C. ³ მას—C. ⁴ ღმრთეებისა C. ⁵ მისისა C. ⁶ ქუეშე B.
⁷ წმიდისაჲ B. ⁸ ქრისტე BC. ⁹ ძე BC. ¹⁰ მეუფე BC. ¹¹ ~ აბრაჰამისა და დავი-
 თისა BC. ¹² და—BC. ¹³ შინა—BC. ¹⁴ ესრეთ BC. ¹⁵ ღმრთეებისა C.

გან განვორციელდა და არა სავმარ იყო მისა კარი შესვლად¹ და არც
გამოსვლად².

არამედ იშვა მისგან ქეშმარიტად ენმანოველ³ 4), რომელ არს [v]
სრული ღმრთეებითა და კაცებითა, ერთი იყო ორითა ბუნებითა. და
ესე ორნი ბუნებანი თვებითა თვისითა იყვნეს გუამსა შინა ერთსა შე-
ურევნელად.

იშვა უფალი ჩუენი იესუ ქრისტე⁴ კორცითა ბეთლემს ჰურიასტა-
ნისასა დღეთა ჰეროდე მეფისათა⁵), დასასრულსა მთავართა იუდაჲსთა,
ვითარცა იტყვს წინაწარმეტყუელი. [2] ვიდრემდის მოიწივნეს⁶ ჰუ-
რიანი არისტობულე⁶ 6) მლდელთ-მოძღურისა და ესე მეფე⁷ ყვეს⁸
მათ ზედა და გზრგვნი მეფობისაჲ დაადგეს. და ვითარცა ეუწყა ესე
კეისარსა პრომთასა⁷), წარმოავლინა⁹ პომპიოს სპასალარი⁸) ერთა მრავ-
ლითა და მოიცვა ქალაქი იერუსალიმი¹⁰ ძლიერად¹¹, ვიდრემდის შე-
იპყრა არისტობულე¹² [v] და ძენი მისნი და წარსცნა¹³ იგინი¹⁴ კრულ-
ნი¹⁵ პრომედ და დასდვა ჰურიათა ზედა¹⁶ ხარკი საველმწიფოჲ⁹). და ყო
ორკანოს¹⁰), ძმაჲ არისტობულესი¹⁷, მლდელთ-მოძღუარ¹⁸ მათ ზედა.

და ესუა¹⁹ სპასალარსა მას პომპიოსს მეგობარი ასკალონელი, კაცი
სახელითა²⁰ ანტიპატროს¹¹), მონაჲ იყო იგი კერბთაჲ და მამაჲ იყო
ჰერო[2]დმსი²¹. და ყო იგი ერის-მთავარ ქუეყანასა მას ჰურიასტანი-
სასა და წარვიდა პრომედ.

და იყო ჰეროდე, ძე²² ანტიპატროსისი, სრულ ყოველსა შინა საქ-
მესა და ახოვან ბრძოლასა და მრავალნი ავაზაკნი შეიპყრნა და მო-
წყვდნა²³.

ხოლო რაჲმს წარიყვანეს ორკანოს პართენელთა, მოიკლა [v]
ანტიპატროს ზაკუევით²⁴) და არავინ დაშთა ქუეყანასა²⁴ მპყრობელი ჰუ-
რიასტანს. მაშინ აღდგა ჰეროდე²⁵ ანტიპატროსისი და მოიტაცა თავით
თვისით მთავრობაჲ ქუეყანისაჲ მის, და საფას²⁶ დიდძალი მიუძღუნა
პრომთა და კუალად მათგანცა მოიგო ველმწიფებაჲ²⁷ ქუეყანისაჲ მის¹³).

[4] და ვითარცა მოიწია ავგუსტოს კეისარი¹⁴) ეგვპტედ²⁸ ერთთა²⁹
მრავლითა³⁰ ბრძოლად კლეოპატრე დედოფლისა¹⁵), მეგვპტელთა მპყრო-
ბელისა³¹, რომელი იყო ტომისაგან პტოლემეოს მეფისა, მაშინ მო-

¹ შესავლად B. ² გამოსავლად B. ³ ვემანოელ B. ემანოელ C. ⁴ ქრისტე BC.
⁵ მოიწივნეს B. ⁶ არიტობულე G. ⁷ მეფე C. ⁸ შეეს G. ⁹ წამოავლინა G. ¹⁰ იე-
რუსალიმი G. იერუსალიმი B. ¹¹ ქერად G. ¹² არისტობოლე G. ¹³ წარსცნა G.
¹⁴ იგი B. ¹⁵ კრულნი—B. ¹⁶ ზედა—B. ¹⁷ არიტობოლესი G. ¹⁸ მლდელთ-მოძღუარ-
ი G. ¹⁹ ესვა G. ²⁰ სახელით C. ²¹ ჰეროდესი BC. ²² ძე B. ²³ მოწყვდნა B.
²⁴ ქუეყანის C. ²⁵ ჰეროდე G] ძე B. ძმე C. ²⁶ საფასე C. ²⁷ ველმწიფობა C.
²⁸ ეგვპტედ—BC. ²⁹ ერთთა—BC. ³⁰ მრავლითა—BC. ³¹ მპყრობელსა G.

იწია მისა ჰეროდე მთავარი და შემწე ეყო კეისარსა მრავლითა ერთ-
თა და საზრდელითა დიდძალითა, რომელი¹ მიუძღ[ვ]ლუნა² ჰურიას-
ტანით¹⁶). და მისცა ღმერთმან კლეოპატრე დედოფალი მეგვპტელთაჲ
და ყოველი ერი მისი კელთა აგვსტოს კეისრისათა და დაიპყრა ყო-
ველი საეკლმწიფოჲ მეგვპტისაჲ მეთათორმეტესა წელსა მეფობისა მი-
სისასა¹⁷). და ვითარცა მიიქცეოდა კეისარი ჰრომედ და იხილა ერთგუ-
ლებაჲ ჰეროდესი³, წუევითა ერის-მთავართა⁴ [5] თვსთათა⁵ ყო-
იგი მეფე⁶ ჰურიასტანსა ზედა და მუნქუესევე⁷ დაადგა გვრგვნი მე-
ფობისაჲ¹⁸). და კეისარი წარვიდა ჰრომედ¹⁹).

ხოლო ჰეროდე ვითარცა მიიწია იერუსალემად⁸, არა ინებეს ჰუ-
რიათა შეწყნარებაჲ მისი, ვინაჲთგან იყო იგი უცხოთესლ²⁰), მაშინ
ბრძოლა-სცა მათ და მოსრა ერისა მათისაგან დიდძალი [v] სული და
წარტყუნა⁹ ქალაქი და ტაძარი. და განძლიერა¹⁰ ამან¹¹ უკეთურებაჲ
კელმწიფებასა შინა თვსსა და წარილო წიგნები, რომელსა შინა წერილ
იყო სახელეები ჰურიათა¹² ნათესავად-ნათესავადთა მათთა და ტომად-
ტომადთაჲ დლითგან ეზრა წინაწარმეტყუელისაჲთ. და დაწუა ყოვე-
ლი იგი [6] ცეცხლითა, რაჲთა ვერღარა შემძლებელ იქმნენ ჰურიანი
შერპე ცნობად, თუ რომლისა ნათესავისაგან არს კაცად-კაცი მათი.
არამედ იყვნენ შერეულ¹³, ვითარცა ყოველნი მკვდრნი ქუეყანისანი,
და არა უწყოდიან¹⁴ განყოფანი ქუეყანისანი და არცა ნათესავი სამღდე-
ლოჲ. და მას შინა¹⁵ წარილო სამოსელი სამღდლოჲ და დაჰბეჭდა მას
ბეჭქ[v]დითა თვსითა. და მიერითგან ჰყიდდა მღდელთმოდღურობასა
კაცთა ზედა უღირსთა და შეუტყუებელთა¹⁶ მრავლითა საფასითა.

და შემდგომად ორმოცისა წლისა გამოვდა ბრძანებაჲ აგვსტოს
კეისრისაგან აღწერად ყოველისა სოფლისა²¹). ესე აღწერაჲ პირველი
იყო, ვითარცა იტყვს წმიდაჲ სახარებაჲ*. [7] ამას აღწერასა ზედა და
ხარკსა კელმწიფე-ყო¹⁷ კეისარმან კაცი ვინმე, სახელით კვრიონ¹⁸, ერთ-
გული¹⁹ მეფისაჲ და დასტური ერისაჲ. და მისცა მას ასურასტანი და
ჰურიასტანი მეცამეტესა წელსა კელმწიფობისა აგვსტოსისსა²⁰ და სი-
ლოვანცისსა^{21 22}).

ამისსა²² კელმწიფობასა შინა [v] იშვა უფალი ჩუენი იესუ ქრისტე²³

¹ რომელ G. ² მიუძღუნა B. ³ ჰეროდესი BC. ⁴ ერის-მთავართათა BC.

⁵ თვსთათა—BC. ⁶ მეფე C. ⁷ მუნქუესევე—B. ⁸ იერუსალემად G. ⁹ წარტყუნა B.

¹⁰ განძლიერდა G. ¹¹ მუნ BC. ¹² ჰურიათა B. ¹³ შეერთებულ BC. ¹⁴ უწყნოდან G.

¹⁵ და მას შინა] მაშინ BC. ¹⁶ შეუტყუებელთა B. ¹⁷ კელმწიფე-ყო C. ¹⁸ კვრიონი B.

¹⁹ ერთგული G. ²⁰ აგვსტოსსა B. ²¹ სილოვანესისა B, სილოვანესსა C. ²² ამისა C.

²³ ქრისტე C.

* ლუკა 2. 1.

ბეთლემს ჰერიასტანისასა, ვითარცა თქუა წინაწარმეტყუელმან. ოც-
დამეცამეტესა წელსა მეფობასა ჰეროდე¹, ანტიპატროსის ძისასა, ოც-
დახუთსა დეკენბერსა იშვა უფალი ჩუენი იესუ ქრისტე ბეთლემს ჰე-
რიასტანისასა, ორმოცდამეორესა წელსა მეფობასა აგვსტოს კეისრისა-
სა², კელმწიფობასა წი[8]ნაჲსწარ აღწერილთასა³ 23).

მაშინ მოიწინეს მოგუნი იერუსალემდ⁴ ძიებად მეუფისა შობილი-
სა, რომლისა ვარსკულაჲმან⁵ წინა-ძლომით აღმოსავალით ჰერიასტანდ⁶
მოიყვანნა. და ვითარცა შევიდეს იერუსალემდ,⁷ დაეფარა მათგან ვარ-
სკულაჲ იგი წინამძღუარი მათი. ხოლო იგინი შეზრუნდეს და იძუ-
ლეს⁸ კითხვად [v] მისთვის ქუეყანისათა მსგავსთა მათთა. და აღწყეს-
ცა წინამძღურისა მისთვის ზეცით გამო, რომელმან მოიყვანნა იგინი.

და ვითარცა ესმა ესე ჰეროდეს, რამეთუ იყო იგი უკეთურ ყოვ-
ლითა, გულისხმა-ყო⁹, რამეთუ ესე სასწაული არა კაცობრივი არს.
რამეთუ მრავალნი მეფენი შობილ არიან იერუსალემს¹⁰ და არცა ერ-
თისა მათ[9]განისა ზედა გამოჩნდა ესევეითარი სასწაული.

მაშინ გულსმოდგინედ იკითხა ამისთვის¹¹ მწიგნობართაგან და მო-
ძღუართა¹² და ეუწყა მას წინაწარმეტყუელთა თქუმულთაგან, ვითარ-
მედ: ჯერ-არს შობაჲ ქრისტესი ბეთლემს ჰერიასტანისასა.

და¹³ მოუწოდა იღუმალ მოგუთა და გამოიწულილა მათგან ჟამი
იგი ვარსკულ[v]ლავისა¹⁴ გამოჩინებისაჲ¹⁵. და ზაკუვით წარავლინნა და
აღუთქუა მათ ნიჭი დიდძალი ჯერისაებრ, რაჲთა ვითარცა პოვონ
ყრმაჲ იგი, აღწყონ მას, რაჲთა მანცა თაყუანის-სცეს მას.

და კუალად გამოუჩნდა¹⁶ მათ წინამძღუარი იგი მათი პირველი ვარ-
სკულაჲ და სიხარულითა დიდითა შეუდგეს მას [10] და მიიწინეს ბე-
თლემდ¹⁷ და პოვეს მეუფე¹⁸ იგი საწაღელი¹⁹, თაყუანის-სცეს მას
ძღუნითა.

მერმე ეჩუენა მათ²⁰ ანგელოზი და ჰრქუა მათ სხუთ გზით წარსლ-
ვაჲ სოფლად თსა. მაშინ იოსებ²⁴ საღმრთოჲთა ბრძანებითა წარიყ-
ვანა ყრმაჲ იგი და დედაჲ მისი ეგვპტედ. და იყო იგი მუნ²¹

1 ჰეროდე... ჰერიასტანისასა—BC. 2+და BC. 3 აღწერილთასა+ოცდახუთსა
დეკენბერსა იშვა უფალი ჩუენი იესუ ქრისტე ბეთლემს ჰერიასტანისასა, ოცდამეორე-
სა წელსა მეფობასა ჰეროდე ანტიპატროსის ძისასა BC. 4 იერუსალემდ GC. იმრუ-
სალიმად B. 5 ვარსკულაჲმან G. 6 ჰერიასტანად B. 7 იერუსალემდ GC. ემრუსა-
ლიმად B. 8 იძულნეს B. 9 გულისკმა-ყო B. 10 იერუსალემს GC. იმრუსალიმს B.
11 ამისთვის—B. 12+ამის ჯერისათვის B.+ამისთვის C. 13 და—C. 14 ვარსკულაჲ-
სა B. 15 გამოჩინებისაჲ—B. 16+მოგუთა B. 17 ბეთლემად BC. 18 მეუფე B.
19+და B. 20 მათ—BC. 21+ვიდრე BC.

სიკუდილა[v]მდე¹ ჰეროდე მეფისა. ხოლო აღირაცხა მოგუთა მოსლვითგან და ჰეროდეს მოკითხვითგან ვიდრე მიქცევადმდე², სოფლად თჳსა ორ³ წელ⁴.

მაშინ განრისხნა ჰეროდე და ბრძანა მოწყუედაჲ⁵ ჩიჯლთაჲ⁶ ორით წლითაგანნი ოცდამეათხუთმეტესა⁷ წელსა მეფობისა მისისასა*. და ამისა⁸ შემდგომად ეწია მას [11] რისხვაჲ მაკუდინებელი უფლისა⁹ მიერ და მრავალთა სენთა შინა განკაფული მოკუდა ოცდამეჩუდმეტესა¹⁰ წელსა მეფობისა მისისასა. და დაუტევნა მან ოთხნი ძენი უბოროტცნნი¹¹ მისა¹² მთავრად ქუეყანისა მის²⁵).

მაშინ ბრძანებითა ღმრთისაათა უკმოიქცა იოსებ ეგვიპტით, [v] იგი და ყრმაჲ იესუ და დედაჲ მისი, და იყო იგი ოთხი წლის და დაემკვდრა ნაზარეთს**.

და იყო არქელაოს¹³ 26) მეოთხედ მთავარი ჰურიასტანისაჲ. და¹⁴ ესრეთ¹⁵ სახელ-ედების ძეთა მათ ჰეროდესთა¹⁶: პირველსა— არქელაოზ¹⁷, და ჰეროდე, და ფილოპე და ლუსანიას¹⁸ 27). და აქუნდა თითოე[12]ულსა¹⁹ მათსა მეოთხედ²⁰ სამთავროჲ ჰურიასტანისაჲ²¹.

მერვესა წელსა არქელაოზისა²² მეფობისაჲ იწყო უფალმან ჩუენმან შესლვად ტაძრად და დაჯდომად მოძღუართა შორის. და იყო იგი ათორმეტის წლის გუამითა ჯორციელითა. და ვითარცა კუალად-იქცა მადლით დედა-მამათა მიერ ნაზარეთა²³, შემდგომად მისა არა[v]მრავალთა ჟამთა აღესრულა იოსებ და მრავალთაგან საგონებელ იყო მამად უფლისა.

და ვითარცა აღესრულნეს ჟამნი არქელაოზის მეფობისანი, მოკუდა იგი²⁴ და არა დაუტევა მან²⁵ მკვდრი²⁸).

და კუალად, ვითარცა²⁶ აღესრულნეს ჟამნი ავგუსტოს კეისრისანი, მოკუდა იგი ორმოცდამეთექუსმეტესა წელ[13]სა მეფობისა მისისა და თუე²⁷ რავდენმე²⁹) და დაუტევა მეფობაჲ ტიბერიოსს³⁰) ძესა თჳსსა და იყო უფალი ჩუენი მას ჟამსა ათხუთმეტის წლის.

და ესუა ტიბერის კეისარსა მეგობარი გულითადი, სახელით პილატე³¹), და ჯელმწიფე-ყო²⁸ იგი ჰურიასტანს²⁹ ზედა. და იყო იგი ვიდრე სიკუდილადმდე კეისრისა [v].

¹ სიკუდილადმდე BC. ² მიქცევადმდე BC. ³ ორი BC. ⁴ წელი BC. ⁵ მოწყუედა B. ⁶ ჩიჯლთა B. ⁷ ოცდამეათხუთესა B. ⁸ ამისა C. ⁹ ღმრთისა B. ¹⁰ ოცდამეშუდესა C. ¹¹ უბოროტცნნი B. ¹² მისნი B, მისა C. ¹³ არქელაოს GB. ¹⁴ რამეთუ C. ¹⁵ ესრეთ BC. ¹⁶ ჰეროდესთა BC. ¹⁷ არქენაოზ G, არქენაოს C. ¹⁸ ლუსია BC. ¹⁹ თეთოელსა B. ²⁰ მეოთხე B, მეოთხე C. ²¹ და BC. ²² არქელაოზის B. ²³ ნაზარეთად BC) და B. ²⁴ იგი—B. ²⁵ მან—B. ²⁶ ვითარცა კუალად B. ²⁷ თუე C. ²⁸ ჯელმწიფე-ყო C. ²⁹ ჰურიასტანსა BC.

* მათე 2,1—19. ** მათე 2,19—23.

წელსა შეათხოვებოდა ტიბერის კეისრისასა, ვითარცა იტყვს¹ სა-
ხარებაჲ, მოვიდა იოვანე² ბრძანებითა ღმრთისაჲთა და ქადაგებდა
ნათლის-ღებასა სინანულისასა მოსატევებლად ცოდვათა ყოველსა
ჰურიასტანსა.

და ნათელ-ილო უფალმანცა ჩუენმან მის მიერ [14] იორდანესა
მდინარესა², მეოცდაათესა წელსა ჰასაკისა მისისასა. და მაშინ იწყო სა-
ქმედ სასწაულთა, რომელნი³ წერილ არიან⁴ წმიდასა სახარებასა*.

და⁵ მას ჟამსა ჰეროდეს³³ დაეტევა ცოლი თჳსი და იყო იგი ასუ-
ლი არეტა მეფისა⁷ ბალკანელთაჲსა,³⁴ რომელი მოაქსენა⁸ წმიდამან პა-
ვლე⁹ მოციქულმან [v] ებისტოლესა მას შინა თჳსსა, რომელი მიუწყე-
რა კორინთელთა**.

და შეირთო ეროდია³⁵ ცოლი ფილიპესი¹⁰, ძმისა
თჳსისაჲ, და იყო იგი ცოცხალ მას ჟამსა შინა.

ხოლო ქადაგმან სიმართლისამან¹¹, იოვანე ნათლის-მცემელმან,
არა თავს-იღვა საქმე¹² ესე უკეთურებისაჲ, და ამხილებდა მას მხილე-
ბითა უწიწ [15] ველითა თუალუხუაჲდ. ხოლო ჰეროდე, ბოროტად გან-
რისხებულმან, შეიპყრა და მიანიჭა წინაწარმეტყუელი მეძავსა და მოჰ-
კუთა თავი მისი.

ხოლო საღმრთოჲ შურისგებაჲ არა¹³ განგრძობილად ეწია მრავალ-
კადნიერებასა მათსა, რამეთუ ცოლი იგი მისი პირველი, რომელი
შეურაცხად განეტევა, წარ[v]ვიდა იგი არეტაჲსა, მამისა თჳსისა, და
ღმობიერად ტიროდა შემთხუევასა მას ზედა. ხოლო მან, ვითარცა იხი-
ლა შეურაცხებაჲ იგი ასულისა თჳსისაჲ, შეიკრიბა ერი თჳსი და მი-
იწია ბრძოლად ჰეროდესსა¹⁴ და მოსრა ყოველი ერი მისი და¹⁵ მოწყ-
ვდა¹⁶ და¹⁷ მოაოჯრა ქუეყანაჲ მათი და იავარ-ყო ყოველი მონაგები მათი³⁶. [16]

და ამითცა არავე დასცხრა ჰეროდე სიბოროტისაგან თჳსისა. მე-
ათრვამეტესა¹⁸ წელსა ტიბერის კეისრისასა და მეოცესა კელმწიფება-
სა ჰეროდესსა და პილატესსა¹⁹ ჰურიასტანს²⁰ ზედა იყო ვნებაჲ იგი გა-
მოჯსნისა²¹ ჩუენისაჲ²² უფლისა ჩუენისა იესუ ქრისტესი²³.

თთუესა²⁴ მარტსა ოცდაათსა ივნო უფალმან [v] ჩუენმან იესუ ქრი-
სტემან ნეფსით თჳსით²⁷). და იგი იყო უფალი ქემმარიტი და კაცი ჰემ-

1 + წმიდაჲ C. 2 მდინარესა—B. 3 ვითარცა BC. 4 არს BC. 5 + და B. 6 და—
C. 7 მეფისა B. 8 მოიქსენა B. 9 პავლე C. 10 ფილიპესი BC. 11 + წმიდამან B.
12 საქმე B. 13 არა B. 14 ჰეროდესსა B, ჰეროდესა C. 15 და—BC. 16 მოწყუა B.
17 და—GC. 18 შეათრვამეტესა B. 19 ფილიპესსა B. 20 ჰურიასტანსა BC. 21 გამო-
ჯსნელი BC. 22 ჩუენი BC. 23 ქრისტესი C. 24 თუესა C.

* ლუკა 3,21—23. ** კორინთელთა 11,32.

მარიტი და¹ ორითა ბუნებითა; არა² შეიწყნარა განყოფილება და შერე-
ულება. ჟუარსა ზედა³ იყო და საფლავსა შინა განუშორებელად და-
ადგრა განგებად ორთა ბუნებათაჲ, რომლითა იცნობების ერთი მხო-
ლოჲ უფალი ჩუენი იესუ ქრისტე, ძმ⁴ [17] ღმრთისა⁵ ცხოველისაჲ
და სიტყუაჲ მისი მხოლოჲ.

და რაოდენ⁶ ყოველსა შინა ჟუარი დიდებულ არს და ჟუარის სა-
ხედ განეგო ყოველი, ვითარცა პირველად ვთქუთ⁷, ჭეშმარიტებითა
უფლისაჲთა, რომელმან ჟუართა სიკუდილი თავს-იდვა, რაჲთა სისხ-
ლითა მისითა განწმიდოს ყოველივე და გამომჰსნეს⁸ ჩუენ წყევლისა-
გან შჯულისა და განგუათავისუფლნეს გელმწი⁹[v] ფებისაგან ეშმაკისა
და მიჰსნეს⁹ ჩუენ ხრწნილებისაგან და სიკუდილისა.

მოკუდა ჭეშმარიტად ჩუენთვის¹⁰ უფალი კორცითა და არა არსებითა,
ვითარცა იტყვს წიგნი. ჟუარს-ეცუა დღეთა პილატე მთავრისათა,
და დაეფლა და აღდგა მესამესა დღესა ჭეშმარიტად, ვითარცა წერილ
არს. არა ღმრთეებითა თვისითა მიეცა ვნებასა სიკუდილისასა. ნუ იყო-
ფინ! განვედინ და განვედინ [18] ყოვლისაგან ქრისტეანისა ესე გულისა
სიტყუაჲ, რამეთუ ღმრთეებასა არა ევნების და არცა მოკუდების. არა-
მედ თანა იყო კაცებასა თანა-მსგავსსა ჩუენისა ბუნებითა და ვნებითა,
რომელი შეაერთა გუამსა შინა თქსსა და შეიწყნარნა კორცითა ვნე-
ბანი განგებით და მოგუცა ჩუენ საზრდელად საიდუმლოდ¹¹ კორცი [v]
მისი ჭეშმარიტი და სისხლი კრავისა მის ღმრთისაჲ სიტყუერისაჲ მო-
სატევებელად ცოდვათა¹² და ცხორებად საუკუნოდ.

და ვითარცა აღასრულა¹³ საიდუმლოჲ იგი ჟუარისა და აღდგომისაჲ¹⁴,
მაშინ ჰურიათა ღმრთის მკლველთა ესე შეამთხვეს თავთა თვისთა, რა-
ჲთა დაფარნენ სასწაულნი მისნი. პირველად [19] დააჯერეს პილატეს
საფასითა¹⁵ დიდძალითა, ვიდრემდის დააბეჭდვეს საფლავი იგი და დაც-
ვად-სცეს მრავლითა ერის-კაცითა. ხოლო ღმერთმან მიუშუა, ვიდრემ-
დის აღასრულონ¹⁶ ყოველი, რაჲთა საქმითა თვისითა, რომელი ქმნეს
ბოროტი, იიძულონ ჭეშმარიტებისა¹⁷ დამტკიცებაჲ. რამეთუ უკუეთუმ-
ცა არა დაეცვა საფლავი, [v] ეთქუამცა სამე აღდგომაჲ¹⁸ ტყუვილად და
მიპარულად.

ხოლო აწ ამის¹⁹ ყოვლისა²⁰ შემდგომად საფლავისა მცველთა ერის-
კაცთა²¹ უცილობელად ქადაგეს ყოველსა ადგილსა სასწაული

¹ და—BC. ² არაჲ B. ³ ჟუარს B. ⁴ ძმ B. ⁵ უფლისა B. ⁶ რაოდენ C. ⁷ ვთქუ BC. ⁸ გამომჰსნეს GB. ⁹ მიჰსნეს B. ¹⁰ ჩუენთვის ჭეშმარიტად B. ¹¹ საიდუმლოჲ BC. ¹² ცოდვითა C. ¹³ აღასრულეს B. ¹⁴ აღდგომისაჲ B. ¹⁵ საფარითა G. ¹⁶ აღასრულეს BC. ¹⁷ ჭეშმარიტისა B. ¹⁸ აღდგომაჲ B. ¹⁹ ამისა B, ამისა C. ²⁰ ყოვლისა—BC. ²¹ ერისა კაცთა G.

ადგომისაჲ¹, დაღათუ² მიიღეს მღღელთ-მოძღუართაგან საფასვ³ დიდძალი, რაჲთა დაფარონ იგი.

და ვითარცა ამაღლდა უფალი [20] ჩუენი ზეცად და სასწაულნი აუ-
რაცხელნი იქმნებოდეს სახელითა მისითა ველითა წმიდათა მოციქულ-
თაჲთა, შეუფოთნეს კჳალად მოძღუარნი⁴ და თქუეს⁵ ურთიერთარს⁶:
რაჲმე⁷ უკუე⁸ ვყოთ, რაჲმეთუ სასწაულნი მრავალნი განცხადე-
ბულ არიან სახელითა იესუჲსითა ყოვლისა⁹ მიმართ ერისა და ვერ შე-
მძლებელ ვართ დაფარვად მათა¹⁰? [v] არამედ¹¹, რაჲთა¹² არა უფროჲს
აღმატოს შემდგომად ჩუენსა, რომელნი იზუნენ¹³ საცთურად მათა,
მოვედით და დაფაროთ საფლავი მისი, რაჲთა არა, ოდეს ნათესავთა
იხილონ საფლავი ცალიერი¹⁴, ყოველთა ჰრწმუნეს მისი¹⁵.

მაშინ ბრძანეს, რაჲთა დაფარონ საფლავი და ადგილი გოლგოთი-
საჲ¹⁶ და ადგილი ჭუარისა ცხოველისაჲ. და ეგონა დავიწყებასა მიცე-
მად [21] კსენებაჲ გამოცხნისა ჩუენისაჲ. და ესე იყო ბრძანებაჲ უშ-
ჯულოთა¹⁷ მღღელთ-მოძღუართაჲ.

ხოლო ღმერთმან მიუტევა ყოვლისა მის საქმედ, რაჲმეთუ სიბრძ-
ნით იქმნოდა ყოფადისა მისთჳს წინაჲსწარ. რაჲმეთუ მოესწავებოდა წი-
ნაჲსწარ¹⁸ ქალაქისა მის მოოჯრებაჲ და მოწუვაჲ ცეცხლითა. ამისთჳს
მიუშუა ღმერთმან მცირედ უწინარქს¹⁹, რაჲთა დაფარონ ძელი გან-
მაც[v]ხოველებელი და აღგომაჲ²⁰ სადიდებელი და გოლგოთაჲ საქე-
ბელი, რაჲთა არა დღესა მას ოჯრებისასა²¹ მიეცნენ ადგილნი²² წმიდა-
ნი დაწუვასა ჰურიათა²³ მიერ²⁴, გინა წარმართთა. რაჲმეთუ ჯერ-იყო
ამისა შემდგომად ჟამსა რომელსამე გამოცხადებაჲ მათი მრავლითა
დიდებითა და სასწაულითა მორწმუნეთათჳს.

ხოლო პილატე²⁵ მიაწია ყოველი, [22] რომელი უყვეს მკნენლსა
ჩუენსა, კეისრისა: ვითარმედ კაცი ვინმე ჭუარს-ეცუა იესუ, რომელსა
ეწოდა²⁶ ქრისტე²⁷. და²⁸ დაეფლა და აღდგა მესამესა დღესა და სას-
წაულთა მრავალთა იქმან მოწაფენი მისნი შემდგომად მისა²⁹ სახელი-
თა მისითა.³⁰ მაშინ, ვითარცა ესმა ესე ტიბერის კეისარსა, განუჯრდა
და ჰრწმუნა მას უფალი, და ენება მასვე ჟამსა შინა ბრძანებითა სა[v]-

1 აღდგომისაჲ B. 2 დაღაცათუ B. 3 საფასე BC. 4 მღღელთ-მოძღუარ-
ნი+იგი BC. 5 თქუეს B. 6 ურთიერთ + რაჲ B. 7 რაჲმე—B. 8 უკუე C.
9 ყოველსა G. 10 მათდა B. 11 არამედ... საცთურად მათა—B. 12 რა C. 13 იუნენ
C. 14 ცარიელი GC. 15 მისსა მიმართ B. 16 გოლგოთისა G. 17 უსჯულოთა B.
18 წინაჲსწარ—B. 19 უწინარეს BC. 20 აღდგომაჲ B. 21 მოოჯრებისასა B. 22+იგი
BC. 23 ჰურიათაგან BC. 24 მიერ—BC. 25 პილატე C. 26+იესუ C. 27 ქრისტე G.
28 და—BC. 29 მისსა B.

ველწიფოდათა, რადათა ღმერთ სახელ-სდვას იესუს. და ამას დააყენეს ყოფად ერის-მთავართა მისთა, რამეთუ შეპრაცხეს კსენებაჲ ჭუარისაჲ სიკოფედ. ხოლო კეისარმან დაიმარხა სიტყუაჲ ესე გულსა თჳსსა და ყოველნი, რომელნი შეასმენდეს ქრისტიანეთა, წარსაწყმედელსა მი-სცემდა მათ³⁹⁾.

და ვითარცა ეუწყა კეისარსა, ვითარმედ ჰეროდეცა თანა-ზიარ ყო-ფილ არს სიკუდილსა უფლისასა და [23] სიძვისა თჳსცა¹ უჭრომასა, რომელი იყო, და რამეთუ იყენეს ფრიადნი შფოთნი და დრტვნენი ქუეყანასა ჰურიასტანისასა მოკლეისათჳს იოვანე ნათლის-მცემელისა, კაცისა მართლისა, რომელი ამხილებდა უკეთურებათა მისთა. ფრიად განრისხდა ამისთჳს² კეისარი და ბრძანა წარყვანებაჲ მისი და მეძვისაჲ მის კრულთაჲ დიდითა შეურაცხებითა [v] პრომედ. და განაში-შულა ველწიფებისაგან მისისა და სირცხულეული განკიცხა ჰეროდია-თურთ³, ცოლით მისით⁴⁰⁾. და წარსცნა ივინი სპანიად და მუნ ბორო-ტად აღესრულნეს. ხოლო ქალი იგი ბოროტად მროკვალი⁴¹⁾ დანთქა ქუეყანამან პირველად და დედაჲ მისი იქედნე⁴ ცოცხალი [24] ჰხე-დვიდა⁵ მოსპოლვასა მისსა.

და მოკულდა ტიბერის⁶ კეისარი ოცდამესამესა წელსა მეფობისა მი-სისასა⁴²⁾ და დაიპყრა შემდგომად მისა⁷ მეფობაჲ გაიოს⁴³⁾ ოთხ⁸ წელს. ესე იყო კაცი უკეთური და ფრიად ამპარტავანი. ამან წარიყვანა პილა-ტე⁹ იერუსალემით¹⁰ პრომედ შეურაცხებითა დიდითა და მრავლისა მი-სგან ჭირისა და იწროებისა [v] იიძულა იგი მოკლვად თავისა თჳსისა გზასა¹¹ ზედა⁴⁴⁾.

ხოლო ჰურიანი მიიქცეს კუალად¹² განდგომილებად და შფოთებად უძრვს¹³ პირველისა. ფრიად¹⁴ მოისრნეს მრავალნი მათგანნი პრომთა მიერ⁴⁵⁾. ხოლო კეისარმან მეფე-ყო¹⁵ ჰურიასტანს¹⁶ ზედა სხუაჲ ჰე-როდე, ძმ არისტობულსის¹⁷, რომელსა ეწოდა აგრიპა⁴⁶⁾ [25] და მოს-ცნა მას ოთხნივე იგი სამთავრონი. ესეცა იყო¹⁸ კაცი უკეთური და მრავალსა ძვრსა შეაჩუენებდა¹⁹ მოწაფეთა უფლისათა. და მოკლა იაკობ, ძმაჲ იოვანესი, მახვლითა, ვითარცა წერილ არს²⁰ მოციქულთასა*. და კუალად კელი მიყო, რადათა მოკლას პეტრეცა, თუმცა არა განარინა იგი უფალმან დიდებისამან კელითა ანგელოზისადათა.**[v] და არა დას-

¹ სიძვისათჳს B. ² მისთჳს C. ³ ვროდიადათურთ B. ⁴ იქედნე BC. ⁵ ხედვიდა BC. ⁶ ტიბერიოს B. ⁷ მისსა B. ⁸ ოც C. ⁹ პილატე GC. ¹⁰ იერუსალემითგან GC, იერუსალემით B. ¹¹ გზას G. ¹² კუალად მიიქცეს C. ¹³ უძრვს C. ¹⁴ ვიდრემდის C. ¹⁵ მეფე-ყო C. ¹⁶ ჰურიასტანსა BC. ¹⁷ არისტობულსის G, არისტობულესი BC. ¹⁸ +ვე G. ¹⁹ შეაჩუენებდა B. ²⁰ +საქმესა B.

* საქმე მოციქულთა 12, 1—2. ** საქმე მოციქულთა 12, 3—12.

ცხრა ესე პირველ მოცენებით¹ ჰეროდე უკეთურებისაგან, ვიდრემდის მიიღო მან შურისგებაჲ საღმრთოჲ და იქმნა იგი მატლთა შესაქმელ და მოკუდა ბოროტად⁴⁷).

მას ჟამსა იაკობ მართალი⁴⁸), რომელი წოდებულ იყო ძმად უფლისა, იქმნა პირველად² ებისკოპოს³ ბრძანებითა საღმრთოჲთა წმიდასა ეკლესიასა ზედა, რომელი იყო იერუსალემს⁴. [26] ხოლო ჰურიანი ყოვლადვე განძნდებოდეს მოწაფეთა ზედა უფლისათა და მრავალთა ბოროტთა უყოფდეს მათ, დაღაცათუ მრავალნი მათგანნი მოისრნეს პრომთავან.

და კუალად სხუამან⁵, აგრიპა⁴⁹), მოილო მეფობაჲ ჰურიასტანსა ზედა, რომელი იყო დღეთა პავლე⁶ მოციქულისათა.

და ვითარცა მოკუდა ვაიოს კეისარი, [v] დაიპყრა მეფობაჲ მისი კლავდიოს⁵⁰ ათოთხმეტ წელ. ამისთა დღეთა იყო სიყმილი⁷ სასტიკი ყოველსა ქუეყანასა, ვითარცა იტყვს ავაბოს წინაწარმეტყუელი.* მაშინ ჰურიანი კუალადცა განძნდეს და ზაკუვით მოჰკლვიდეს ურთიერთარს უბანთა ზედა. და ვითარცა ეუწყა ესე კეისარსა, აღიძ[27]რა იგი გულისწყრომით მათ ზედა და უბრძანა მთავართა ჰურიასტანისათა, რაჲსა უწყალოდ იმევედენ ჰურიათა. და ამის გამო მრავალნი მათგანნი მოისრნეს⁸ და იავარ-იქმნეს⁹ მონაგები მათი და შვილნიცა მათნი და იტალიაჲთ და პრომით მრავლითა შეურაცხებითა და გუემითა განისხნეს. და ესე ყოველი შეემთხვა [v] მათ კადნიერებისა მისთვის, რომელი ქმნეს მკსნელსა ჩუენსა ზედა.

და ვითარცა მოკუდა კლავდიოს, დაიპყრა შემდგომად მისა¹⁰ მეფობაჲ ნერონ⁵¹) ათოთხმეტ¹¹ წელ. ესე იყო ფრიად უკეთური და ბოროტი მეფობასა შინა თქსსა და მეძავი, რომელ ეგვევითარი არავინ ყოფილ არს პირველ მისსა¹². ამან პირველად¹³ აღადგინა დევ[28]ნულებაჲ ქრისტეანეთა ზედა და მოკლნა პეტრე¹⁴ და პავლე¹⁵, მთავარნი მოციქულთა ღმრთისათანი, და მრავალნი შეურაცხილნი და სხუანი მრავალნი ერის-მთავარნი წარწყმიდნა⁵²).

მაშინ პესტოს მთავარი⁵³), რომელსა ეპყრა სამთავროჲ ჰურიასტანისაჲ, მოკუდა, ხოლო ჰურიათა, ვითარცა იხილეს ჟამი უკელმწიფოებისაჲ, აღევზნეს¹⁶ შფოთებად და განდგომილებად და მოკლეს [v]

¹ მოცენებული B. ² პირველ C. ³ ებისკოპოს B. ⁴ იერუსალემს G, იერუსალემს BC. ⁵ სხუამან—C. ⁶ პავლ C. ⁷ სიკუდილი BC. ⁸ მოისრნეს მათგანნი C. ⁹ იქმნა BC. ¹⁰ მისსა B. ¹¹ ათორმეტ B. ¹² მისა C. ¹³ პირველ B. ¹⁴ პეტრ C. ¹⁵ პავლ C. ¹⁶ აღევზნეს B.

* საქმე მოციქულთა 11, 28—29.

იაკობ, ძმაჲ უფლისაჲ, იერუსალემს¹ და სხუანი მოწაფეთაგანნი მრავალნი² გუემითა განჯადნეს³ ქალაქით⁴. და⁴ მოციქულნი ღმრთისამიერიტა ბრძანებითა წარვიდეს წიალ იორდანესა და მუნ იყოფოდეს⁵ მოწევენადისათჳს⁶ ბოროტისა, რომელი ყოფად იყო ქალაქსა მას ზედა იერუსალემსა⁷, ვითარცა თქუა უფალმან.

მაშინ ყოველნი ჰურიანი განდგეს ბერ[29]ძენთაგან და მეოტ იქნა⁸ აგრება ჰრომედ ჰურიათაგან.⁵⁵ მას ეჟმსა ნერონ კეისარმან, მძუნვარებითა დიდითა განრისხებულმან, მიუწერა მპყრობელსა აღმოსავალისასა სპასიანოსსა⁹ ⁵⁶), რომელი იყო მათ ეჟმთა, და ბრძანა¹⁰, რაჟთა შეკრიბოს ყოველი ერი საბრძანებელისა მისისაჲ და მიიწიოს ქუეყანასა [v] ჰურიასტანისასა და წარწყმიდნეს ყოველნი ჰურიანი.

და¹¹ ვითარცა ესმა ესე მთავართა მათ ჰურიათა, შემოკრბეს ყოველით კერძოვე იერუსალემდ¹², რამეთუ იყო ქალაქი იგი¹³ მოზღუდვილი¹⁴ სამითა ზღუდითა და გოდლითა მრავლითა მომტკიცებულ⁵⁷).

და ვითარცა მოიწია სპასიანოსს ქუეყანად ჰურიასტანისა, მოაოჯრნა ყოველნი ქალაქნი შუ[30]ენიერნი¹⁵ და მოწუნა ცეცხლითა. და კუალად მოიწია¹⁶ იერუსალემდ¹⁷ და მოიცვა იგი ძლიერად ეჟმთა¹⁸ წელიწადისათა⁵⁸). და მრავალნი ღონისძიებანი ყვნა და ვერ შეუძლო დაპყრობად მისა, რამეთუ მტკიცედ შეზღუდვილ იყო იგი⁵⁹). არამედ მრავალგზის გამო-ცა-ეტევენან ჰურიანი ქალაქით და მყისსა შინა მრავალნი ჰრომთაგანნი მოსწყყლ[v]ნიან და კუალად-იქციან.

მაშინ შთავიდა სპასიანოსს კესარიად, რაჟთა უმრავლესნი¹⁹ ბანაკი შემოკრიბოს. და ვიდრე იგი ამას შინა იყო, მოკუდა ნერონ კეისარი ჰრომისაჲ⁶⁰) და დაიპყრა ზოგი სამეუფოჟსა²⁰ მისისაჲ გალბოს²¹ ⁶¹) შუდ თთუე²². და ესეცა²³ მოიკლა და კუალად დაიპყრა ზოგი სამეუფოჟსა²⁴ ათონ⁶²) სამ [31] თთუედ²⁵ და მოკუდა.

და შემდგომად მისა²⁶ დაიპყრა მეფობაჲ ბატოლოს⁶³) სამ თთუე²⁷. და იყო ეჟმი განდგომილებისაჲ და ფრიად საურავსა შინა იყვნეს ყოველნი კაცნი ამის გამო. და აღდგეს ბერძენთა ზედა ბარბარონი²⁸ და მოსრვიდეს მათ. ხოლო გუნდი იგი რომელი იყო აღმოსავალით, შეიპყრეს სპასიანოსს და ყვეს იგი მეფე²⁹ [v]თჳნიერ ნებისა მისისა. და ეზიარნეს მას ყოველნი მთავარნი აღმოსავალისანი⁶⁴).

1 იერუსალემს G. იმრუსალიმს B. ი' მსს C. 2 მრავალთა G. 3 + იმრუსალიმით B. 4 ხოლო BC. 5 იყოფოდეს BC. 6 მოწევენადისა მისთვის C. 7 იერუსალემსა G. იმრუსალიმსა, BC. 8 იქმნა BC. 9 სპასიანოსს BC. 10 უბრძანა B. 11 და—C. 12 იერუსალემდ G. იმრუსალიმდ B. 13 ~ იგი ქალაქი B. 14 მოზღუდვილი B. 15 შტ. იერ. ი. B. 16 + იგი B. 17 იერუსალემდ G. იმრუსალიმად B. 18 + ხელისა B. 19 უმრავლესნი BC. 20 სამეუფოჟსა B. 21 ღალის BC. 22 თუე B. 23 ესე BC. 24 სამეუფოჟსა B. 25 თუედ B. 26 მისსა B. 27 თთუევე G. თუევე B. 28 ბარბარონი B. 29 მეფე C.

და ვითარცა იქმნა იგი კეისარ პრომთა ზედა და¹ ენება მას წარს-
 ლეაჲ მუნ², იყო უამი ზამთრისაჲ. მაშინ კელმწიფე³-ყვნა ორნი მენი
 თჳსნი: ტიტოს⁴ და დუმენტიანოს⁴. ⁶⁶ და ტიტოს დაუტევა იერუსა-
 ლემსა⁵ ზედა გარეშე მცველად, ხოლო დუმენტიანოს⁶ წარავლინა დიდ-
 ძალითა [32] ერთთა ბარბაროსთა⁷ ზედა და იგი წარემართა პრომედ.
 და ვითარცა მიეახლა მუნ, გუნდმან, რომელი იყო პრომეს შინა, შე-
 იპყრეს წინამძღუარი მათი ანტარტიან⁸ ⁶⁷ და⁹ მოკლეს და თავი
 მისი მრავლითა¹⁰ სიხარულითა და ძნობითა მიაგებეს¹¹ მეფესა სპასია-
 ნოსსა¹² ⁶⁸.

და ვითარცა დაჯდა იგი საყდართა ზედა, მოსრნა ყოველნი შფო-
 თის მეძიე [v] ბელნი და წარემართა მეფობაჲ მისი მრავლითა დაწყნარე-
 ბულებითა¹³ პრომეს შინა.

ხოლო დუმენტიანოსცა¹⁴ სძლო და მოსრნა ყოველნი ბარბაროს-
 ნი¹⁵, რომელნი აღდგომილ იყვნეს მათ ზედა.

და ვითარცა მოიცივა იერუსალემი¹⁶ ტიტოს, დაადგრა ორისა წლი-
 სა უამთა⁶⁹, მას შინა¹⁷ მყოფნი მისნი დადნეს სიყმილითა და შეკამ-
 ნეს შეილნი [33] მათნი იწროებისაგან. მაშინ განალო¹⁸ იერუსალემი¹⁹
 და მოსრა ყოველი სული, რომელი იპოვა²⁰ მას შინა და წარტყუნა²¹
 ყოველი ტაძრითურთ და მოწუა იგი ცეცხლითა⁷⁰. მაშინ აღესრულა
 თქმული²² უფლისაჲ, ვითარმედ: არა დაშთეს ქვაჲ ქვასა ზედა, ვიდ-
 რემდის²³ არა ყოველივე დაირღუეს²⁴. და რომელნი მოსრნეს მას ში-
 ნა, აღიწერა კაცთა ვიეთგანმე. [v] და იპოვა რიცხვ მათი სამას ბევრ.

და შემდგომად მოოჯრებისა ქალაქისა მოიწივნეს კუალად მორწ-
 მუნენისიონდ და ყვეს იერუსალემსა²⁵ ზედა ებისკოპოს სუმეონ²⁶, ძვ²⁷
 კლეოპაძისი²¹), რომელი მოაქსენა სახარებაჲმან, ვითარმედ: იხილა ღმერ-
 თი და ესმა მისგან, და იყო იგი ნათესავ უფლისა. * რამეთუ იყო კლე-
 ოპა, ძმაჲ იოსებისი, რომელ²⁸ ითქუა [34] მადლით მამად უფლისა.
 მაშინ განსრულდა ორმოცი წელი ვნებითგან მკსნელისა ჩუენისაჲთა²⁹,
 ვიდრე იერუსალემისა³⁰ ტყუნევამდე³¹.

1 და—B. 2+და B. 3 კელმწიფე C. 4 დომენტიანოს BC. 5 იერუსალემსა G.
 იერუსალიმსა B. 6 დომენტიანოს BC. 7 ბარბაროსთა B. 8 ანტარტიან B. 9 და—B.
 10 მთავართა B. 11 მოართუეს B. 12 სპასიანოს B. 13 დაწყნარებითა B. 14 დომენ-
 ტიანოსცა BC. 15 ბარბაროსნი B. 16 იერუსალემი G. იერუსალიმი B. იშლმი C.
 17 მას შინა მაშინ BC. 18 გამოიღო BC. 19 იერუსალემი G. იერუსალიმი B.
 იშლმი C. 20 პოვა C. 21 წარტყუნა B. 22 თქმული G] +იგი B. 23 ვიდრე C. 24 და-
 ირღუეს B. 25 იერუსალემსა G. იერუსალიმსა B. იშლმსა C. 26 სიმონ B. 27 ძე B.
 28 რომელი ი BC. 29 ჩუენისაჲთა BC. 30 იერუსალემისა G. იშლმისა C. 31 წარტყუ-
 ენვამდე B. ტყუნევამდე C.

* მეთე 24,2. ** იოანე 19,25. — [ქ] იერუსალიმისა და იერუსალიმისა

და განავო მეფობაჲ მისი სპასიანოს ათ წელ და მოკულა⁷⁵⁾ და შემდგომად მისა¹ დაიპყრა მეფობაჲ² მისი ძემან მისმან ტიტოს სამ წელ და მოკულა⁷³⁾. და დაიპყრა მეფობაჲ მისი ძმამან მისმან დუმენტიანოს^{3 74)} [v] და აღადგინა ჰურიათა ზედა ფრიადი⁴ დევნულეზაჲ. და ეძიებდა ყოველსა ტომსა სამეუფოსა. და ეუწყა უფლისათჳს, ვითარმედ დავითის ნათესავისაგან არს და ფრიალ დიდებულ ტომითა, რომელნი არიან ქრისტეანე, მოუწოდე⁵ და მათ⁶ გაუწყონ შენ, ვითარმედ ესე იესუ ქრისტე მეუფე⁷ საუკუნე⁸ არს და ჯერ-არს მისა⁹, რაჲთა დაქსნნეს¹⁰ ყოველნი [85]მეუფებანი¹¹, რომელნი არიან ცაჲა ქუეშე და იგი მხოლოჲ მეუფებდეს.

მაშინ განრისხნა დუმენტიანოს¹² ამისთვის და ბრძანა, რაჲთა არა ცხოვდენ¹³ ქრისტეანენი. და წარავლინნა¹⁴ იერუსალემდ¹⁵ და წარიყვანნა, რომელნი იყვნეს შვილთაგანნი იუდაჲსნი, ძმისა უფლისანი, კრულნი ჰრომედ [v] და ჰკითხა მათ ქრისტესთვის¹⁶ და მეუფებისა მისისათჳს. ხოლო მათ მიუგეს და ჰრქუეს მას, ვითარმედ: მეუფეზაჲ მისი არა ქუეყანისაჲ არს, არამედ ზეცისაჲ. და მომავალ არს იგი უკუ-ხნაჲსკენელთა დღეთა დიდებითა თჳსითა განშჯად¹⁷ ცხოველთა და მკუდართა და მიგებად კაცად-კა[86]ცადსა საქმეთა მათთაებრ.

და¹⁸ ვითარცა ესმა ესე კეისარსა, აღიესო იგი შიშითა და განუტეგნა იგინი და დასცხრა დევნისაგან ქრისტეანეთაჲსა.⁷⁵⁾ და მოკულა დუმენტიანოს მეთათხუთმეტესა¹⁹ წელსა მეფობისა მისისასა⁷⁶⁾.

და დაიპყრა მეფობაჲ მისი ნერონ⁷⁷⁾ ერთ წელ და მოკულა ესეცა. და დაიპყრა მეფო[v]ბაჲ მისი ტრაჲანოს⁷⁸⁾ ოც წელ. ამან აღადგინა ქრისტეანეთა ზედა დევნულეზაჲ დიდი და მრავალნი მოწამენი მოწყვდნა, ვიდრემდე მთავარნი წარმართთანი მოუძღურდეს მოწყუედისაგან მოწამეთაჲსა და აუწყეს მეფესა აზნაურებაჲ და სიმტკიცე²⁰ ქრისტეანეთაჲ და ვითარმედ ყოველსავე იქმან შჯულითა[87], რომელი ჯერ-არს თჳნიერ ამისსა, რომელსა იტყვან, ვითარმედ: ქრისტე ღმერთი არს. და ვითარცა ესმა ესე მეფესა, დააცხრო დევნულეზაჲ იგი²¹ ქრისტეანეთაჲ⁷⁹⁾.

იწამნეს ამის ზე ჰრომს ეგნატი^{22 80)} მთავარებისკოპოსი²³ ანტიოქიისაჲ და სუმეონ, ძე²⁴ კლეოპაჲსი, ებისკოპოსი²⁵ იერუსალემელი²⁶ ჯუარს-ეცუა ასოცისა წლისაჲ ათიკოს²⁷ მთავრისა ზე^{28 81)}.

¹ მისსა B. ² მეფობა G. ³ დუმენტიანოს C. ⁴ ფრიალ C. ⁵ +მათ B. ⁶ მათ—B. ⁷ მეუფე G. ⁸ საუკუნე G. ⁹ მისსა B. ¹⁰ დაქსნნეს BC. ¹¹ მეფობანი BC. ¹² დუმენტიანოს BC. ¹³ ცხოვდენ BC. ¹⁴ წარავლინა C. ¹⁵ იერუსალემდ G. იმრუსალემდ B. ¹⁶ ქრისტესთვის C. ¹⁷ განსჯად B. ¹⁸ და—BC. ¹⁹ მეთათხუთმეტესა B. ²⁰ სიმტკიცე BC. ²¹ იგი—B. ²² ეგნატი G. ²³ მთავარებისკოპოსი B. ²⁴ ძე B. ²⁵ ებისკოპოსი+რომელი B. ²⁶ იერუსალემელი G]—B. ²⁷ ათიკოს B. ²⁸ მიერ B.

[v]მას ეამსა კულადცა აღბორგნეს ჰურიანი ჩუეულებსიანებრ და იკადრეს მეფისა დადგინებაჲ მათ ზედა. და ვითარცა მიიწია ამბავი¹ ესე ჰრომედ, განრისხნეს ფრიად ჰრომაელნი² და წარავლინნეს მრავალნი მთავარნი, ძენი ძლიერებისანი და მიიწივნეს³ ჰურიასტანად და⁴ შეიპყრეს მეფე⁵ იგი, რომელი[38] დაედგინა ჰურიათა და მოკლეს. და იგინი განიბნივნეს⁶ ყოველთა კიდეთა ქუეყანისათა და მოსრნეს⁷ ერისა მათისაგან ურიცხუნი⁸ სულნი⁹ 82).

და ვითარცა მოკულა ტრაძანოს, დაიპყრა მეფობაჲ მისი ელერია-ნოს¹⁰ 83) ოცდაერთ წელ. ესე განრღუეულ იქმნა გუამითა და იქცეოდა ყოველსა ქუეყანასა და ეძიებდა შემწესა სენისა მისთვის⁸⁴). [v] და ვითარცა მიიწია იერუსალემდ¹¹, იხილა იგი მოოვრებულო, ვითარცა კალოჲ, რამეთუ ეკლესიაჲ ხოლო ქრისტეანეთაჲ დგა მარტოჲ შორის იერუსალემსა¹² მოოვრებულსა. მაშინ ბრძანა აღშენებაჲ¹³ ქალაქისაჲ მის თჳნიერ ხოლო ტაძრისა⁸⁵.) და¹⁴ ვითარცა ესმა ჰურიათა აღშენებაჲ იერუსალემისაჲ¹⁵, მოიწინეს და შემოკრბეს ყოვლით კერძოვე და მცირ[39]ედთა ეამთა შეკრბა ერი მრავალი დამკვდრებად იერუსალემს¹⁶. არამედ¹⁷ კულადცა ეშმაკმან, რომელი მარადის მკვდრ არს მათ შორის, აღაზრზინა იგინი და არა უტევნა დაწყნარებად, არამედ განდგომილ იქმნეს ჰრომთაგან არღარა დამორჩილებად მათა¹⁸ 86) და დაადგინეს მათ ზედა მთავრად¹⁹ კაცი ვინმე, რომელსა ეწო[v]და²⁰ ბარტოშობას⁸⁷).

და ვითარცა ეუწყა ესე კეისარსა, წარმოავლინა ერის-მთავარი²¹ ძლიერთა ერთთა²² 88) და მოიცივა ქალაქი იერუსალემი²³ მრავალ ეამ, ვიდრემდის განიხრწნეს²⁴ მკვდრნი მისნი სიყმილითა და წყურვილითა სასტიკად⁸⁹). და ესე იყო უკუანაძსენელი მოოვრებაჲ ჰურიასტანისაჲ²⁵ და მოსრვაჲ ყოველთა [40] ჰურიათაჲ. რამეთუ განაღეს ქალაქი ჰრომთა და მოაოვრეს იგი უძკრვს²⁶ პირველისა და ბრძანეს წარმართთა²⁷ დამკვდრებაჲ მას შინა. და დაწერეს შჯული²⁸ ბრძანებისაჲ, ვითარმედ არღარა შესძინონ ჰურიათა მერმე ხილვად თუალითა მათითა ქუეყანაჲ მამული მათი⁹⁰).

1 კამბავი B. 2 ჰრომნი B. 3 მიიწინეს B. 4 და—B. 5 მეფე B. 6 განიბნივნეს B. 7 მოსნეს G. მოსრეს B. 8 ურიცხუ B. 9 სული B. 10 ანდრიანოს BC. 11 იერუსალემდ G. იმრუსალიმად B. 12 იერუსალემსა G. იმრუსალიმსა B. 13 აღშენებაჲ G. 14 და—B. 15 იერუსალემისაჲ G. იმრუსალიმისაჲ B. 16 იერუსალემს G. იმრუსალიმს B. 17 არამედ—B. 18 მათდა B. 19 მთავრად მათ ზედა B. 20 ეწოდებოდა B. 21 მთავარი-ქერთი B. 22 ერთთა ძლიერთა C. 23 იერუსალემი G. იმრუსალიმი B. 24 განიხრწნეს C. 25 იმრუსალიმისა B. 26 უძკრეს B. 27 წარმართთა C. 28 სჯული B.

[v] ხოლო მკვდრნი იგი¹ იერუსალემისანი², ვინამთგან იყვნეს ჟცხოთესლ, აღუქმნეს მეფესა სუეტი შორის ტაძარსა კართა თანა შუენიერთა³ და აღვოცეს სახელი ქალაქისა და სახელ⁴-სდევს მას სახელ მეფისა ელიას⁵).

ხოლო წმიდაა ეკლესიაა, რომელ⁶ იყო იერუსალემს⁶, უწინარეს⁷ ეამთა მათ ჰურიათა მიერ, რომელთა [41] ნათელ-ელო, აღშენებულ⁸ იყო იგი და არა შეიწყნარებდეს ებისკოპოსსა⁹ წინადაუცუეთელსა. ხოლო წინაწარმეტყუელთა¹⁰ მათთა რიცხ, შემინდვეთ¹¹, წმიდანო მამანო, არა უწყი, რამეთუ ვერ მივსწუედ ძიებასა მათსა. არამედ სახელები მათი ესე არს: პირველ¹² იაკობ— ძმამ უფლისა და სკემონ— ძმ¹³ კლეოპასი, იოსტოს და ზაქე, ტობია და ბენიამენ, [v] იოვანე და მახათია, ფილიპე და სენაკა, იოსტოს და ლევი, ეფრემ და იოსეფ¹⁴ და იუდა. ესე ყოველნი იყვნეს წინადაცუეთილ¹⁵, რიცხვთ ათხუთმეტნი¹⁶).

რიცხ წელთაა ტყუენვითგან იერუსალემისადათ¹⁶ ვიდრე უკუნადსკენელად მოცვამდე მისა¹⁷ და განხხმად ჰურიათა — ორმოცდაათ¹⁸ წელ¹⁹ ²³).

ხოლო წმიდაა ეკლესიაა [42] შემდგომად²⁰, რომელი იყო ელიას, წარმართთა მიერ აღშენა²¹, რომელთა ნათელ-ელო.

პირველი ებისკოპოსი²², რომელი დაჯდა იერუსალემს²³ წარმართთაგანი — სახელით მარკოზ²⁴, კაცი წმიდაა და უბიწოა და სათნოა ღმრთისაა ყოველსა შინა.

და ეუწყა ქრისტიანეთა ბრძანებითა ღმრთისადათა ადგილი იგი²⁴ გოლგოთისა და ფარული და გამოუჩი [v] ნებელი, რომელი ჰურიათა დაფარეს. და²⁵ მოვიდეს²⁶ ყოველადვე და თაყუანის-სცემდეს ადგილსა მას ყოველსა ეამსა. და ვითარცა იხილეს ესე კერპთ-მსახურთა მათ, რამეთუ ქრისტიანენი ილოცვენ მას ადგილსა, შთაუგდო ეშმაკმან გულსა მათსა და აღაშენეს²⁷ ადგილსა მას ტაძარი შეგინებულისა²⁸ ეშმაკი [43] სა—კერპისა აფროდიტისი²⁹ და დააყენნეს ქრისტიანენი მერმე მისლვად ადგილსა მას³⁰. და ამისა³⁰ შემდგომად დაევიწყებულ იქმნა ადგილი იგი ყოველთაგან ქრისტიანეთა³¹.

1 ი. ი.—BC. 2 იერუსალემისანი G, იმრუსალიმისანი B, იშლმისანი C. 3 შუენიერთა B. 4 სახელად B. 5 რომელი B. 6 იერუსალემს G, იმრუსალიმს B. 7 უწინარეს B. 8 აღშენებულ B. 9 ებისკოპოსსა B. 10 წელთა B. 11 შემინდვეთ G. 12 პირველად B. 13 ძე B. 14 იოსებ B. 15 წინადაცუეთილ B. 16 იერუსალემისადათ G, იმრუსალიმისადათ B. 17 მისსა B. 18 ორმოცდაათი B. 19 წელი B. 20 შემდგომი B. 21 აღშენა G. 22 ებისკოპოსი B. 23 იერუსალემს G, იმრუსალიმს B. 24 იგი—B. 25 და—B. 26 მოვიდოდეს B. 27 აღაშენეს B. 28 შეგინებული C]—B. 29 აფროდიტისი BC. 30 ამისსა B. 31 ქრისტიანეთა G.

და ვითარცა მოკულა ელიას ედერიანოს, დაიპყრა მეფობაჲ მისი ანტონინოს ვესებიოს⁹⁶⁾ მორწმუნემან ოცდაორ წელ.

და ამისა¹ შემდგომად მეფე იქმნა [v] მარკოზ ავრილიანოს^{2 97)}, რომელ არს ანტონინოსის ძე³, ლუკიოსითურთ, ძმით მისით — ათცხრა-მეტ წელ. და აღადგინა დევნულება⁴ ქრისტიანეთა ზედა და მრავალნი მოწამენი მოწყვდნეს⁵ ქრისტესთვის⁹⁸⁾. და იყვნეს სასწაულნი დიდ-დიდნი, ვიდრემდის მარკოზს⁶ კეისარსა ყოვლითურთ ერთი მისით მოაკლდა წყალ⁷. და [44] ვითარცა მიეახლნეს წარწყმედად, ლოცვითა ქრისტიანეთაჲთა ცხოვდნეს, რამეთუ მოსცა მათ ღმერთმან წვამა ურწყულთა ადგილთა⁹⁹⁾.

და ვითარცა მოკულა ავრილიანოს⁸, დაიპყრა მეფობაჲ მისი კომდოს^{9 100)} ათორმეტ წელ. ამისა შემდგომად მეფე იქმნა პერტინაქს^{10 101)} ექუს თთუე. ¹¹ და მისა¹² შემდგომად დაიპყრა მეფობაჲ სევეროს¹⁰²⁾ ათრვაშეტ წელ [v]. და ამანცა კუალად აღადგინა დევნულება დიდი ქრისტიანეთა¹³ ზედა. და მრავალნი მოწამენი მრავალთა ადგილთა იწამნეს.¹⁰³⁾

და ვითარცა მოკულა სევეროს, დაიპყრა მეფობაჲ ანტონინოს¹⁰⁴⁾ შუდ წელ. და შემდგომად მისა¹⁴ მეფე იქმნა მაკარინოს¹⁰⁵⁾ ერთ წელ. და მისა¹⁵ შემდგომად მეფე იქმნა ალექ[45]სანდროს ათცხრაშეტ წელ.¹⁰⁶⁾

ხოლო ებისკოპოსნი¹⁶, რომელნი დასხდეს იერუსალემს¹⁷, ავრილიანოსითგან¹⁸ ვიდრე ალექსანდროს მეფობადმდე¹⁹ სახელები მათი ესე არს: მარკოზ, კასიანოს, პოპლიოს²⁰, მაქსიმოს, ივლიანოს, აიოს²¹, კუმაქუს, გაიანოს, ივლიანოს, კაპიტონ, ვალოს²², დოლქიანოს, ნარკიოს. ესე ნარკიოს ბრწყინვიდა ნიჭითა მოციქულ[v]თაჲთა ღმრთისა მიერ და აღირჩია დაყუდებაჲ. და დაუტევა ებისკოპოსებაჲ²³ თჳსი და წარვიდა ადგილსა უცნაურსა. და მრავალგზის იძია იგი ერისა მიერ და მღღელთ-მოძღუართაგან. და ვითარ არა პოვეს²⁴, ებისკოპოს²⁵. ყვეს მისა²⁶ შემდგომად გერმანა და შემდგომად მისა²⁷ — გორდიოს. [46].

მაშინ დღეთა გორდიოსისთა ვითარცა დაფარულისაგან გამოჩნდა ნარკიოს²⁸ ებისკოპოსი²⁹ ელიამსაჲ და იყოფოდა³⁰ იგი გორდიოსის³¹ თანა მეორედ. ფრიად მოხუცებულ³² იყო იგი. და იყო იგი მეოცდაათ³³ ებისკოპოსი³⁴ იერუსალემს³⁵ შემდგომად მესნელიისა ჩუენისა.

1 ამისა B. 2 ავლირიანოს G. 3 ძე B. 4 დიდი B. 5 მოსწდეს B. 6 მარკოზ B. 7 წყალი B. 8 ავლირიანოს G. 9 მეფემან B. 10 პერტინაქს B. 11 თთუე B. 12 მისა B. 13 ქრისტიანეთა G. 14 მისა B. 15 ამისა B. 16 ებისკოპოსნი B. 17 იერუსალემს G. 18 იერუსალემს B. 19 ავლირიანოსისათაგან G. 20 მეფობამდე B. 21 პოპლიოს B. 22 აიოს... კაპიტონ—B. 22 კაპიტონთალოს B. 23 ებისკოპოსება G. ებისკოპოსობაჲ BC. 24 პოვეს B. 25 ებისკოპოს C. 26 მისა C. 27 მისა B. 28 ნარკიოს C. 29 ებისკოპოსი BC. 30 იყოფოდა B. 31 გორდიოსის B. 32 მოხუცებულ B. 33 ოცდაათუე B. მეოცდაათუე C. 34 ებისკოპოსი BC. 35 იერუსალემს G. იერუსალემს B.

და ვითარცა აღესრულა გორდიოს ეპისკოპოსი¹, ნარკიოს მოხუცებულ [v] იყო ფრიად, რამეთუ იყო იგი ას და ათექუსმეტის² წლისა³. მაშინ მოსრულ იყო ეპისკოპოსი⁴ ვინმე, სახელით ალექსანდროს, ლოცვად წმიდათა ადგილთა. და⁵ შეიპყრეს იგი მყოფთა იერუსალემისათა⁶ ბრძანებითა საღმრთოთა⁷ და მრავლითა იძულებითა⁸ და მოხუცებულისა [47] მის ვედრებითა დასუეს იგი ეპისკოპოსად⁹ იერუსალემსა¹⁰ ზედა. და ესე უკუანამსკენელ წამებითა სრულ იქმნა¹⁰⁷.

მას ეამსა იყო დიდი მშველობაჲ ეკლესიათა ზედა ღმრთისათა. ხოლო¹¹ დედაჲ მეფისაჲ დამეა¹⁰⁸ ფრიად მორწმუნე იყო ღმრთისა¹² და მცველ¹³ ეკლესიათა¹⁴.

[v]და ვითარცა¹⁵ აღესრულა მეფობაჲ ალექსანდრძისი^{16 109}, დაიპყრა მეფობაჲ მისი მაქსიმიანოს¹¹⁰ სამ წელ. ამან ფრიადნი ძვრნი შეამთხვნა სახლსა ალექსანდრძისსა¹⁷, რამეთუ იყენეს იგინი ღმრთის-მსახურ. და აღადგინა დევნულებაჲ ქრისტიანეთა ზედა და ბრძანა მოწყუედაჲ¹⁸ ყოველთა ქრისტიანეთაჲ¹⁹, [48] მღღელთ-მოძღუართაჲ და იტყოდა, ვითარმედ: ესენი არიან მიზეზნი გამობისა და საცთურისა მათისანი¹¹¹).

და ვითარცა მოკუდა იგი¹¹², მოიღო მეფობაჲ ჰრომთაჲ პომპინიოს²⁰ და ბალბინოს სამ თთუე^{21 113}. და მისა²² შემდგომად მეფე²³ იქმნა გორდინოს¹¹⁴ ექუს წელ. და მისსა²⁴ შემდგომად ფილიპე¹¹⁵ შჯდ წელ. ამას ყოვლითა გულითა [v] მისითა ქეშმარიტებით ჰრწმენა უფალი ჩუენი იესუ ქრისტე, არამედ ეშმაკისა მსახურმან დეკიოს^{25 116} მოკლა იგი და დაიპყრა მან მეფობაჲ²⁶ ორ წელ.

ამისთა დღეთა აღდგა დევნულებაჲ დიდი ეკლესიათა ზედა და მრავალთა ადგილთა იწამნეს მოწამენი მრავალნი, რომელთა რიცხჲ მათი [49] ვერ მისაწდომელ არს¹¹⁷. ესე დაიკლა ვიეთვანმე ძითურთ თჳსით¹¹⁸ და მისა შემდგომად მეფე²⁷ იქმნეს გალოს²⁸ და ბულინოს^{29 119} სამ წელ.

და შემდგომად მათსა მეფობდეს ვალერიანოს¹²⁰ და გალინოს¹²¹ ათხუთმეტ წელ. ამან აღადგინა ბრძოლაჲ ქრისტიანეთა ზედა სასტიკად და მრავალნი მოსწყუნდა¹²². და იგი წარ[v]იტყუნა ბარბაროს-

¹ ეპისკოპოსი BC] + ხოლო B. ² თექუსმეტის B. ³ წლის B. ⁴ ეპისკოპოსი BC. ⁵ და—B. ⁶ იერუსალემისათა G. ე-შლიმისათა B. ⁷ საღმრთოთა G. ⁸ მსაჯულებითა B. ⁹ ეპისკოპოსად BC. ¹⁰ იერუსალემსა G. ი-შლიმსა B. ¹¹ რამეთუ B. ¹² ღმრთისა B. ¹³ მცველი B. ¹⁴ ეკლესიათა B. ¹⁵ ვითარცა—BC. ¹⁶ ალექსანდრეისი B. ¹⁷ ალექსანდრესსა B. ¹⁸ მოწყუედა B. ¹⁹ ქრისტიანეთა B. ²⁰ პომპინოს B. ²¹ თუე B. ²² მისსა B. ²³ მეფე C. ²⁴ მისა C. ²⁵ დეკიოს B. ²⁶ + მისი BC. ²⁷ მეფე C. ²⁸ გალოს C. ²⁹ ბულინოს B.

თაგან¹²³). და ძემან მისმან დააცხრო დევნულებაჲ ქრისტეანეთაჲ¹²⁴). და ვითარცა იწამა ალექსანდროს, იერუსალემს¹ დაჯდა საყდარსა² მისსა ებისკოპოსად³ მაქსიმოს და მისა⁴ შემდგომად—ლივენიოს⁵. 125)

და შემდგომად ვალერიანოს მეფისა მეფობდა კლავდიოს⁶ 126) ორ წელ და მისა⁷ შემდგომად—ავრილიანოს⁸ 127) ექუს წელ. [50] და ვითარცა ესე მოკუდა, მითუალა მეფობაჲ კარონ ძითურთ, რომელთა ეწოდა კარინოს და ნუმერიანოს, ორ წელ¹²⁸).

და მათსა შემდგომად დაიპყრა მეფობაჲ დიოკლიტიანოს¹²⁹ და მაქსიმიანოს¹³⁰).—ოცდაცხრა წელ ამათთა ჟამთა იყო⁹ ფრიად¹⁰ დევნულებაჲ ქრისტეანეთა ზედა გრძელი და მძიმე¹¹. და დღეთა მათთა [v] იწამნეს ბევრეულნი და ურიცხუნი მოწამენი, რომელთა¹² რიცხუ არავინ უწყის, გარნა მხოლომან ღმერთმან, დამბადებელმან მათმან¹³¹).

და ვითარცა აღესრულა ლივენიოს¹³, ებისკოპოსი¹⁴ ელიასაჲ¹³²), ებისკოპოს¹⁵ იქმნა ზაბდან¹³³). და ვითარცა იგი აღესრულა, დაიპყრა საყდარი იერუსალემისაჲ¹⁶ ერმონ¹³⁴).

ხოლო მოყუასნი დიოკლიტიანოსისნი¹⁷ და მაქ[51]სიმიანოსისნი, რომელთა ეწოდა ერკულონ¹⁸, შემდგომად ბევრეულთა წმიდათა მოსრვისა განძლეს მრავლითა უკეთურებითა და უგუნურებითა¹⁹. რეცა მიზეზითა ღმრთის-მსახურებისაჲთა შეთქმულებით დაუტევეს კელმწიფებაჲ და მეფობაჲ მათი და იქმნეს ვითარცა ყოველნი კაცნი მდაბალ და იქცეოდეს სხუათა მსგავსად¹³⁵).

[v]ხოლო მაქსიმიანოს, რომელსა ეწოდა ვალერიანოს²⁰ და მაქსენტოს, ძემან არკულიოსისმან²¹, დაიპყრეს მეფობაჲ პრომთაჲ ცხრა წელ. და მაქსიმიანოს იყო ნაწილსა ზედა აღმოსავალისასა, ხოლო მაქსენტოს²² იყო პრომეს შინა და ძლიერად განეგო²³ მეფობაჲ თჳსი. ესე²⁴ იყვნეს ვითარცა მკეცნი უდაბნოჲსანი ყოველსა უკეთურებასა აღწურთილი [52] და უფროჲს ხოლო ქრისტეანეთა ზედა აღბორგებულ იყვნეს.

და მათ თანავე მეფე იყო ქუეყანასა ზარტანიას²⁵ დიდი კოსტა, მამაჲ დიდებულისა კოსტანტინე მეფისაჲ¹³⁶). და ესე იყო კაცი მდაბალ²⁶ და მყუდროჲ ყოველსა შინა და იყო იგი კეთილითა სათნოებითა²⁷ შემკულ. და სძაგდეს მას კერპნი და ფრიად შეიწყნარებდა ქრისტეანეთა²⁸:

¹ იერუსალემს G. იშლმს B. ² საყდარს G. ³ ებისკოპოსად BC. ⁴ მისსა B. ⁵ ლივენიოს B. ⁶ კლავდოს B. ⁷ მისსა B. ⁸ ავრილიანოს G. ⁹ იყო—B. ¹⁰ ფრიადი BC. ¹¹ მძიმე B. ¹² რომელთა G. ¹³ ლივენიოს B. ¹⁴ ებისკოპოსი B. ¹⁵ ებისკოპოს B. ¹⁶ იერუსალემისაჲ B. ¹⁷ დიოკლიტიანოსნი B. ¹⁸ ერკულონ B. ¹⁹ უგუნურებით B. ²⁰ ვალერიანოს B. ²¹ არკულიოსისმან B. ²² მაქსენტოს B. ²³ განეგო B. ²⁴ ესენი B. ²⁵ ზარტანიას B. ²⁶ მდაბალი B. ²⁷ სათნოებითა B. ²⁸ ქრისტეანეთა G.

[v] ხოლო კოსტანტინე უამსა მას ყრმაღა იყო და იზარდებოდა იგი მთავართა თანა აღმოსავლისათა და ისწავლიდა იგი სიბრძნესა წარმართთასა. და ამის მიზეზისათჳს მოწვევულ იყო იგი ფილისტიმედ. და ჰხედვიდა¹ რად იგი² უწყალოდ გუემასა³ მას ქრისტეს⁴ მონათასა⁵, ფრიად მწუხარე იყო მას ზედა, რამეთუ სძულდა [53] მას ბოროტი სიყრმითჳს თჳსით¹³⁷).

ხოლო დიოკლიტიანოს⁶ იყო დაღმართოსს და ეწია მას რისხვაჲ მაკუდინებელი ღმრთისა მიერ და წყლით-მაკე⁷ იქმნა და განსიენა და განსთქდა. და ენაჲ მისი მგმობარი მოჰპა პირსა შინა მისსა⁸, და აღივსო იგი მატლითა და ესრეთ⁹ წარ[v]ჰკდეს სულნი და მოკუდა¹⁰ [138].

ხოლო ორკელიოს¹¹ მაქსიმიანოს ტარსუნს კილიკიამსასა მოკუდა¹³⁹. ხოლო ღალერიოს¹¹ მაქსიმიანოს თჳნიერ შიშისა ღმრთისა ურცხვზოდ და უკეთურებით განაგებდა¹² სამეფოსა¹³ თჳსსა. და აღზრდენილ იყო ლირწად დედათა ზედა¹⁴ განრყუნად მათა¹⁵. და იყო სამეფოჲ მისი¹⁶ [54] მის მიერ ღუაწლსა შინა მიუთხრობელსა, რამეთუ მალვიდეს ცოლთა და ასულთა მათთა მისგან. და ამას ესევეთარსა უმჯულოებასა¹⁷ შინა განფრდილ იყო ეშმაკისაგან ვიდრემდის საზრდელსაცა არა მიიღებდა თჳნიერ გრძნეულთა და მისანთა კითხვისა. ხოლო ქრისტეანეთაჲ ბრძანა მრავლითა სატანჯ[v]ველითა წარწყმედაჲ, არა ხოლო თუ მეფობისა მისისა მჯულისა¹⁸ შემატებისათჳს, არამედ რადთა მიიტაცნეს მონაგებნიცა მათნი.¹⁴⁰ მაშინ ვითარცა იხილა მან ყრმაჲ კოსტანტინე აღზრდილად და მიწვევულად ჰასაკსა მამაკაცობისასა და სიბრძნითა გონიერად¹⁹, განგებულად შეუ[55]ნიერებითა და კუალად, რამეთუ²⁰ აუწყესცა მისთჳს გრძნეულთა და მისანთა, ვითარმედ ამან კოსტანტინე დაჰჳსნეს მეფობაჲ მისი, მაშინ დაიდგა გონებასა, რადთა მოკლას იგი ზაკუვით. ხოლო მან ღმრთისა²¹ მოღუაწებითა ცნა ზაკუვაჲ მისი და მე[v]ოტ იქმნა იგი, ვითარცა ღავით, და განერა კელთაგან მისთა¹⁴¹).

ხოლო მეფე ესე იქცეოდა უკეთურებით²² ბოროტთა შინა ურიცხუთა²³ და უფროჲს ქრისტეანეთა ზედა აღბორგებულ იყო, არამედ ეწია მას საღმრთოჲ²⁴ შურისგებაჲ და მიეტევა მას ზედა კუერთხი²⁵ სწავლისაჲ, რამეთუ აღმოვდა ასოსა [56] მას ბოროტად მსიძავსა სო-

¹ ზედვიდა B. ² იგი—B. ³ გუემასა B. ⁴ ქრისტეანეთასა B. ⁵ მონათასა—BC.
⁶ დიოკლიტიანოს B. ⁷ მანკიერ B. ⁸ თჳსსა BC. ⁹ ესრეთ B. ¹⁰ მოკუდნა B. ¹¹ ღალერიანოს BC. ¹² განაგებდე B. ¹³ სამეფოსა B. ¹⁴ თანა B. ¹⁵ მათდა B. ¹⁶ სამეფო B. ¹⁷ უსჯულოებასა B. ¹⁸ სჯელისა B. ¹⁹ და B. ²⁰—რამეთუ G. ²¹—მიერ C. ²² უკეთურებითა B. ²³ აურაცხელთა C. ²⁴—სსჯელი B. ²⁵ კუერთხი B.

ყოფიდა მდგარი, რომელი უზეშთავს იპოვა ყოველთა ბრძენთა და მკურნალთა კელოვნებასა. და გამოვიდოდა მისგან წუთხი და საძიგლებაჲ და სიმყარლ¹ გარდარეული და ფრიადითა მატლითა დულდა იგი. და ესე უბადრუკი იყო ჯორციან² გუამითა. და მიიწია იგი³ განწირულებად. და [v] შიშუელი⁴ მდებარე იყო იგი⁵ ფიცხელთა მათგან საღმობათა განსაქიქებელად მისა⁶ ყოველთა მიერ, რომელნი ჰხედვიდეს⁷ მას¹⁴²).

მას⁸ ეამსა შინა მოუკდა მას გულის-სიტყუაჲ ესე და თქუა: ნეტარ, ანუმე⁹ განსაცდელი¹⁰ ქრისტეანთა უმწავროდ¹¹ მოსრვისათჳს შემემთხვა მე ღმრთისა მიერ? [57] მას ეამსა¹² განსდვა¹³ ბრძანებაჲ ყოველსა სამეუფოსა მისსა, რაჲთა განეტევნენ ყოველნი ქრისტეანენი და აცადონ ნებისა¹⁴ მათისაებრ¹⁵ აღსრულებად წესთა მათთა და ევედრნენ მათ, რაჲთა ულოცონ მეფესა¹⁴³).

და ვითარცა იყო¹⁶ ესე, მუნქუესვე¹⁷ ეწია მას სახიერებაჲ ღმრთისაჲ. და რომელი-იგი მიწევნულ იყო უკუანამს [v] კნელსა სულთა აღმოსლვასა, მოიქცა და განცოცხლდა. და იქმნა იგი განმრთელბულ¹⁸ სოკოჲსა მისგან საშინელისა მყის¹⁹ ლოცვითა ქრისტეანეთაჲთა²⁰.

ხოლო სრულიად არღა განკურნებულ²¹ იყო ნაბრძლი იგი წყლულისაჲ²² მის და კულად აღიძრა ეშმაკისა მიერ და იქმნა იგი უბოროტმს²³ პირველისა [58] უკეთურებასა შინა თჳსსა. და დაწერა შჭული²⁴ და დაღვა ბრძანებაჲ საესმ²⁵ უკეთურებითა და²⁶ უშჯულოებითა²⁷. და ბრძანა, რაჲთა არღარა ცხონდენ ქრისტეანენი და არცალა მკვდრ იქნენ სამკვდრებელსა მათსა და არცა უდაბნოსა. და ვითარმედ ვერცა შესაძლებელ არს შშჯდობით და ყუდროებით²⁸ [v] ცხორებაჲ მათი²⁹, ვიდრემდის არა აღივოცოს ნათესავი ქრისტეანეთაჲ¹⁴⁴). მაშინ კაცთაგან განწირულ იქმნა ცხორებაჲ ქრისტეანეთაჲ.

ხოლო ღმერთმან არა ოდეს დაივიწყნის მონანი³⁰ თჳსნი, რამეთუ მიისხმოდეს ყოველნი ქრისტეანენი ყოვლით კრებულთურთ, ვითარცა ცხოვარნი მოსიკუდილნი³¹. არამედ კულადცა [59] შურისგებაჲ საღმრთოჲ ეწია და ბრძანებული იგი უღმრთოჲსაჲ მყის განირღუა, რა-

¹ სიმყარლ BC. ² ჯორციან BC. ³ იგი—BC. ⁴ შიშუელად B. ⁵ იგი—BC. ⁶ მისდა B. ⁷ ხედვიდეს B. ⁸ მას—B. ⁹ ნუთუ B] + ესე C. ¹⁰ + ესე B. ¹¹ უმწავროდ B. ¹² მას ეამსა] მაშინ B. ¹³ განსდა B. ¹⁴ ნებისაებრ B. ¹⁵ მათისა B. ¹⁶ ყო B. ¹⁷ შეესუელად B. ¹⁸ განმრთებულ G. ¹⁹ მყის—B. ²⁰ ქრისტეანეთაჲ GB. ²¹ განმრთებულ B. ²² წყლულებისაჲ B. ²³ უბოროტეს C. ²⁴ სჭელი B. ²⁵ საესმ BC. ²⁶ და—B. ²⁷ უშჯულოებითა—B. ²⁸ მყუდროებით BC. ²⁹ მათი—B. ³⁰ მოშინნი BC] + და B. ³¹ მოსიკუდილნი BC.

მეთუ ყოვლით ქუეყანით მსწრაფლ მბრძოლნი მოიწინეს¹ მის ზედა და კუალად სიყმილი სასტიკი და იწროება² და ხორშაკი მაკუდინებელი და სიკუდილი უყამოა. ესე ყოველი მოიწია მათ ზედა, ვიდრემდის ვერ კმა-ეყვ[**v**]ნეს ცოცხალნი დამფლველად მკუდართა მათთა და მოუკ-და მათ მეხის-ტეხაჲ საშინელი, ვიდრემდის ყოველი კაცი თავის³ ოდენ საურავსა მიიქცა⁴. და ესრეთ⁵ დაშთა ბრძანებაჲ მეფისაჲ თუნიერ საქმისა.

ხოლო ყრმაჲ კოსტანტინე დიდებული⁶ მშუდობით მიიწია მამისა თუხისა. და ვითარცა იხი[**60**]ლა იგი მამამან მისმან მშუდობით, ფრიად ჰმადლობდა⁷ იგი ღმერთსა. და არა მრავლისა ყამისა შემდგომად მიუ-თულა მას მეფობაჲ და იგი გარდაიცვალა¹⁴⁶). და სახელ-ედვა მას კოსტანტინე დიდებული მეფე⁸ პირველსა წელსა ულუმპიასა ორასსა-მეოცდაათერთმეტესა⁹, თთუესა ივლისსა ოცდახუთსა¹⁴⁶).

ხოლო მაქსენტიოს იყო [**v**] უძვრცს¹⁰ და უბოროტცს¹¹ ყოველთა მკვდრთა ჰრომისათა, რომელნი გარდასულ იყვნეს და შეჰმუსრვიდა მათ ყოველთა და უფროჲს ხოლო—ქრისტიანეთა^{12 147}). და მრავალნი შერაცხულნი¹³ მოწყვდნა¹⁴ და კუალად მრავალნი ექსორია¹⁵-ქმნნა¹⁶ და იავარ-ყო ყოველი მონაგები მათი. და ამან ისწავა და ჰბადქვი[**61**]და უკე-თურებასა და მეძვობასა ღალარიოსისსა. და¹⁷ მრავალნი დედანი აზ-ნაურნი შეავინნა მძღავრობით¹⁸ და სხუაჲ¹⁹ საქმე²⁰ ბოროტი²¹, ბილწი²² და²³ შევინებული²⁴, რომელი არა ჯერ-არს მოქსენებად, რომელსა იგი იქმოდა და იმსახურებდა გრძნეულთა და²⁵ მრავალთა²⁶ საქმეთა²⁷ სიბილ[**v**]წისათა²⁸ მოუგონებელთა²⁹.

მაშინ კოსტანტინე³⁰ დიდებულმან³¹ დაიმორჩილნა წარმართნი და-სავალისანი³² და ჩრდილომასანი, ვიდრე ზღუადმდე³³ უკიანედ³⁴. და იყო მშუდობაჲ დიდი და სიხარული მიუთხრობელი და დაწყნარებუ-ლებაჲ³⁵ ყოველთა მკვდრთა სამეუფოჲსა მისისათა³⁶.

[**62**] მაშინ მოუვლინეს მოციქული ყოველთა მთავართა³⁷, მკვდრ-თა ჰრომისათა, და მოწერეს ვედრებით, რაჲთა არა უგულებელს-ყოს

1 მოიწინეს B. 2 + დიდი BC. 3 თავისა BC. 4 მიქცა BC. 5 ესრეთ BC. 6 დიდებუ-ლი—B. 7 ~ ჰმადლობდა ფრიად B. 8 ~ მეფე დიდებული C. 9 ორასსამეოცდაათერთმეტესა G. 10 უძვრეს BC. 11 უბოროტეს BC. 12 ქრისტიანეთა GC. 13 შერაცხულთაგანნი B. შერაცხილთაგანნი C. 14 მოწყვდნა BC. 15 ექსორია G. 16 იქმნეს BC. 17 და... მძღავრობით — C. 18 მძღავრობით—B. 19 სხუაჲ+მრავალსა C. 20 საქმესა B. 21 ~ ბოროტსა საქმესა C. 22 ბილწი—C. 23 და—C. 24 შევინებული—C. 25 და—C. 26 მრავალთა—C. 27 საქმეთა—C. 28 სიბილწისათა—C. 29 + იქმოდა B]—C. 30 + მეფემან B. 31 დიდებულმან—B. 32 დასავალისა BC. 33 ზღუადმდე C. 34 უკიანოსად B. 35 დაწყნარებაჲ C. 36 მისისათა G. მისისათა C. 37 მთავართა—BC.

ქალაქი მათი, რომელ არს წარწყმედასა შინა კელმწიფებითა მათ ზედა მეფისა მის უკეთურისა¹, მკეცისა მძნვარისადათა, რომელი უწყალოდ შექ[v]მოსრავს გუამსა ყოველთა კაცთასა. მაშინ ვითარცა ესმა ესე² კოსტანტინეს³ დიდებულსა⁴ და⁵ შეელმო მათოვს და ზრუნვიდა მოწყალებით, რაათა განარინნეს ივინი მონებისა მისგან წარმწყმედელისა და ეშინოდა მისგან და გრძნებათა⁶ მისთაგან, რამეთუ დაეკლნეს ყრმანი [63] მრავალნი მიზეზითა გრძნებისადათა, რომელი არა ჯერ-არს ესენებად⁷. და ამისთვის იყო ფრიადსა ზრუნვასა დიდებულნი⁸ მეფე⁹ და მრავალსახესა განზრახვასა¹⁴⁸).

მაშინ გამოუჩნდა მას ველსა ზედა შორის გუნდსა თვსსა შუვა¹⁰ სამხრის სუეტი¹¹ ნათლისაჲ[v] ჭუარის სახედ შექმნული და იყო მას ზედა წერილი, ვითარმედ: ამით ნიშითა სძლო მტერთა შენთა.

მაშინ შეძრწუნდა მეფე¹² ხილვისა მისგან და ჰკითხა¹³ ერის-მთავართა მათ, რომელნი იყვნეს მის თანა¹⁴, უკუეთუ მათცა იხილეს ჩუენებაჲ¹⁵ იგი. ხოლო მათ მიუგეს და ჰრქუეს, ვითარმედ: ჩუენცა ვიხილეთ. მაშინ ნუგეშინის [64]-ცემულ იქმნა მეფე¹⁶ და მოილო უმეტესი¹⁷ მოწრაფებაჲ¹⁸ და კადნიერებაჲ.

ხოლო მას ღამესა დაადგა¹⁹ მას ღმერთი ჩუენებით²⁰ და ჰრქუა: მიიღე სასწაული, რომელი გეჩუენა²¹ შენ, და მით მძლე ექმნე²² შენ ყოველთა მტერთა შენთა.

და ვითარცა განთენა, გამოქმნა კელითა თვისითა [v] ჭუარი ძელისაჲ, რომელი²³-იგი არს ვიდრე დღენდელად დღემდე²⁴ დამარხულ სამეფუფოსა შინა და უბრძანა წინა-წარძღუანებაჲ მისი წინაშე ლუაწლსა ბრძოლისასა¹⁴⁹).

ხოლო უმჯულოჲ²⁵ იგი მეფე²⁶ მაქსენტიოს მინდობილ იყო ეშმაკთა თვსთა. და აღაშენა²⁷ .ჯიდი მრავალთა ნავთა ზედა მდინარესა მას ზედა, რომელი იყო შორის მათსა. ოდეს-იგი მიიწია მეფე კოსტანტინე [65] წყობად მისა²⁸ და წიად-მოკდა ერთთა თვსითა შემთხუევეად²⁹ დიდებულისა³⁰ მეფისა, და ვითარცა განეწყვენეს ბრძოლად, იძლინეს წინაშე ჭუარისა³¹ ცხოველისა³² ყოველნი წინააღმდეგომნი მათნი და მოისრა

¹ უკეთურისადათა BC]+და B. ² ესე—B. ³ კოსტანტინე BC. ⁴ მეფესა B. ⁵ და—BC. ⁶ გრძნულთა B. ⁷ მოკსენებად BC. ⁸ კოსტანტინე B. ⁹ მეფე B. ¹⁰ შუა BC. ¹¹ სუეტი B. ¹² მეფე B. ¹³ კითხვიდა B. ¹⁴+და B. ¹⁵ ხილვაჲ B. ¹⁶ მეფე B. ¹⁷ უმეტესი BC. ¹⁸ მოსწრაფებაჲ C. ¹⁹ დაადგრა BC. ²⁰ ჩუენებითა B. ²¹ გეჩუენა B. ²² ექმნა B. ²³ რომელ C. ²⁴ დღემდემდე C. ²⁵ მხოლოჲ B. ²⁶ მეფე B. ²⁷ აღაშენა BC. ²⁸ მისსა B. ²⁹ შემთხუევეად B. ³⁰ კოსტანტინე B. ³¹ ჭუარისა C. ³² ცხოველსა C.

უფრომასი¹ ერისა მათისაჲ და სხუანი მეოტ² იქმნეს მეფეთურთ³ მათით ქალაქად.

მაშინ ვითარცა აღივსო კიდი იგი გუნდითა მით და მძლავრი იგი [v] მათ თანა, მყის⁴ განირღუა ღონისძიებით ნაქმარი იგი მათი და ყოველნი იგი დაინთქნეს წყალთა მათ შინა, ვითარცა⁵ ოდესმე ფარაო და ეტლები მათი⁶. და არა დაშთა მათგანი არცა ერთი. მაშინ იხილვებოდა წყალი იგი⁷ სავეს⁸ მკედრებითა სავედრებითურთ⁹ და იშთვებოდეს¹⁰. ხოლო მკვდრთა ჰრო[66]მისათა შეამკვეს ქალაქი მათი და მოეგებნეს კოსტანტინე¹¹ დიდებულსა¹² მეფესა მრავლითა სიხარულითა და¹³ ძნობითა¹⁴. და შეასხმიდეს ჯუარსა ძლევის-მომცემელსა და მეფესა ძლევა-შემოსილსა და სახელ-სდევს მას მაცხოვრად მათა¹⁵.

მაშინ ბრძანა მეფემან შეკრებაჲ ყოველთა ძულთა¹⁶ წმიდათა [v] მოწამეთაჲ და დაკრძალვაჲ მათი ადგილსა წმიდასა. და რომელნი ექსორია¹⁷-ეყვენეს უშჯულოთა¹⁸ მათ, ბრძანა უკუმოქცევაჲ მათი და, რომელთა¹⁹ მონაგები იავარ-ქმნულ¹⁹ იყო, მრჩობლისა მიცემაჲ²⁰ მათა²¹. და ყვეს დღესასწაული ძლევისაჲ²² შვდ დღე და აღიდებდეს ჯუარსა ქრისტესსა²³. ესე იყო მეშვდესა წელსა მეფო[67]ბასა კოსტანტინე²⁴ დიდებულისასა²⁵ 151).

და ვითარცა ესმაქეს ღალერიოსსა²⁶ მაქსიმიანოსსა²⁷, 152) დაჰქსნდა და მოუძღურდა და შეეშინა სიკუდილისაგან, ვითარცა მაქსენტიოსს მოიკლა, და მცირედ დააცადა დევნაჲ²⁸ ქრისტეანეთაჲ¹⁵³).

ხოლო კოსტანტინე დიდებული²⁹ მინდობილი³⁰ საქურველსა³¹ უძლეველსა—ნიშსა ჯუარისასა, მიუტდა [v] ბრძოლად ღალერიოსს³² უშჯულოსა³³. და³⁴ იყო მას ეამსა ლიკინიოს³⁵ მთავარი და³⁶ შემწე ეყო ერთთა თვისითა მეფესა კოსტანტინეს და ჰბრძოდა მის თანა და ფრიად განიხარა ქრისტეანეთა აღმატებისათჳს¹⁵⁴).

ხოლო მეფე³⁷ იგი³⁸ უშჯულოჲ³⁹ 155) მინდობილ იყო მისანთა და გრძნეულთა საცთურისათა⁴⁰. და განვიდა შემთ[68]ხუვეად მეფისა მო-

1 უმრავლესი B. 2 მეუტ G. 3 ჰრომელ C. 4 მყის—B. 5 იგი C. 6 მისი B. 7 იგი—B. 8 სავეს BC. 9 სახედრითურთ C. 10 კოსტანტინეს G. 11 დიდებულსა—B. 12 და—B. 13 ძნობითა—B. 14 მათდა B. 15 ძულთა B. 16 ექსორია G. 17 უსჯულოთა B. 18 რომელთა G. 19 ქმნილ B. 20 მიცემად C. 21 მათი B. 22 დღე C. 23 ქრისტესა BC. 24 კოსტანტინესა B. 25 დიდებულისასა—B. 26 ღალერიოსსა G. 27 მაქსიმიანოს BC. 28 დევნაჲ BC. 29 დიდებული—B. 30 მინდობილ G. 31 მის BC. 32 ღალერიოსს BC. 33 უსჯულოსა B. 34 და—B. 35 ლიკინიოს B. 36 და—G. 37 მეფე B. 38 იგი—B. 39 უსჯულო B. 40 საცთურისადა B. საცთურსა C.

რწმუნისა ერთთა ურიცხვთა და მკედრებითა და ეტლებითა ძლიერითა გულს-მოდგინედ. და ვითარცა განეწყვნეს ბრძოლად, მაშინ გამოჩნდა¹ ჯუარი პატიოსანი. ხოლო წინააღმდეგობთა მეფისა მორწმუნისათა ვერ დაუთმეს ლუაწლსა² ბრძოლისასა [v] და მეოტნი კულად-იქცეს. მაშინ ეწინეს მათ³ ძენი ძლიერებისანი და მრავალნი ათასეულნი დასცნეს, ხოლო სხუათა დაუტევეს მეფე მათი და აღიარეს მორჩილებაჲ კოსტანტინე⁴ დიდებულისაჲ⁵.

მაშინ მეფემან მან უშჯულომან⁶ დასთხია სამოსელი იგი სამეუფოჲ, [69] რომელსა არცა ღირს იყო, რაჲთა არავინ იცნას იგი და შიშულ⁷ მეოტ იქმნა, ვითარცა ერთი ერისაგანი, და ზარ-განჯდლილი ვილოდა იგი დაბითი დაბად და იმაღვოდა. და⁸ მცირედთა⁹ ვიეთმე მას თანა¹⁰ საკუთართა თვსთა¹¹ ძნიად განერა და მიიწია საყოფელად თვსა. მაშინ შეკრიბნა მღვდელნი კერპთა მის [v] თანი, რომელთა ღმერთ¹² უწოდა¹³, წინაწარმეტყუელნი და მისანნი და გრძნეულნი¹⁴, განმზრახნი მისნი, რომელთა პირველ ჰყუარობდა და პატივსა ფრიადსა წინა-უყოფდა, ვითარცა მაცთურნი და მზაკუვარნი ცხორებისა მისისანი და¹⁵ მოწყვდნა ყოველნი მახვლითა. და ენება თავი თვისი მიცემად კვლთა მეფისა დიდებულისათა¹⁶, [70] რამეთუ ბრძოლაჲ იგი ეგრძთვე¹⁷ ეგო მის ზედა.

მაშინ მყის უსწრო რისხვამან ღმრთისამან და ესრტთ¹⁸ შეემთხვა, ვითარმედ დაცემულ იყო იგი პირსა ზედა თვსსა და ეძიებდა შემწყნარა და არა ჰპოვებდა. რამეთუ ცეცხლი აღეტყინა სტომაქსა მისსა და გულსა და ყოველთა ასოთა მისთა უცნაურად და ყვნა მის თანა ტკივილნი მიუთხრობელნი და დაუთმენელნი მძაფრად [v] და¹⁹ შეიღულარქნა და გორვიდა, ვიდრემდის წარმოსცვდეს ორნივე თუალნი მისნი სიმძაფრისა მისგან ტკივილთაჲსა და დასცვდეს ქუეყანასა. და იღვა იგი უთუალოჲ.

ხოლო სიმკურვალე²⁰ იგი, რომელი იყო სტომაქსა მისსა, უმეტეს²¹ აღეგზნა²², ვიდრემდის მოჰლბეს და მოსცვდეს ვორცნი მისნი²³ ძუალთაგან მისთა. და ესრტთ²⁴ ინატრიდა [71] იგი სიკუდილსა თავისა თვისისასა. და ესრტთ²⁵ დასცვა²⁶ ყოველი გუამი მისი, ვითარცასკორც²⁷

¹ გამოუჩნდა B. ² ლუაწლს G. ³ მათ—B. ⁴ კოსტანტინესი B. ⁵ B. დიდებულისაჲ—B. ⁶ უსჯულომან B. ⁷ შიშულნი B. ⁸ და—B. ⁹ მცირეთა B. ¹⁰ თან C]—B. ¹¹ +თანა B. ¹² ღმრთად BC. ¹³ უწოდდა BC] +და B. ¹⁴ +და BC; ¹⁵ და—B. ¹⁶ კოსტანტინესათა . B. ¹⁷ ეგრეთვე BC. ¹⁸ ესრეთ BC. ¹⁹ და—B. ²⁰ სიმკურვალე BC. ²¹ უმეტეს BC. ²² აღგზნა G] +გულსა მისსა B. ²³ მისნი—B. ²⁴ ესრეთ BC. ²⁵ ესრეთ BC. ²⁶ დაცვა C. ²⁷ სკორე BC.

ქუეყანისაჲ¹ და² სულნი წარჰკდეს და მოკუდა ბოროტად¹⁵⁶). და ვითარცა მოსარნეს ყოველნი წინააღმდეგომნი მეფისანი და³ დაიპყრა ყოველი ქუეყანაჲ კოსტანტინე მორწმუნემან⁴, იყო შშულობაჲ დიდი [v] და სიხარული ყოველსა საბრძანებელსა მისსა და სამეუფოსა. და ქრისტეანენი უმეტეს⁵ აღმატებულეს და ყოველთა წარმართთა შორის იდიდებოდა ჭუარი პატიოსანი.

ხოლო ლიკინიოს⁶ მთავარი, რომელი შემწე ეყო ბრძოლასა მას⁷ პირველ⁸ მეფესა⁹, მისცა დაჲ თვისი კოსტანტია ცოლად. და ნაწილიცა¹⁰ ფრიადი¹¹ [72] ქუეყანისაგან პრომთაჲსა მისცა¹² და¹³ მეფე¹⁴ ყო მას ზედა. და აღთქემაჲ მოილო მისგან ჯელწერით, ვითარმედ ღლეთა მისთა¹⁵ არარაჲ ყოს მან წინააღმდეგომი ქრისტეანეთაჲ ყოვლადე¹⁵⁷).

ხოლო ლიკინიოს, ვითარცა მოილო ჯელმწიფებაჲ მეფობისაჲ, არა შეიწყნარა მან მადლობით პატივი თავისა თვისისაჲ, არამედ დაივიწყა აღთქემაჲ იგი და რომელი შეემთ[v]ხვა მეფეთა პირველ¹⁶ უწინარესთა¹⁷ მისთა. მაშინ მიდრკა იგი კერპთა მიმართ და განდგა სარწმუნოებისაგან ქრისტესისა¹⁸. და ესე რამეთუ ეხილვა მას ბოროტად წარწყმედაჲ პირველთა მათ მეფეთაჲ და¹⁹ აღიშურა²⁰ მათოჲს და აღჰბაძდა²¹ საქმეთა მათთა და ფრიად ბოროტად იკუმევედა²² დედათა²³ [73] აზნაურთა და²⁴ აურვებდა და მოსრვიდა ქრისტეანეთა ყოველთა ადგილთა საბრძანებელსა²⁵ მისსა²⁶ 158).

და ვითარცა ეუწყა ესე მონასა ღმრთისასა კოსტანტინე²⁷ მორწმუნესა მეფესა²⁸, შეიპყრა იგი მწუხარებამან ამისთვის და მიუწერა მას, რამათა მოიქცეს ბრძოლისაგან ეკლესიათაჲსა და ღვენისაგან ქრისტეანეთაჲსა [v].

ხოლო მან შეურაცხ-ყო ბრძანებაჲ მისი და შესძინა ღვენულებაჲ და მოწყუედაჲ ქრისტეანეთაჲ და განლანა ბრძანებასა ზედა კეთილის-ყოფელისა²⁹ თვისისასა.

და უკუანადგენელ შეიკრიბა კრებული ერისა თვისისაჲ და განემზადა ბრძოლად³⁰ ძალითა ღმრთისაჲთა³¹ დაცვულისა მეფისა. და ვითარცა განეწყუნეს ბრძოლად ხერთ[74]ვისსა მას შინა³² ბითუნიაჲსა-

¹ ქუეყანისა G. ² და—BC. ³ და—BC. ⁴ +მეფემან B] +და C. ⁵ უმეტეს BC. ⁶ ლიკინიოზ B. ⁷ მას—B. ⁸ პირველ—B. ⁹ მეფესა—B. ¹⁰ ნაწილსა B. ¹¹ ფრიად B. ¹² მისცა—BC. ¹³ და—B. ¹⁴ მეფე C. ¹⁵ ამისთა BC. ¹⁶ პირველთა G]—B. ¹⁷ უწინარესთა BC. ¹⁸ ქრისტესისა BC. ¹⁹ და—B. ²⁰ აღიშურა B. ²¹ აჰბაძდა B, ²² აჰბაძდა C. ²³ იმევედა GB. ²⁴ +მათთა B. ²⁵ და—BC. ²⁶ საბრძანებელისა B. ²⁷ მისისათა B. ²⁸ კოსტანტინეს B. ²⁹ ~ მეფესა მორწმუნესა C. ³⁰ კეთილ-ყოფელისა G. ³¹ ბრძოლად—B. ³² ~ძალითა ღმრთისაჲთა ბრძოლად C] +ბრძოლად B] +ღმრთი BC. ³³ შინა—B.

სა¹, 150) იყო ჯუარი პატიოსანი წინამძღუარ კოსტანტინე მეფისა დიდებულისა² და იძლიენეს³ წინაშე მისსა მტერნი მისნი.

მას ეამსა შევარდა საწყალობელი ლიკინიოს ველთა მეფისა მორწმუნისათა, რამეთუ ცოცხალი მოპეუარეს იგი მას. მაშინ ვითარცა იხილა იგი [v] ზარ-განვდილად და შეძრწუნებულად, ლმობიერ იქმნა მის ზედა სახიერებითა თვისითა მეფე⁴ და შეეწყალა უღმრთოდ იგი, რამეთუ მოწყალე იყო იგი ყოვლისა ქირვეულისაჲ. მაშინ არა აღურაცხა ბრალი მისი, არამედ განუტევა იგი და უბრძანა, რაჲთა დაემკვდროს თე[75]სალონიკეს და დასცხრეს უკეთურებისაგან თვისისა¹⁶⁰).

და ვითარცა მცირედ ეამ დაყუდნა, მისცა საფასვ⁵ დიდძალი ბარბაროსთა⁶ და მოიგნა თავისად⁷ და ენება, რაჲთა კუალად აღადგინოს ბრძოლაჲ მეფესა ზედა, რამეთუ კუალად განლაღნა იგი აღძრვითა ეშმაკისაჲთა.

და ვითარცა ეუწყა ესე [v] მეფესა დიდებულსა⁸, წარავლინა და ბრძანა მოკუეთაჲ⁹ თავისა მისისაჲ. და ყვეს ეგრე და მოკუეთეს¹⁰ თავი მისი და მოართუეს¹¹ მეფესა¹⁶¹). მაშინ სრულებით ყოველით კერძოვე განეგნეს საქმენი მეფისანი და იყოფოდა¹² იგი ყოველთა დღეთა ცხორებისა მისისათა მშვდობით, [76] რამეთუ ძალითა ცხოველითა ჯუარისაჲთა ყოველი უკეთურებაჲ წინა-აღმდგომთა მისთაჲ დაარღვა¹⁶²).

მას ეამსა იყო იერუსალემსა¹³ ზედა ებისკოპოსი¹⁴, სახელით მაკარი¹⁶³), ვითარცა ჭემმარიტად იყოვე ეგრე, რამეთუ მაკარი ნეტარებად ითარგმანების, და¹⁵ მოელო მღღელთ-მოძღურებაჲ ერმონაჲსგან. [v] ზოლო კოსტანტინე დიდებულმან აქცია ზრუნვაჲ მისი ყოველი საღმრთოდ და იწყო შენებად¹⁶ ეკლესიათა დიდითა გულს-მოდგინებითა და მოსწრაფებითა. და ბრძანა პატიოსნად განშუენებაჲ¹⁷ მათი და განმდიდრებაჲ საფასეთაგან ხარკისა სამეუფოჲსათა და შემკობაჲ მათი სამკაულითა ოქროჲ[77]სა და ვეცხლისაჲთა¹⁶⁴).

და დაღვა შჯულად¹⁸ პირველად ესე: რაჲთა განწმიდნენ ტაძარნი კერპთანი და იკურთხნენ და ყენენ ეკლესია ღმრთისა. და რომელნი იპოვნენ კერპთა¹⁹ მსახურნი, მოისრნენ მახვლითა. და კუალად დაღვა შჯულ²⁰ მეორე²¹: რაჲთა იყვნენ წინამძღუარნი ერისა მისისანი კაცნი სარწ[v]მუნონი, ქრისტეანენი²² მართალნი. და კუალად მესამედ შჯულად²³ დაღვა: რაჲთა უქმ ყოლიან²⁴ ქრისტეანეთა ორი²⁵ კურიაჲ²⁶:

1 ბითონისასა B, ბითონიახსასა G. 2 დიდებულისა—B. 3 იძლიენეს B. 4 მეფე B. 5 საფასე BC. 6 ბარბაროზთა B. 7 თხად B. 8 დიდებულსა—B. 9 მოკუეთა B. 10 მოკუეთეს B. 11 მოართუეს B. 12 იყოფოდა B. 13 იერუსალემსა G. 14 ებისკოპოსი B. 15 რომელსა B. 16 მშენებად BC. 17 განშუენება B. 18 სჯულად B. 19 კერპთ BC. 20 სჯული B, შჯული C. 21 მეორე G. 22 +და B. 23 სჯულად B] +და G. 24 უქმ ყოლიან] არა იქმოლიან B. 25 ორი—B. 26 კურიაჲ C, მათ შვდეულთა B.

ერთი აღვსებისა პირველი და ერთი შემდგომი¹⁶⁵). და იყო მაშინ მშუ-
ლობა და სიხარული მიუთხრობელი ყოველსა ქუეყანასა. და ყოველნი
წარმართნი ყოველსა ქუეყანასა მსწრაფლ[78] მოინათლოდეს და შეკ-
მუსრვიდეს ღმერთთა მამულთა ველითა მათითა¹.

ესე ფრიად დაუძძიმდა მშუდობისა მტერსა ეშმაკსა და კუალად
აღიძრა თავით თვსით ბოროტად, რაჟამცა დააცხრო ესე სიხარული
და მშუდობაჲ კაცთაგან. და ვითარცა ვერღარა შეუძლო კაცთა მიქ-
ცევად ბოროტსა² ნებასა³ თვსსა, რამეთუ საცთურნი მისნი [v] გან-
ცხადებულ იყვნეს, აზმნა⁴ და დააჯერა დაუმტკიცებელთა, რაჟთა შეკ-
რაცხონ დამბადებელი დაბადებულად. და იყო ფრიადი შფოთი⁵, წვა-
ლებაჲ ეკლესიათა ღმრთისათა⁶.

იყო ვინმე კაცი ალექსანდრიელი, სახელით არიოს⁷ 166). და ესე აღ-
ბორგნა ეშმაკისაგან და ზენა⁸ და ქუნა⁹ აშფოთებდა¹⁰ ყოველ[79]თა
მკვდრთა ქუეყანისათა. და შეეზრახნეს მას მკირეღნიცა ებისკოპოსნი¹¹,
პირველად ევსებიოს ნიკომიდიელი¹⁶⁷) და ევსებიოს პამფილიელი¹² 168)
და სხუანი მათ თანა.

და ვითარცა იხილა ესე განყოფილებაჲ¹³ მეფემან კოსტანტინე,
შეწუხნა იგი გულსა შინა თვსსა და პირველად აზმნა¹⁴ განცემად წიგ-
ნები სწავლისაჲ [v] ყოვლით კერძოვე, რაჟთა დააცხრონ ესე ვითარ
ესე განყოფილებაჲ და განწვალებაჲ შჯულისაჲ¹⁵.

და ვითარცა იხილა, რამეთუ განძნებულ არს ესე უფროჲს შეძ-
ლებისა, უბრძანა, რაჟთა შეკრიბონ კრებაჲ ყოვლით ქუეყანით ქა-
ლაქსა შინა ნიკიისასა¹⁶⁹).

მაშინ შეკრბეს ებისკოპოსნი¹⁶, რიც[80] ხუთ სამას ათრვამეტნი¹⁷⁰).
და უმრავლესნი¹⁷ მათგანნი იყვნეს აღმსაარებელნი, რომელთა ეტჯრ-
თნეს ვნებანი მაცხოვრისა ჩუენისანი ვორცითა მათითა. რომელთა
მრავალნი გუმანნი¹⁸ თავს-ესხნეს სახელისათჳს ქრისტეს ღმრთისა ჩუ-
ენისა მეფეთა მიერ ურჩულოთა¹⁹. და იყო მათ თანა კოსტანტინე მეფე²⁰
მორწმუნე²¹.

[v] და მიზეზისა²², რომლისათჳს შეკრებულ იყუნეს²³, დაწერეს სარწ-
მუნობაჲ მართლალსაარებისაჲ ყოველთა მათ, ვითარცა ერთითა პირი-
თა და დაამტკიცეს და დადვეს ესე სარწმუნოებაჲ, რომელი დღესამო-
მდე და ყოვლადვე ითქუმის დაუცადებელად ეკლესიასა²⁴ შინა მართლ-

1 + ხოლო BC. 2 ბოროტისა BC. 3 ნებისა B. 4 აზმნო B. 5 + და BC.
6 ღმრთისათა C. 7 არიოს BC. 8 ზე B. 9 ქუე B. 10 აღაშფოთებდა B. 11 ებისკო-
პოსნი BC. 12 პამფილიელი BC. 13 განყოფილებაჲ ესე C. 14 განიზრახა B. 15 სჯული-
სა B. 16 ებისკოპოსნი BC. 17 უმრავლესნი BC. 18 გუმანი B. 19 უსჯულოთა B.
20 მეფე B. 21 მორწმუნე C]-B. 22 მიზეზი BC. 23 იყვნეს B. 24 ეკლესიათა B.

მადიდებელთასა — რომელ არს მრწამსი. [81] ხოლო არიოს¹ და მოყუასნი მისნი, ევსებოს ნიკომიდიელი და სხუანი მათთანანი, დაშთეს შეცთომილებასავე ზედა მათსა. მაშინ განკუთუნეს² იგინი წმიდამან კრებამან და განჯდნეს³ იგინი⁴ ადგილით მათით¹⁷¹). და სხუანი ნაცვალად მათსა აკურთხნეს და დასხნეს ადგილთა მათთა⁵.

მაშინ მეფემან დი[ვ]დებულმან⁶ დიდითა პატივითა და ნიჭითა განუტევნა ებისკოპოსნი⁷ თჳსა⁸ ქუეყანად შშუდობით. და მან განიხარა სიხარულითა დიდითა შეერთებასა ზედა წმიდათა ეკლესიათასა. და უბრძანა ებისკოპოსსა⁹ იერუსალემისასა¹⁰ მაკარის¹⁷²), რამეთუ იგიცა მუნ იყო წმიდასა მას კრებასა და ჰბრძოდა სარწმუნოებისათჳს [82] წმიდათა მოციქულთაჲსა, რაჲთა მოიძიონ¹¹ ძელი ცხორების მომცემელი, რომელსა ზედა ჯუარს-ეცუა მაცხოვარი ჩუენი, და საფლავი ღმრთის შემწყნარებელი, და ყოველნი წმიდანი ადგილნი, რომელნი არიან იერუსალემს¹², რამეთუ ყოველნი დაფარულ იყვნეს ჰურიათა და წარმართთა მიერ. და სხუათა ებისკოპოსთა¹³ უბრძანა, რაჲთა კადნიერად¹⁴ ითხო[ვ]ონ ყოველი საკმარი ეკლესიათა მათთაჲ. და მიეცა მათ უხუებით¹⁵ და წარვიდეს სიხარულით კაცად-კაცადი თჳსა¹⁶ ადგილად¹⁷. ესე იყო მეთაცხრამეტესა წელსა მეფობისა მისისასა პირველი კრებაჲ ნიკიისაჲ¹⁷³.)

ამის¹⁸ შემდგომად წარმოავლინა მეფემან დედაჲ თჳსი, დედოფალი ელენე¹⁷⁴) [83], რომელიცა ღირს არს ქებისა¹⁹ ღმრთის-მოყუარეობისა მისისათჳს, იერუსალემდ²⁰ წიგნებითა და საფასითა მრავლითა ნეტარისა მაკარი ებისკოპოსისა²¹ იერუსალემელისა²², ძიებად ძელისა ჯუარისა²³ ცხორების მომცემელისა და აღშენებად²⁴ ადგილთა წმიდათა. და რამეთუ ესე თჳთ დედოფალმან სთხოვა მეფესა და ვითარმედ იხილა [v] მან²⁵ ხილვაჲ საღმრთოჲ, რომელმან უბრძანა წარსლვაჲ იერუსალემდ²⁶ და ნათლად გამოცხადებად ადგილთა²⁷ წმიდათა²⁸, რამეთუ დაფარულ იყვნეს ურჩულოთა²⁹ მიერ და უჩინო ყოველთა მათჳმთა.

და ვითარცა ეუწყა ებისკოპოსსა³⁰ მაკარის მოსლვაჲ დედოფლისაჲ, შეკრიბნა ებისკოპოსნი³¹ საყდრებისანი და მიეგება მას სიხარულით,

1 არიოზ B. 2 განკუთუნა B. 3 განდევნეს B. 4 იგინი—B. 5 მათ ზედა B. 6 დიდებულმან—B. 7 ებისკოპოსნი B. 8 თჳსად B. 9 ებისკოპოსსა BC. 10 იერუსალემისასა G. 11 მოიძიონ BC. 12 იერუსალემს G, იმერუსალიმს B. 13 ებისკოპოსთა B. 14 კადნიერებით BC. 15 უხუებით B. 16 თჳსად B. 17 ადგილ G. 18 ამისსა B. 19 ქებასა C. 20 იერუსალემდ G, იმერუსალიმდ B. 21 ებისკოპოსისა BC. 22 იერუსალემელისა G, იმერუსალიმელისა B. 23 ჯუარისა—BC. 24 აღშენებად B. 25 მან—B. 26 იერუსალემდ G, იმერუსალიმდ B. 27 ადგილნი G. 28 წმიდანი G]—B. 29 უსჯულოთა B. 30 ებისკოპოსსა BC. 31 ებისკოპოსნი BC.

პატივით¹, [84] ვითარცა ჯერ-იყო, და უბრძანა ებისკოპოსთა² მუნ-
ქუესევ³, რაათა მოსწრაფე⁴ იქმნენ ძიებად ძელისა ცხორების მომ-
ცემელისა.

მაშინ შეშფოთნეს ყოველნი, რამეთუ არა უწყოდეს, სადა უკუე⁵
იყო ადგილი მისი და იწყეს ყოველთა ურთიერთას⁶ მითხრობად საგონ-
ებელთა ადგილთა. მაშინ უბრძანა ნეტარმან მაკარი, რაათა დადუმ-
ნენ [v] და რაათა წარუდგინონ ღმერთსა ამისთვის ლოცვაჲ ღმობიე-
რი. და ვითარცა ესე ყვეს, ეჩუენა ღმრთისა მიერ მაკარი ებისკოპოსსა⁷
და ესწავა ადგილი, ვითარმედ: ადგილსა რომელსა ტაძარი შეგინებულ-
თა კერპთაჲ შენ⁸ არს, მუნ არს ღმრთის შემწყურებელი საფლავი
და წმიდაჲ გოლგოთაჲ და [85] ძელი ცხორების მომცემელი.

მაშინ დედოფალმან ბრძანებთა სამეფოფოთა შეკრიბა კრებული
დიდალი ხუროთა და მუშაკთაჲ და უბრძანა დარღუევაჲ შეგინებულ-
ლისა მის ტაძრისაჲ ძირითურთ და შორად განთხევად ნარღუევი⁹ იგი.
და ვითარცა ყვეს ესე¹⁰, [v] მაშინ გამოჩნდა საღმრთოჲ საფლავი და
ადგილი გოლგოთისაჲ. და არა შორს მისსა¹¹ იპოვნეს სამნი ჯუარნი
დაფლულნი ქუეყანასა. და კუალად იძინეს გულს-მოდგინედ და პოვ-
ნეს სამშჳულნი¹² იგი, რომლითა შეემშჳულა¹³ მკსნელი ჩუენი და მა-
ცხოვარი ძელსა მას ჰურიათა მიერ¹⁴ მარადის ღმრთის-მბრძოლთა. [86]

მაშინ შეიპყრა დედოფალი ზრუნვამან უმეცრებითა¹⁵ მისთვის¹⁶,
თუ რომელიმე არს სამთავანი ძელი მკსნელისა ჩუენისაჲ. და იტყოდა:
ვინმემცა მიჩუენა¹⁷ მე და მაუწყა¹⁸, რომელ¹⁹ არს ძელი ცხორების მო-
მცემელი? ხოლო ებისკოპოსმან²⁰ კუალად სარწმუნოებით და მოწ-
რადებით²¹ გულს-იდგინა გამორჩევად ჯუარი ძლევის მომცემელი. [v]
რამეთუ დედაკაცი ვინმე იყო პატიოსანთავანი და შერაცხითა²² მოქა-
ლაქმ მღებარე²³ სენითა მძიმითა. და განწირულ იყო იგი ყოველთა-
გან და მიწვენულ სულთა აღმოსლვად. და²⁴ მოიხუენეს ძელნი იგი მი-
სა²⁵ და მით პოვეს საწადელი იგი: რამეთუ რაჟამს შეახეს მას ჯუარი
მკსნელისაჲ, [87] მუნქუესევ²⁶ უსულოჲ იგი და უძრავი ძალითა საღ-
მრთოფთა ადგილსა²⁷ ზედა²⁸ აღემართა²⁹ და ძლიერითა ვმითა ღალად-

1 პატივით—B. 2 ებისკოპოსთა BC. 3 მუნქუესევ—B. 4 მოსწრაფე C. 5 უკუე BC.
6 ურთიერთთარს G. 7 ებისკოპოსსა BC. 8 შენ G. 9 ნალუარევი B. 10 ესრე B.
11 მისგან B, მისა C. 12 სამსჳულნი B. 13 შეემშჳულანეს G. 14 მიერ—B. 15 უმე-
ცრებისათეს B, უმეცრებისა C. 16 მისთვის—B. 17 მიჩუენა B. 18+ მე B. 19 რომე-
ლი BC. 20 ებისკოპოსმან BC. 21 მოსწრაფებით C. 22 შერაცხულთა B, შერაცხითა
C. 23 მღებარე BC. 24 ხოლო B. 25 მისსა B. 26 მაშინ B. 27 ადგილსა—B. 28 ზედა—
B. 29 ~ აღემართება ადგილსა ზედა C]+მსწრაფლ B.

ყო და მისცა დიდებამ ღმერთსა, რომელმან ჭუარისა მიერ პატიოსნისა განაცხოველა იგი.

მაშინ ელენე¹ დედოფალმან განიხარა სიხარულითა დიდითა [v] და სურვიელად და შინით მოიღო ცხოველს-ყოველი ჭუარი და ერთი ნაწილი მისგანი და სამშუკულნი² წარსცნა ძისა თვისისა კოსტანტინე მეფისა მორწმუნისა, ხოლო სხუასა მას შეუქმნა გუადრუცი³ ვეცხლისა და შთადეა იგი⁴ მას შინა და მიუთულა იგი მაკარი ეპისკოპოსსა⁵ იერუსალემისასა⁶ დაცვად მისა⁷ [88] და მოსაცნებელად საუკუნოდ ყოველთა ნათესავთა შემდგომითი შემდგომად. და ბრძანა, რაჟთა მსწრაფლ⁸ აღეშენენ⁹ ყოველნი¹⁰ ეკლესიანი ზედა საფლავსა ღმრთის შემწყნარებელსა და წმიდასა გოლგოთასა და ბეთლემსა¹¹, ქუაბსა ზედა, რომელსა შინა მოიღო უფალმან ჩუენმან იესუ ქრისტემან შობამა კაცობრივი [v] და მთასა ზეთის ზილთასა, სადა აკურთხნა ღმერთმან¹² მოწაფენი თვისნი და ამალღა. და კუალად სხუადეა მრავალი კეთილი ქმნა იერუსალემს¹³ შინა და კუალად-იქცა ძისა თვისისა.

და ძემან მისმან შეიწყნარა იგი სიხარულითა¹⁴ დიდითა¹⁵. ხოლო ერთი ნაწილი იგი პატიოსნისა ჭუარისაჲ, [B 121 v] რომელი წარეცა მეფისა სიხარულით, შეუქმნა მას მეფემან გუადრუცი ოქროსაჲ და დაკრძალა იგი მას შინა და მიუთულა ეპისკოპოსსა თვისსა დაცვად და მოსაცნებელად ყოველთა ნათესავთა. და ბრძანა დღესასწაულისა დაწესებამა პოვნისათჳს პატიოსნისა ჭუარისა. ხოლო სამშუკულთა მათ რომელიმე დამსკუალა¹⁶ ჩაფხუტსა მისსა, და რომელიმე [122] შექმნა აღზრად ჰუნისა თვისისა, რაჟთა აღესრულოს თქუმული¹⁷ იგი უფლისაჲ წინაწარმეტყუელისა მიერ: მას ეამსა, რომელი იყო¹⁸ აღზრთა¹⁹ ცხენისათა, წმიდა იყოს უფლისა ყოვლისა მპყრობელისა^{17b}).

მაშინ მიუწერა მეფემან მაკარი ეპისკოპოსსა იერუსალემელსა²⁰ გულს-მოდგინედ მოსწრაფებამა შენებისათჳს წმიდათა ეკლესიათა და მიუვლინა მას²¹ ხუროთ-მოძღუარნი საფასითა მრავლითა და ამცნო, რაჟთა აღეშენენ წმიდანი ადგილნი პატიოსნად, ვიდრემდის არა იყოს მსგავსი შუენიერებისა²² მათისაჲ²³ ყოველსა ქუეყანასა.

და კუალად მიუწერა ქუეყნის მპყრობელთა აღმოსავალით, რაჟთა

¹ ელენე—B. ² სამსკუალნი B. ³ ვადრუცი G. ⁴ იგი—BC. ⁵ ეპისკოპოსსა B. ⁶ იერუსალემისასა G, იმრუსალიმისასა B. ⁷ მისსა B. ⁸ მწრაფლ G. ⁹ აღეშენენ BC. ¹⁰ წმიდანი BC. ¹¹ ბეთლემს BC. ¹² უფალმან C. ¹³ იმრუსალემს G, იმრუს B, იმრუს C. ¹⁴ სიხარულით შეიწყნარა იგი BC. ¹⁵ დიდითა—BC. ¹⁶ დამსკუალა C. ¹⁷ ჩაფხუტსა მისსა, და რომელიმე შექმნა აღზრად ჰუნისა თვისისა, რაჟთა აღესრულოს თქუმული—C. ¹⁸ იყო—C. ¹⁹ აღზრთა C. ²⁰ იმრუსალესა B, იმრუსალესა C. ²¹ მას—B. ²² შეწინიერებისა B. ²³ მათისა C.

გულს-მოდგინედ მიუძღუანებდენ¹ ყოველსა საკმარსა შენებისათჳს, საფასისა მისგან ხარკისა² მის ქუეყანისა ფასსა და ჭურჭელსა და საკმარსა, რომელი ხოლო³ კმა⁴ იყოს შენებასა, უხუებით⁵ და მოსწრაფებით მიეცემოდის თჳნიერ ყოვლისა მიზეზისა¹⁷⁶). და ამას⁶ ზედა ფრიად მოხარულ⁷ იყო მეფე⁸ და ყო ღლესასწაული დიდი ოცსა სათულავითა მზისაჲთა სამადლობელად ღმრთისა ყოვლისათჳს კეთილისა, რომელი მოეცა⁹ სამეფოსა¹⁰ მისსა სიხარული¹⁷⁷).

[v] აღირაცხნეს წელნი მოსლევითგან ქრისტესით¹¹ ვიდრე პონამდე¹² პატიოსნისა ჭუარისა სამასოცდაექუსი¹³, ხოლო აღამისითგან ვიდრე ქრისტეს მოსლვადმდე — ხუთ ათას¹⁴ ხუთას¹⁵ 178).

და იერუსალემს¹⁶ შემდგომად მკარი ეპისკოპოსისა მიიღო ეპისკოპოსობაჲ მაქსიმოს¹⁷⁹). ესე იყო კაცი მყუდროჲ და ფრიად განთქმული, რამეთუ ღვეწულებასა მრავალნი სატანჯველნი დაეთმინნეს¹⁷ ქრისტესთჳს და მარჯუნაჲ¹⁸ თუალი აღმოეკადა. და ეწია ბრძანებაჲ განტევებისაჲ და დაშთა ერთი თუალი¹⁹ ვიდრე სიკუდიდმდე მისსა²⁰.

მას ეამსა შინა²¹ ელენე²² დედოფალი გარდაიკვალა ოთხმეოცისა წლისაჲ და ფრიად ამცნებდა იგი ძესა თჳსსა კეთილად მსახურებისათჳს ქრისტესისა¹⁸⁰).

და ვითარცა ეუწყა მეფესა²³, ვითარმედ შენებული ახალი იერუსალემს²⁴ განსრულებულ არს და განშუენებულ²⁵ ყოვლითა შემკულებითა²⁶ ჳერისაებრ ბრძანებულისა [G 89r] მათა, უბრძანა ეპისკოპოსსა კოსტანტინისასა წარსლვაჲ ელიად და შეკრებაჲ ეპისკოპოსთა მრავალთაჲ, რაჲთა განაახლნეს წმიდანი ადგილნი და აკურთხნეს¹⁸¹).

და ესე იყო ევსებეოს ნიკომიდიელი, რომელი ჰბრძოდა ძლიერად არიოზის თანა მართალსა [v] სარწმუნოებასა¹⁸²). ესე პირველად განკუეთილ²⁷ იყო და შეჩუენებულ²⁸ ნიკიისა კრებისაგან და განძებულ მოყუსებითურთ მისით. და შემდგომად ამისა²⁹ სახიერებითა მეფისაჲთა შემოეტყუა, რამეთუ დაწერეს კელით-წერილი და მიუპყრეს მეფესა ფიცით და შეჩუენებით³⁰, ვითარმედ: დაწვიროთ [90] ჩუენ³¹ სარწმუნოებაჲ დაღებული წმიდათა მამათაჲ, რომელნი შეკრებილ იყუნეს³² ნიკიას და შეუდგეთ ყოველსა ბრძანებულსა მათსა¹⁸³).

1 მიუძღუნებდენ C. 2 ტაძრისა C. 3 რაჲ C. 4 საკმარ C. 5 უხუებით B. 6 მას C. 7 მოხარული C. 8 მეფე C. 9 + ყოველსა C. 10 სამეფოსა C. 11 ქრისტეს + მგნწლიისათ C. 12 პონამდე C. 13 სამასოცდაექუსი C. 14 + წელ C. 15 წელ ას C. 16 იშლიმს B. იშმს C. 17 დაითმინნეს C. 18 მარჯუნე B. 19 ერთერთი C. 20 მისა C. 21 შინა—C. 22 + სანატრელი C. 23 + დიდებულსა C. 24 იშლიმს B. იშლმს C. 25 განშუენებულ B. 26 შემკობითა B. 27 განკუთილ B. 28 შეჩუენებულ B. 29 ამისსა B. 30 შეჩუენებულ B. 31 ჩუენ—BC. 32 იყვნეს B.

მაშინ ირწმუნა მეფემან, ვითარცა მოქცეულთაჲ ცთომილებისაგან, და პატივ-სცა მათ მრავლითა პატივითა.

და ვითარცა დაცარიელდა საყდარი კოსტანტი[v]ნისაჲ ებისკოპოსისაგან¹, მაშინ ევსებოსს ყვნა ზაკუევით ღონენი მრავალნი და კელმწიფედ დაიპყრა საყდარი იგი სამეუფოჲსა ქალაქისაჲ. და ვითარცა მოიგო მთავრობაჲ უფროჲს პირველისა მის, რომელ აქუნდა, მაშინ² მიაგნა³ მის თანა განსხმულნი იგი ებისკო[91]პოსნი⁴ თვსთავე საყდართა და გამოჰადნა⁵, რომელნი დაესხნეს მათ წილ საყდართა მათთა წმიდასა კრებასა.

და ვითარცა ესე ყოველი იქმნა, მაშინ მოიცალეს მათ ყოველთა ათანასი ალექსანდრიელისა¹⁸⁴) მამათ-მთავრისათჳს⁶. და ალემზადნეს მის ზედა მრავლითა ღონისძიებითა[v] საეშმაყოფთა განკუეთად⁷ მისა⁸, ვითარცა-იგი ოდესმე მან და წმიდამან კრებამან სამართლად და ღირსად განკუეთნეს⁹ ივინი, რაჲთამცა შური იძიეს მის ზედა¹⁸⁵).

ხოლო მეფესა¹⁰ დიდებულსა ჯერ-უჩნდა, რაჲთა მოუწოდოს ათანასი¹¹ ალექსანდრიელსა იერუსალემდ¹² კურთხევად წმიდათა ადგილთა. [92] არამედ, რამეთუ ასმენდეს მას მედგარნი იგი, ბრძანა პირველად, რაჲთა შეკრბეს კრებაჲ ქალაქსა ტჯროსს ყოველთა ებისკოპოსთაჲ და იხილონ საქმე¹³ ათანასი მამათ-მთავრისაჲ¹⁴, რომლისათჳს იგი შესემნილ იყო ევსებოსისაგან და მოყუასთა მისთა და განეგოს ყოველი¹⁸⁶). და ესრეთ¹⁵ ერთობით ყოველნი თვნიერ ყოვლისა [v] იქცსა მიიწინენ იერუსალემდ¹⁶ და აღასრულონ დღესასწაული იგი სატფურებისაჲ და აკურთხნენ წმიდანი ადგილი¹⁸⁷). და მეფემან წარავლინა დასტურად ამის საქმისათჳს დაღმატიოს¹⁸⁸), ძმისწული თვისი¹⁷ და რაჲთა მან განმზადოს და შეკრიბოს კრებაჲ ესე და განავოს, რომელი-იგი იყო მათ შორის.

[93] და ვითარცა შეკრბა კრებაჲ ქალაქსა ტჯროსს, მუნ იყო ებისკოპოსიცა¹⁸ იერუსალემისაჲ¹⁹ მაქსიმოს და ამან²⁰ არა²¹ უწყოდა ზაკულებაჲ იგი, რომელი შეემზადა წმიდისა ათანასისთჳს²² ევსებოსს ნიკომიდიელსა²³, კოსტანტინისა ებისკოპოსსა²⁴.

მაშინ ვითარცა მიიწია წმიდაჲ ათანასი კრებულად, [V] აღდგეს

1 ებისკოპოსისაგან BC. 2+ კუალად B. 3 აგნა B. 4 ებისკოპოსნი BC. 5 გამოჰკადნა G. 6 მამათ-მთავარი B. 7 განკუეთად B. 8 მისსა B. 9 განკუეთნეს B. 10 დიდებულსა—B. 11 ათანასის G. 12 იერუსალემდ G. იმერუსალიმდ B. 13 საქმე B. 14 მამათ-მთავრისა B. 15 ესრეთ BC. 16 იერუსალემდ G. იმერუსალიმდ B. 17 მისი B. 18 ებისკოპოსიცა BC. 19 იერუსალემისაჲ G. იმერუსალიმსა B. 20 მან B. 21 არა B. 22 ათანასესთჳს B. 23 ნიკომიდიელსა C. 24 ებისკოპოსსა BC.

მის ზედა შემასმენელი მისნი და მძიმეთა და ბოროტთა მიზეზთა მო-
ლებდეს მის ზედა, რომელი შეეთხზა მისთვის ბჭეთა მათ სიცრუევისათა
ევსებთოს ნიკომიდიელსა¹ და მოყუასთა მისთა¹⁸⁹). არამედ ვერარაჲ შე-
უძლეს დამტკიცებად ბოროტად წამებაჲ მათი, ვინამთგან წმიდაჲ ათა-
ნასი² მოუგებ[94]და მათ, რამეთუ ვითარცა დედაზარდლისა ქსელი
დაჰსნა³ მცირითა⁴ სიტყუთა⁵ ყოველი იგი ზაკულებით შესმენაჲ მათი,
რამეთუ ჰეშმარიტებამან სძლო სიცრუესა⁶ მათსა.

მაშინ, ვითარცა იძლინეს შემასმენელი⁷ მისნი, აღდგეს და აღაზრ-
ზინეს⁸ კრებული იგი და დაღაღებდეს ყოველნი: წარწყმიდეთ [v]
გრძნეული ეგე, რამეთუ გრძნებთა მისითა დაუყუნა⁹ პირნი ყოვლისა
კრებულისანი. და მუნქუესვე¹⁰ ეგულეზოდა მოკლეჲ მისი, არათუმ-
ცა ძმისწული მეფისაჲ იყო მათ თანა. მაშინ განარინა იგი ერისა კაც-
თა¹¹ მიერ მძლავრ და გამოიყვანა შორის მათსა. და განთქუეს¹² [95]
ესრტ¹³, ვითარმედ ათანასი მეოტ იქმნა და წარვიდა თუსა¹⁴ აღვი-
ლად¹⁹⁰).

მაშინ წინამძღვრებითა¹⁵ ღმრთისაჲთა აღვიდა წმიდაჲ ათანასი
იერუსალემდ¹⁶ და ყო ლოცვაჲ და აკურთხნა წმიდანი აღვილნი და ყო-
ველნი ეკლესიანი განაახლნა. და აღბეჭდნა მირონითა¹⁷ პირველ მოს-
ლვადმედ ებისკოპოსთა¹⁸ მათ ტკროსით, [v] აღასრულა ყოველი წე-
სი კურთხევისაჲ და წარვიდა მეფისა და აღწყა ყოველი, რომელი შეა-
მთხეს მას ებისკოპოსთა¹⁹ მათ.

და ვითარცა ესჲა ესე მეფესა, შეწყუნა ფრიად მისთვის²⁰ და დაუ-
კვრდა სიბოროტე²¹ იგი ეშმაკისაჲ, არამედ განიხარა, რამეთუ მან აღა-
სრულა კურთხევაჲ იგი წმიდათა აღვილთაჲ და პატივ-სცა მას ფრიადი-
[96]თა პატივითა და დიდითა განგებითა და წიგნებითა და დასტურ-
თა წარყვანებითა წარავლინა იგი აღექსანდრიად.

და ვითარცა მიიწინეს ებისკოპოსნი²² იგი იერუსალემდ²³, პოვნეს
წმიდანი ეკლესიანი კურთხეულნი და აღბეჭდულნი მირონითა²⁴ და ეუ-
წყა მათ საქმე²⁵ იგი, ვითარმედ ათანასი²⁶ აღექსანდრიელ²⁷ მამათ[v]-
მთავარმან²⁸ განაახლნა და აკურთხნა ყოველნი წმიდანი ეკლესიანი იე-

¹ ნიკომიდეელსა B. ² ათანასი—B. ³ დაჰსნა B. ⁴ მცირითა—B. ⁵ სიტყუთა—B.
⁶ სიცრუეესა C. ⁷ იგი B. ⁸ აღძრეს B. ⁹ დაუყუნა BC. ¹⁰ მაშინვე B. ¹¹ ერის-
კაცთა BC. ¹² განთქუეს B. ¹³ ესრეთ BC. ¹⁴ თუსად B. ¹⁵ წინამძღვრობითა BG.
¹⁶ იერუსალემდ G. ¹⁷ მიპრონითა B. ¹⁸ ებისკოპოსთა BC. ¹⁹ ებისკოპოსთა BC.
²⁰ მისთვის ფრიად BC. ²¹ სიბოროტე BC. ²² ებისკოპოსნი BC. ²³ იერუსალემდ G.
იწმლიმად G. იწმლმდ C. ²⁴ მიპრონითა B. ²⁵ საქმე B. ²⁶ ათანასე B. ²⁷ აღექსან-
დრიელმან B. ²⁸ მამა-მთავარმან B. მამათა მთავარმან G.

რუსალემისანი¹. ხოლო ივინი შეწუხნეს ფრიად ამითსჯ², არამედ რაათა არა საანჯმნო-ყონ ყოფილი იგი ღმრთისმიერი³, აღსარულეს მათცა დღესასწაული იგი სატფურებისაჲ წმიდათა⁴ ეკლესიათა⁵ იერუსალემისათაჲ⁶ დიდითა სიხარულითა.

და რამეთუ წარმოეცა⁷ [97] მეფესა სამსახურებელი წმიდათა ეკლესიათათჳს ჭურჭელი⁸ ოქროსაჲ⁹ და ვეცხლისაჲ მრავალფერთა თულთაგან შემკული და ქვათაგან პატიოსანთა განდგმული¹⁰ და სამოსელი ფერად-ფერადი და ეზოები მრავალსაყიდლისაჲ და საფასვ¹¹ დიდძალი განსაყოფელად¹² გლახაკთა და პატივად, რომელნი დახუდენ დღე[ვ]სასწაულსა მას.

და კუალად ვითარცა ეუწყა ქრისტეს მოყუარესა მეფესა, ვითარმედ აღესრულა დღესასწაული სატფურებისაჲ წმიდათა ეკლესიათა იერუსალემისათაჲ¹³ მრავლითა¹⁴ სიხარულითა¹⁵, მაშინ¹⁶ დამხედ თაყუანისსცა ღმერთსა და მხიარულითა პირითა შეწირა მადლობაჲ მისა¹⁷, რომელმან მოჰმადლა დღეთა მისთა ესევეთარი კეთილი, [98] და უზესთაეს¹⁸ და უფროსს შეჰმატებდა შჯულსა¹⁹ ქრისტეანობისასა²⁰ მრავლითა გულს-მოდგინებითა და დაამკობდა კერპთ-მსახურებასა. და ესე იყო მეოცდაათესა წელსა მეფობისა მისისასა¹⁹¹.

და მუნქუესვე²¹ დადგა შჯული²² კელით-წერიითა²³ და დაჰბეჭდა ბეჭდითა სამეფოვითა, ვითარმედ: ნუმცა ვინ²⁴ იკადრებს [ვ] ჰურიაჲ შესღვად იერუსალემდ²⁵ და ნუცა გარემოსს მისსა²⁶ ექუს მილიონ მიახლებად. და რომელი ამას შჯულსა²⁷ გარდაჰვდეს, მოკუედინ²⁸ მახვლითა.

მაშინ იყო სიხარული მიუთხრობელი მადლითა ღმრთისაჲთა ყოველსა ქუეყანასა. რამეთუ იხილევბოდაცა ნათესავი ბარბაროსთაჲ²⁹ გულს [99]-მოდგინებით მომავალი სარწმუნოებად ქრისტესა და უიძულებელად მორჩილებად მეფესა ბერძენთასა.

და ამისა³⁰ შემდგომად ცხოვნდალა³¹ ერთ წელ და თთუე³² რავდენმე დიდებული³³ მეფე³⁴ კოსტანტინე და დასნეულდა³⁵ სნეულებითა³⁶

¹ იერუსალემისანი G. ოშლიმისანი B. ოშლიმისანი C. ² ამითსჯ ფრიად BC. ³ ღმრთისა B. ⁴ ადგილთა BC. ⁵ ეკლესიათა—BC. ⁶ იერუსალემისათაჲ G. ოშლიმისათაჲ B. ⁷ წამოეცა G. ⁸ ჭურჭელი G. ⁹ ოქროსა B. ¹⁰ განდგმული—B. ¹¹ საფასე BC. ¹² განსაყოფელად B. ¹³ იერუსალემისათაჲ G. ოშლიმისათაჲ B. ¹⁴ მრავლითა—B. ¹⁵ სიხარულითა—B. ¹⁶ მომავლითა სიხარულითა B. ¹⁷ მისა—B. ¹⁸ უზესთაეს B. ¹⁹ სჯულსა B. ²⁰ ქრისტეანობისასა GC. ²¹ მუნთქუესვე G]—B. ²² სჯული B. ²³ კელით-წერით BC. ²⁴ ვინ—G. ²⁵ იერუსალემდ G. ოშლიმად B. ²⁶ მისა C. ²⁷ სჯულსა B. ²⁸ მოკუედი B. ²⁹ ბარბაროსთა B. ³⁰ ამისა B. ³¹ ცხოვნდა C. ³² თუე B. თთუე C. ³³ დიდებული—B. ³⁴ მეფე B. ³⁵ დასნეულდა G. ³⁶ სნეულებითა B.

მით, რომელსაცა¹ შინა აღეს[v]რულა, ოდეს-იგი იყო მიწევნულნი კომიდიას და ადგილსა რომელსამე გარეშე ქალაქისა მიიღო წმიდა ნათლის-ღებამ მეფემან კოსტანტინე². ხოლო ამისთვის დაეყოვნა ესე, რამეთუ სურვიელ იყო იგი, რაჟთამცა მიიღო იგი მდინარესა შინა იორდანისასა, სადა-იგი ნათელ-ილო უფალმან ჩუენმან იესუ ქრისტემან და ვერ აღესრულა... [B 126r] გარეშე ქალაქისა მიითუალა სიკუდილი და ამცნო ყოველთა შობად მისსა³ კეთილად-მსახურებამა ქრისტესი და აღესრულა კეთილითა სათნოებითა შემკული.

და დაუტევნა სამნი ძენი, რომელთა დაიმკვდრეს მეფობამ მისი და კეთილი სარწმუნოებამ მისი. ხოლო პირშმოჲ იგი ესე არს, რომელსა ეწოდა სახელი მამისა თუსისაჲ კოსტანტინე⁴. და ესე მეფე⁵-ყო ნაწილსა ზედა ნუბიამასა. და მეორე, რომელსა ეწოდა სახელად მამისა მისისა⁶ კოსტა, ესე მეფე⁶-ყო აღმოსავალით და უმრწემესი მეფე⁷-ყო მრავალწყალთა¹⁹³. ხოლო არცა ერთი სამთა მათგანი თანა დახულა ჟამსა მას აღსრულებისასა.

აღესრულა ყოვლად ქებული⁸ კოსტანტინე მეფე⁹ წელთა ცხორებისა მისისათა სამეოცდამეხუთესა წელსა კეთილითა სათნოებითა და მსახურებითა ღმრთისაჲთა. და მეფობდა იგი ოცდაათორმეტ წელ. და დაუტევა მეფობამ ქუეყანისაჲ და მიიღო მეფობამ ზეცისაჲ ქრისტეს მიერ, რომელიცა შეიყუარა. ხოლო გუამი მისი პატიოსანი შთადევს ერისთავთა ოქროსა ლესკუმასა და ყვეს მის ზედა გლოვამ დიდი. და იგლოვდეს მას, ვითარცა მამასა საყუარელსა და არა ვითარცა მეფესა კელმწიფებისაგან დაკლებულსა¹⁹⁴.

მაშინ მოიწია კოსტანტინე მეფე¹⁰ აღმოსავალით, და შემურა მამამ თუსი და შემოსა პორფირითა სამეუფოჲთა და დაჰკრძალა იგი ადგილსა მალალსა ეკლესიასა შინა მოციქულთასა, სადა-იგი დაემარხა ღებამ მეფისაჲ ელენე. რამეთუ ნეტარსა კოსტანტინეს აღეშენა ეკლესიაჲ იგი ამისთვის, რაჟთა მას შინა დაიმარხვოდინ მეფენი და მღღელნი, რაჟთა იყვნენ მახლობელად ძუალთა წმიდათა მოციქულთასა. ხოლო დღე გარდაცვალებისა მისისაჲ იყო მაისსა ოცდაორსა¹¹ 195).

[127] და ვითარცა დაიპყრა კოსტანტინე მეფობამ მამისა თუსისაჲ, მაშინ მოიწინეს მისსა¹² წინამძღუარნი არიანოზთანი და ევედრნეს მას, რაჟთა გამოაჯუას მრწამსსა¹³ სიტყუამ ესე „შობილი და არა ქმნული, მსგავსი მამისაჲ“ და ვითარმედ ესე სიტყუამ არს განმალბელი

1 რომელსა B. 2 მისა C 3 კოსტანტინოს C. 4 მეფე C. 5 მისისა C. 6 მეფე C. 7 მეფე C. 8 ყოვლად—C. 9 მეფე C. 10 მეფე C. 11+ მაისსა უკდსა გამოჩინებამ პატიოსნისა ჭუარისაჲ. მამაო გუაქურთხენ B. 12 მისა C. 13 სარწმუნოებასა მას C.

ეკლესიათა და განმწვალებელი სჯულისა¹. და უკუეთუ ესე გამოა-
კუა, არღარა იყოს საეკლესიო სარწმუნოება ჩუენი ყოველთა ქუეყა-
ნათა. ხოლო მეფემან უმჯობესისა გონებისათჳს სადაგად და გამოუ-
წულილველად შეიწყნარა სიტყუაჲ მათი და აღუთქუა ესე ყოფად.
მაშინ იქმნა კულად ამისთჳს შფოთი და მწუხარებაჲ არამცირედი¹⁹⁶).

მას ჟამსა საკვრველი² იქმნა იერუსალემს³ უზესთაესი⁴ ყოვლისა
სიტყუაჲ, რამეთუ, რაჟამს იყვნეს იგინი სჯულისათჳს⁵ ცილობასა
შინა, დაყუნეს ყოველნი, რომელნი მოვიდოდეს სარწმუნოებად და
იქუსა შეცვენეს შეუზავებლობითა მღღელთაჲთა. მაშინ გამოაჩინა
ღმერთმან სასწაული ზეცით, ვითარმედ არა თუ სიტყუს-გებაჲ სარწმუ-
ნობისაჲ მიზეზი არს [v] იქუსაჲ, არამედ განგებაჲ მღღელთა გამო-
უცდელთა⁶ და ბოროტად მეცნიერებისა მათისაგან არს განუებაჲ ეკ-
ლესიისაჲ.

მაშინ მყისსა⁷ შინა გამოჩნდა ზედა წმიდასა⁸ გოლგოთასა ზეცით
შუა სამხრის ოდენ ჭუარი ფრიად⁹ დიდებული, ნათლითა ბრწყინვა-
ლითა შემკული, რომელმან დაფარა ბრწყინვალეებაჲ მზის-თულისაჲ
თჳსითა ბრწყინვალეებითა. ესე იყო ცხადად წინაშე თუალთა ყოველთა
მკვდრთა ქალაქისათა, დიდთა და მცირეთა, მორწმუნეთა და ურწმუ-
ნოთა¹⁹⁷).

და იყო მათ ჟამთა ეპისკოპოსად იერუსალემსა¹⁰ ზედა კვრილე ბრძე-
ნი, რომელსა მოელო მთავრობაჲ მაქსიმე მოწამისაგან. ამან ნეტარმან
გამოთქუნა ათრვამეტნი საკითხავნი შემკულნი ყოვლითა ჳეშმარითი-
თა და მათ შინა არს თარგმანებაჲ სარწმუნოებისაჲ, რომელი დადევს
წმიდათა მამათა ნიკიისათა სიტყუთი სიტყუად¹⁹⁸). ხოლო ვითარ მოვიდა
სიტყუასა¹¹ ამას, რომელ არს¹²: „შობილი და არა ქმნული, მსგავსი მამი-
საჲ“, დაუტევა ნეფსით სიტყუაჲ იგი თჳნიერ თარგმანებისა, რამეთუ
შეეშინა მის ჟამისა კელმწიფეთაგან, [128] არამედ შე-ვე-ერთო იგი
წმიდათა მამათა, ხოლო მოსაკსენებელთაგან საეკლესიოთა აღმოიკოცა
სახელი მისი.

ამან მიწერა წიგნი მეფისა¹³ სასწაულისა მისთჳს, რომელი გამო-
უჩნდა იერუსალემს¹⁴ დღეთა მისთა. აუწყა ესე და ახარა ესრეთ და
პრქუა¹⁹⁹): „მეფესა ღმრთის-მოყუარესა და ღმრთის-მსახურსა, კოსტან-
ტინეს უძლეველსა, მე, კვრილე ეპისკოპოსი იერუსალემისაჲ¹⁵, გიკი-
თხავ უფლისა მიერ: გიხაროდენ, პირველად ამას იერუსალემით¹⁶,

1 შჯულისა C. 2+ დიდი C. 3 ოშლიმს B. იშმს C. 4 უზესთაესი C. 5 შჯუ-
ლისათჳს C. 6 გამოუცდელთა C. 7 მყისა C. 8 წინა B. 9 ყოველად C. 10 იმრუსალიმსა
B. იერუსალემსა C. 11 სიტყუა B. 12 რომელ არს—C. 13~მეფისა წიგნი B] +კოს-
ტანტინეს C. 14 ოშლიმს B. იერუსალემს C. 15 ოშლიმისა B. იშლიმისა C.
16 ოშლიმით B. ოშლიმით C.

შენ, ღმრთის-მოყუარესა მეფესა, მიგიძღუანებ წიგნთა ნაყოფსა, რომელი ჯერ-არს ჩუენდა¹ მოკსენებად და თქუენდა შეწყნარებად არა სიტყუთა ლიქნისაათა სავსე, არამედ ზეცით უწყებითა და გამოჩინებითა ღმრთისამიერიითა. არა თუ სიტყუამ მეცნიერთაგან დაწერილი, არამედ წინამსწარ თქუმული წმიდათა სახარებათაგან საქმეთაგან სრულთა და წამებითა ქეშმარიტისაათა, სხუათა რომელთამე აქუს შენგან პატივი და მრავალგზის გვრგვინთა იქმან და შეამკობენ ანთრაკითა ბრწყინვალითა მრავალფერად და შენ მიგიპყრობენ. ხოლო ჩუენ არა ქუეყანისა გვ[ვ]რგვინთა მიგიძღუანებთ, რამეთუ ქუეყანისა ნიქსა აღსასრული აქუს, ხოლო ზეცისა ნიქსა წარუვალი აქუს შეწვენამ², შენისა მაგის ღმრთის-მსახურებისა მეფობისა ჟამთა, რომელი იერუსალემს³ გამოუჩნდა⁴.

ჩუენ შენსა მაგას ღმრთის-მსახურებასა ვაუწყებთ⁵, არა თუ აწ რამე⁶ შემოხუედ⁷ ღმრთის-მსახურებად უმეტრებისაგან⁸, რამეთუ შემძლებელ ხარ სხუათა სწავლად⁹, რომელსა ჰმსახურებ. არამედ¹⁰ ესე იცოდე, აწ, რაათა უმეტეს დაემტკიცოს¹¹ მეფობამ¹² შენი¹³ და¹⁴ მამული დაიმკვდრო¹⁵ ღმრთისა მიერ მონიჭებული შენდა ზეცით და ღმერთსა, ყოველთა მეუფესა¹⁶, აწცა სათნოდ მიეც მადლი და უფრომსლა მტერთათუს განძლიერდი, რამეთუ¹⁷ შენისა მეფობისაჲ საქმე¹⁸ არს სიყუარული ღმრთისაჲ.

გულისკმა-ყავ, რამეთუ ღმრთის-მოყუარისა და სანატრელისა კოსტანტინე მამისა შენისა ზე ცხოველი ჟუარი იპოვა იერუსალემს¹⁹ მადლითა ღმრთისაათა და გულს-მოდგინედ²⁰ ძიებითა ღმრთის-მსახურებისაათა მოემადლა²¹ პოვნად²² დაფარული წმიდათა ადგილთა²³. ხოლო შენ ზე²⁴, უფალო და ღმრთის-მოყუარეო მეფეო, უფრომს მამისა [129] შენისა ღმრთის-მსახურისა და ღმრთის-მოყუარებითა შენითა უფრომსლა აწ არათუ ქუეყანით, არამედ ზეცით წმიდისათუს ჟუარისა გაუწყებთ²⁴ საკვრეველებათა²⁵ უფლისა ჩუენისა და მაცხოვრისა იესუ ქრისტეს, მხოლოდ-შობილისა ძისა ღმრთისა, რომელმან სიკუდილი ძღვევით დათრგუნა²⁶.

1 ჩუენ მიერ B. 2 ~ შეწვენამ აქუს B. 3 იერუსალიმს B. იერუსალემს C. 4 გამოუჩნდა იერუსალიმს B. 5 ღმრთის-მსახურებასა ვაუწყებთ მსწრაფლ მოვედით უწყებად C. 6 + უმეტრებით C. 7 შემოხუედ B. 8 უმეტრებისაგან—C. 9 + მის მიერ B. 10 + რომელი C. 11 + და C. 12 მეფობისა C. 13 შენისა C. 14 და—C. 15 ~ დაიმკვდრო მამული B. 16 მეფესა B. 17 რამეთუ—C. 18 ~ შენისა მეფობისა საქმე B. 19 იერუსალიმს B. იერუს C. 20 მოემადლა—C. 21 პოვნად—C. 22 + მოემადლა პოვნად C. 23 ზმ C. 24 წმიდისათუს ჟუარისა ვაუწყებთ—C. 25 საკვრეველებანი C. 26 + წმიდისათუს ჟუარისა ვაუწყებ C.

ნათლად, მარმარილოს სახედ გამობრწყინებულად, იერუსა-
ლემს¹ გამოჩნდა, რამეთუ წმიდათა მათ ღღეთა ერგასისთა მარტურია-
სათა², თუესა³ მისისა შუდსა⁴, მესამესა ეამსა ღღისასა, ყოვლად ღი-
დად შუჭნიერად ჯუარი, ნათლითა შემკული ცათა შინა, ზედა წმიდასა⁵
გოლგოთასა ვიდრე წმიდად მთამდე⁶ ზეთის ხილთა გარდართხმულად
ჩუენდა. არათუ ერთსა ხოლო, გინა⁷ ორსა ეჩუენა⁸, არამედ ყოველ-
სა სიმრავლესა ქალაქისასა ცხადად ეჩუენა⁹. და არცაღა თუ ესრეთ
ოცნებით მსწრაფლ წარსრულად, არამედ მყოვარ ეამ ქუეყანით თუა-
ლითა ხილული და¹⁰ განცილილი. რამეთუ ბრწყინვალეებამან მისმან ნა-
თელი მზისაჲ დაფარა, ხოლო რომელი-იგი მის ქუეშე ძლევიტ დაფა-
რულ იყო უძლიერესად, რომელი-იგი¹¹ ხედვიდეს, გამოსცემდა
ბრწყინვალეებასა და ყოველნი მისგან შეძრწუნებულნი ეკლესიალ[ვ] მი-
რბიოდეს სიმრავლე ქალაქისაჲ. მაშინ¹² ჩუენებამან¹³ საშინელმან¹⁴ ში-
შითა და სიხარულითა შეიპყრნა ყოველნი¹⁵ ერთბამად ჳაბუენი¹⁶ და მო-
ხუცებულნი, დედანი და მამანი და ყოველი¹⁷ ჳასაკი¹⁸, რამეთუ¹⁹ სახლე-
ბითცა მათით ხედვიდეს გუგაჲთა²⁰ თუალითა²¹ მათთაჲთა²². მკვდრნი
და უცხონი ქრისტეანენი და სხუთ მოსრულნი წარმართნი ერთბამად
ყოველნი ერთითა პირითა ქრისტესა ღმერთსა ჩუენსა²³ საკვრელთ-
მოქმედსა აქებდეს საქმით და განცილით შეწყნარებულსა. რამეთუ ქრი-
სტეანეთა სარწმუნოებაჲ ღმრთის-მსახურებაჲ არს, არა თუ სმენი-
თა სიბრძნისაჲთა, არამედ ძალითა²⁴ და²⁵ მოცემითა სულისა წმიდისაჲ-
თა. და²⁶ არა კაცთაგან თხრობილი, არამედ ზეცით ღმრთისა მიერ წა-
მებული და დამკვდრებული“.

ესე მიწერა კვრილე ეპისკოპოსმან კოსტანტინე მეფისა და აუწყა,
რამეთუ ამის სასწაულისა ძალითა, რომელი უზესთაეს იყო სასწაულთა
ქუეყანისათა, მრავალნი ათასნი შეეძინნეს ქრისტეანეთა სარწმუ-
ნობასა იერუსალემს²⁷ და ყოველთა [130] ადგილთა.

აქამომდე ვყოთ სიტყუაჲ პოვნისათჳს ჯუარისა ცხოველისა, ხო-
ლო ნუ ვინ აცთუნებს თავსა თჳსსა ცუდითა სიტყუთა და ტყუევილისა
მანქანებითა და ნუცა შემოაქუს ამის თქუმულსა შინა, რომელი გამოწუ-
ლილვით გამოაქემმარიტა საღმრთოთა წიგნთაგან ზედა მიწეცნითა ჳემ-

1 იოელი B. იშმს C. 2 მარტურისათა C. 3 თუესა B. 4 შუდსა—C. 5 წინა B. 6 მთადმდე C. 7 იგინა B. 8 უქუენა B. 9 ეჩუენა B. 10 და—C. 11 მის ქუეშე ძლევიტ დაფარულ იყო უძლიერესად, რომელი იგი—B. 12+ ღმრთის C. 13 ჩუენებამან B. 14 საშინელმან—C. 15 ყოველნი—C. 16~ჳაბუენი ერთბამად B. 17 ყოველნი C. 18 ჳასაკი C. 19 და C. 20 გუგაჲთა B. 21 თუალისა C. 22 მათთაჲთა C. 23+ ძე-სა ღმრთისასა C. 24 ძალითა—C. 25 და—C. 26+ ძალითა C. 27 იერუსალიმს B.

მარიტითა, მიზეზი უცხოთა სიტყუათაჲ. რამეთუ არა ოდეს იყო იერუსალემსა¹ ზედა ეპისკოპოსი თჳნიერ ამათსა, რომელნი წინადასწარ აღწერით არიან ჩუენ მიერ და არცა სხუაჲ მეფე ბერძენთა ზედა მეფისა აგვსტოსითგან², რომლისა ზე³ იშვა უფალი ჩუენი იესუ ქრისტე⁴ ჳორცითა, ვიდრე კოსტანტინე მორწმუნისამდე თჳნიერ ამათსა, რომელნი აღწერილ არიან ჩუენ მიერ და არცა სხუთა მიზეზითა პოვნილ არს ჳუარი ცხოვრების მომცემელი.

და რამეთუ აგვსტოს კეისრისაჲთგან, რომლისა ზე⁵ იშვა უფალი ჩუენი ჳორცითა, ვიდრე კოსტანტინე მორწმუნისამდე ოცდაათხუთმეტნი მეფენი იცვალნეს ბერძენთა ზედა და ეგრეთვე იაკობ მოციქულისა, ძმისა უფლისა და პირველისა ეპისკოპოსისაჲთგან, [v] ოცდაათხუთმეტნი⁶ ეპისკოპოსნი იცვალნეს იერუსალემსა⁷ ზედა⁸, ვიდრე კვრილე ეპისკოპოსისამდე და პატიოსნისა ჳუარისა ზეცით გამოჩინებამდე⁹ 200). ხოლო დღე¹⁰ განახლებისა და კურთხევისაჲ¹¹ წმიდათა და ღიღებულთა ადგილთაჲ და აპურობისაჲ¹² თაყუანის-საცემელისა პატიოსნისა ჳუარისაჲ განაწესეს წმიდათა მამათა ბრძანებითა სამეუფოთა, რაჲთა იყოს ერთგზის¹³ წელიწადსა შინა თუესა¹⁴ სეკლენბერსა ათოთხმეტსა საღიღებელად მამისა და ძისა და წმიდისა სულისა საუკუნოდ¹⁵ 201).

აწ უკუე¹⁶ ვინაჲთგან მადლითა ღმრთისაჲთა მოვიწიენით თქუმულთა ამით სისრულესა და¹⁷ ვიდრე დღესასწაულადმდე¹⁸ უქმნელებისა¹⁹ ჩუენისა, რომელ არს გამოჩინებაჲ განმაცხოველებელისა ჳუარისაჲ, მსგავსად ძალისა ჩუენისა ვაქით²⁰ და ვადიდოთ ძელი ცხოვრების მომცემელი და მივსცეთ მას ხარებაჲ²¹, ვითარცა იტყვს წინაწარმეტყუელი დავით²²: მაშინ იხარებდენ ყოველნი ხენი მალნარისანი²³ პირისაგან უფლისა, რამეთუ მოვალს*. და აწ ჩუენცა [181] მის თანა ვიტყოდით და ვთქუათ:

გიხაროდენ, ჳ ჳუარო პატიოსანო! გიხაროდენ, რამეთუ შენ ზედა უფალი ჩუენი იესუ ქრისტე²⁴ აღმადლდა²⁵ განგებულებითა²⁶ მით²⁷, რომელსა²⁸ შინა დაუნჯებულ არიან საფასენი ყოვლისა²⁹ სიხარულისა და მხიარულებისანი.

გიხაროდენ, ძელო ცხოვრების მომცემელო³⁰! გიხაროდენ, რამეთუ

1 იერუსალემსა B. 2 აგვსტოსისაგან B. 3 ზმ C. 4 ქრისტე—B. 5 ზმ C. 6 ათხუთმეტნი B. 7 იერუსალემსა B, იერუსალემსა C. 8 ზედა—B. 9 გამოჩინებად C. 10 დღე B. 11 კითხვისა B. 12 აპურობისა B. 13 ერთგზის C. 14 თუესა B. 15 +სა-კითხავი ჳუარისათვისვე D. 16 უკუე BC. 17 და—BC. 18 დღესასწაულისამდე BC. 19 უქმნელობისა B. 20 ვთქუათ D. 21 სიხარება B. 22 ~დავით წინაწარმეტყუელი იტყვს D. 23 მალნარისა D. 24 ქრისტე D. 25 ამაღლდა BC. 26 განგებულებით C. 27 მით—CD 28 რომლისა BC. 29 ყოვლისა—D. 30 ცხოვრების მომცემელო D.

* ფსალმნი 95, 12.

შენ მიერ მოგუემადლა¹ სიხარული, რომელი აღმოსცენდების მარადის ცათა შინა და ქუეყანასა ზედა.

გიხაროდენ, ჯუარო პატიოსანო, ცხორებისა სასოო, რამეთუ დამბადებელმან პირველითგან ყოველნი დაბადებულნი სახედ შენდა დაჰბადნა.

იხარებდ, ძელო ძღვევა-შემოსილო, რამეთუ ყოველნი² ძაღნი ზეცისანი იხარებენ ცხორებისათჳს შენ ძლით ყოფილისა და შესწირვენ ღმრთისა³ გალობასა შიშით⁴ დაუღუმებელად და⁵ დაუცადებელად⁶ ყოველსა ეჰმსა.

გიხაროდენ, ჰ⁷ ჯუარო დიდებულო, რამეთუ შენ მიერ ქალაქთა და უდაბნოთა და ყოველთა ადგილთა ეკლესიანი მართლმადიდებელთანი დამყარებულ არიან.

გიხაროდენ, ჰ ძელო სადიდებელო, რამეთუ შენ მიერ აღეხუმიან⁸ ყოველნი პირნი მორწმუნეთანი აღმოთქუმად სიტყუათა საღმრთოთა.

გიხაროდენ, ჰ⁹ ჯუარო [v] სამ გზის სანატრელო, რამეთუ შენ მიერ ანგელოზნი ზეცისანი კაცთა თანა ქუეყანისათა მოხარულნი ადიდებენ ქრისტესა ღმერთსა, მაცხოვარსა ჩუენსა.

გიხაროდენ, ძელო საგალობელო, რამეთუ შენ მიერ ქუეყანისა¹⁰ კაცნი, ვითარცა ანგელოზნი, ცათა შინა მდგომარე არიან წინაშე ღმრთისა სიხარულითა გამოუთქუმელითა და¹¹ ადიდებენ მარადის¹² დამბადებელსა მათსა¹³.

გიხაროდენ, ჰ ჯუარო საქებელო, რამეთუ¹⁴ შენ მიერ განთავისუფლდა ადამ წყევისაგან¹⁵ და მხიარული და განახლებული კუალად სამოთხედვე შევიდა და მოილო პირველი იგი¹⁶ ნეტარებაჲ.

გიხაროდენ, ძელო წმიდაო და წმიდა-მყოფელო ყოველთაო, რამეთუ შენ ზედა დამშქუალვითა¹⁷ ძისაჲთა¹⁸ სამებაჲ წმიდაჲ; სწორი ბუნებითა, ყოველსა ადგილსა იცნობა და ირწმუნა და იდიდა სამარადისოდ და¹⁹ უკუნისამდე.

გიხაროდენ, ჰ ჯუარო თაყუანის-საცემელო²⁰, რამეთუ შენ მიერ ყოველი სული, რომელსა ჰრწამს ქრისტე²¹ ჰემმარიტებით, ცხონების²² სამარადისოდ და უკუნისამდე. გიხაროდენ, ძელო, ყოველთა

¹ მოგუემადლა B. ² შენნი D. ³ ღმერთსა—D. ⁴+ ღმრთისა D. ⁵ და—C.

⁶ უცვადებელად D ⁷ ჰ—BC. ⁸ აღეხუმან B. ⁹ ჰ—D. ¹⁰ ქუეყანისანი B. ¹¹ და—D.

¹² მარადის—D. ¹³+ მარადის D]~დამბადებელსა მათსა მარადის C. ¹⁴ რამეთუ—D.

¹⁵ წყევისა მისგან D. ¹⁶ პირველივე D. ¹⁷ დამსქუალვითა D. ¹⁸ ძელისაჲთა B.

¹⁹ და—B. ²⁰ თაყუანის-ცემელო D. ²¹ ქრისტე D. ²² ცხონების D.

მიერ ამალღებულო¹, რამეთუ შენ მიერ ყოველნი კეთილნი წარუვალნი მოცემულ არიან კაცთა ნათესავსა² [182] ჯერისაებრ³.

აწ უკუე⁴ რავდენი ვთქუათ, ანუ რავდენი დავაცადოთ⁵, ანუ ვითარ ვადიდოთ ძალი⁶ ჯუარისა დიდებულისაჲ?⁷

ეჰა, სახელი ჯუარისაჲ, რომელსა შინა⁷ დიდებულნი⁸ საიდუმლონი⁹ ღმრთისა და¹⁰ მაცხოვრისა¹¹ ჩუენისანი¹² დაფარულ არიან. ანგელოზთა პატივი¹³ არს და კაცთა დიდებაჲ¹⁴. რამე უკუე¹⁵ იყოს უსაწადელჴს¹⁶ სახელისა¹⁷ ჯუარისასა და¹⁸ უტკბილჴს¹⁹ შჯულისა²⁰ ქრისტეანობისასა? ანუ რამე იყოს უფროჲს სასწაულთა მყოფელ²¹ ჯუარისა და²² ჯუარ-ცუმულისა?

ჯუარი ნიში არს ღმრთეებისა ძალისა²³ საკრველთ-მოქმედისაჲ²⁴. ჯუარი სიხარული²⁵ არს ანგელოზთაჲ და მწუხარებაჲ ეშმაკთაჲ. ჯუარი საფუძველი²⁶ არს ეკლესიათაჲ და დამამკობელი საკერპოთაჲ.

ჯუარი სანთელი არს ყოვლისა დაბადებულისაჲ და ნათელი სამარადისოჲ ყოვლისა განმანათლებელი.

ჯუარი ზღუდე არს შეურყეველი და გოდოლი დაურღუეველი²⁷.

ჯუარი სინათლე²⁸ არს მღდელთაჲ და შუენიერებაჲ ერისაჲ.

ჯუარი სიქადული არს მეფეთაჲ და ძლიერებაჲ მფლობელთაჲ. [V]

ჯუარი საჭურველი არს ძლიერთაჲ და ფარი მბრძოლთაჲ²⁹ უძლეველი.

ჯუარი ჭური არს მკედართაჲ³⁰, შეუძრწუნებელი წინააღმდგომთაგან.

ჯუარი მცველი არს ქალაქთაჲ და მფარველი ყოვლისა დაბნებისაჲ³¹.

ჯუარი სიხარული არს მორწმუნეთაჲ და მწუხარებაჲ ურწმუნოთაჲ.

ჯუარი წარმომტყუენებელი³² არს ეშმაკთაჲ და ყოველთა მორჩილთა მისთაჲ.

ჯუარი საშინელება³³ არს მტერთაჲ³⁴ და განმძლიერებელი³⁵ მოყუარეთაჲ³⁶.

1 აღმართებულო D. 2 ნათესავისადა B. 3 ჯერისაებრ—B. 4 უკუე B. 5 დავაცადოთ D. 6 ძელი B. 7 შინა—B. 8 დაბადებულნი B. 9 საიდუმლონი B. 10 და—D. 11 მაცხოვრისანი D. 12 ჩუენისანი—D. 13 პატივ D. 14 დიდება D. 15 უკუე B. 16 უსაწადელეს B. 17 სახესა B. 18 და—D. 19 უტკბილეს B. 20 სჯულისა B. შჯულსა D. 21~ მყოფელ სასწაულთა B. 22 და—D 23 ძალისაჲ D. 24 საკრველთ-მოქმედისა D. 25 სიხიმილი B. 26 სასუფველი D. 27 დაურღუეველი B. 28 სინათლე D. 29 მებრძოლთა D. 30 მკნეთაჲ B. 31~ დაბნებისა ყოვლისა D. 32 წარმომტყუენებელი B. წარმწყმედელი D. 33 საშინელება B. 34 მტერთა D. 35 გამძლიერებელ D. 36 მოყუარეთა D.

ჭუარი განმდევნელ¹ არს ეშმაკთა² და მომწოდებელ³ ანგელოზთა⁴.

ჭუარი სასოა არს ქრისტეანეთა და შემადრწუნებელი უქრისტოთა⁵.

ჭუარი სიმტკიცე არს შჯულისა⁶ და განმაქარვებელი წვალუბისა⁷.

ჭუარი მკურნალი არს ველოვანი სულთა და ცორცთა.

ჭუარი ძალი არს უძლურთა და ლხინება სნეულთა.

ჭუარი ნავთ-საყუდელი არს მენავეთა და მაცხოვარი ღელვა-გუემულთა.

ჭუარი შშულობა არს ზარ-განჯილთა და სასოა განწირულთა.

ჭუარი მცველი არს მტერთაგან და მფარველი მოძულეთაგან. [133]

ჭუარი სიქადული არს მართლმადიდებელთა და სატანჯველი შწვალებელთა.

ჭუარი დამცნელი არს კერპთ-მსახურებისა და შემწე⁸ კეთილად-მსახურებისა.

ჭუარი მოძღუარი არს უბიწოთა და მასწავლელი შეცთომილთა⁹.

ჭუარი მცველი არს ქალწულთა და სიმტკიცე¹⁰ მოსავეთა მისთა.

ჭუარი სიმეცე¹¹ არს¹² მართალთა და სინანული ცოდვილთა.

ჭუარი სამკაული¹³ არს მონაზონთა და შეენიერება¹⁴ კეთილად ცხორებულთა.

ჭუარი შზრდელი არს ჩჩკლთა და თანამავალი ჭაბუკთა¹⁵.

ჭუარი სასოა არს ყრმათა და კუერთხი¹⁶ მოხუცებულთა.

ჭუარი საფასე¹⁷ არს გლახაკთა მოუკლებელი და მასწავლელი მდიდართა და უცადებელი.

ჭუარი გზაა არს შეცთომილთა და მომაქცეველი წარწყმედულთა.

ჭუარი—განმსუენებელი¹⁸ მაშურალთა და სიმტკიცე¹⁹ ძლიერთა.

ჭუარი თანამავალი არს²⁰ მორწმუნეთა დღისი და მცველი ღმრთის-მსახურთა ღამე²¹.

ჭუარი წინამძღუარ არს²² მღვდართა და მფარველი მძინარეთა.

1 განმდევნელი B. 2 ეშმაკთა D. 3 მომწოდებელი B. 4 ანგელოზთა D. 5 უქრისტეანოთა B. 6 სჯულისა B. 7 წვევისა B. 8 შემწე B. 9 შეცდომილთა D. 10 სიმტკიცე B. 11 სიმეცე B. 12 არს—B. 13 სამკვლრებელი B. 14 შესნიერება D. 15 ჭაბუკთა D. 16 კუერთხი B. 17 საფასე B. 18 განმსუენებელი B. 19 სიმტკიცე B. 20 არს—B. 21+ ყოლადე D. 22 არს—B.

ჯუარი გზაჲ არს საღმრთოჲ, მიმყვანებელი სამოთხედ.
ჯუარი ბეჭედი არს ღმრთისაჲ, სიქადული ქრისტეს მორწმუნე-

თაჲ.

ჯუარი ტაბლაჲ არს შშიერთაჲ და განმადლებელი ქრისტეს მორწმუნეთაჲ¹.

ჯუარი წესი არს² კეთილისაჲ მორწმუნეთათჳს³ და ყოვლისა სოფლისა⁴ სიღრმე⁵ დაწყნარებისაჲ⁶.

[V] აწ უკუე⁷ რავდენი ვთქუათ, ანუ რავდენი დავაცადოთ, ანუ ვითარ გადიდოთ შენ⁸, ო ჯუარო პატიოსანო, ცხორება-შემოსილო? რამეთუ შენ მხოლოჲ ყოველთა დაბადებულთაგან მეუფემან⁹ დიდებისამან გყო საჭურველად უძლეველად¹⁰ მტერთა მიმართ, ეშმაკთა¹¹ და¹² ცოდვისა და სიკუდილისა. ამისთვის ნეტარ ვართ ჩუენ¹³ ყოველნი, რომელნი ღირს ვიქმნენით ხილვად დღესა მას¹⁴ წინააპყრობისა¹⁵ შენისა წმიდისაჲ.

შენ ხარ ქადაგებული წინაწარმეტყუელთაჲ, შენდამი იხარებენ ყოვლადე, ლალადებენ ღმრთისა მიმართ და იტყუან: მოგუეც სასწაული მოშიშთა შენთა¹⁶, რაათა განვერეთ პირსა მშულდისასა.

შენ ხარ სიქადული მოციქულთაჲ, რამეთუ იგინი¹⁷ დაუცხრომელად ლალადებენ¹⁸ წმიდასა შინა¹⁹ ეკლესიასა ქადაგებითა მათითა მხოლოათა წმიდითა და იტყუან: ხოლო ჩუენდა²⁰ ნუ იყოფინ სიქადულ, გარნა ჯუართა უფლისა ჩუენისა იესუ ქრისტესითა²¹.

შენ ხარ გკრგვნი მორწმუნეთაჲ, რომელთა ჯუარი აღიღეს²² და²³ მსწრაფლ²⁴ შეუდგეს უფალსა თჳსსა²⁵.

შენ ხარ სიხარული და სიქადული²⁶ მათი, რომელნი მკვდრ არიან მათათა და ქუაბთა და ნაპრაღთა ქუეყანისათა სახელისათჳს ღმრთისა, რამეთუ მათ გორცნი მათნი ჯუარს-აცუნეს ვენ[134] ბითურთ და ტივილით.

შენ ხარ მახლობელთა და შორიელთა დაწყნარებაჲ და განსუენებაჲ²⁷.

ეჰა, სიხარული ჯუარისამიერი, რომელი გამოუთქუმელ არს.

ეჰა, საიდუმლოჲ მისი, რომელი მიუწდომელ არს და ვიტყვ მეცა

1 ჯუარი ტაბლაჲ არს . . . და განმადლებელი ქრისტეს მორწმუნეთაჲ—BC.
2 არს—B. 3 წარმართთათჳს BD. 4 სოფლისაჲ + სიმტკიცე სიბრძნისაჲ და D.
5 სიღრმე C] + და სიმაღლე D. 6 დაწყნარებისა C. 7 უკუე B. 8 ო—D. 9 მეუფემან B. 10 უძლეველად D. 11 ეშმაკთა—B. 12 და—D. 13 ჩუენ B. 14 ამას C. 15 წმიდისა გამოიჩინებისა D. 16 ყოველთა D. 17 იგი B. 18 ~ ლალადებენ დაუცხრომელად B.
19 შენსა B. 20 ჩენდა B. 21 ქრისტესითა D. 22 აღიღეს D. 23 და—BC. 24 მსწრაფლ CD] + და B. 25 ~ თჳსსა უფალსა D. 26 ~ სიქადული და სიხარული D. 27 განსუენებაჲ B.

განკვრებით საყვრსა თანა საღმრთოსა და ნესტუსა სულიერსა—წმიდა-
სა პავლეს მოციქულსა.

ეჰა, სიღრმე¹ და სიმდიდრე² მრავალფერისა მის მეცნიერებისა
ღმრთისაჲ, რამეთუ სიბრძნენი მისნი გამოუკულებელ³ არიან.

ხისა მიერ ცხორებისა მოვკუედით⁴ და ძელისა მიერ სიკუდილისა-
გან⁵ ცხოველ ვიქმნენით და⁶ მადლითა⁷ ღმრთისაჲთა⁸ ვივსნენით,
რომელი აურაცხელ არს. ამისთჳს ჯერ-არს ჩუენდა, რაჲთა ვყოთ დღე⁹
ესე დღესასწაულად სიხარულისად¹⁰, ჟამსა ყუავილისასა, კიდემდე სა-
კურთხეველისა. ესე ჟამი არს ყუავილისაჲ, რომელნი უღებებით და
დაძულებით შებაყლებულ არიან ცოდვითა.

აწ განახლებით და მოსწრაფებით შეიმკვნენ დიდებულად და გან-
ცხრომად მათ თანა, რომელნი¹¹ განსცხრებიან¹² დღესა ქორწილისასა¹³
და იხარებენ მხიარულებით ყოვლითა გულითა.

აწ მოვედით¹⁴ და მოვილოთ¹⁵ ბრძანებისაებრ და განვაგდოთ უღე-
ბებით დავსნაჲ [v] გონებისა ჩუენისაჲ¹⁶ და სრულ ვიქმნეთ მოვსე-
ნებითა დღისა ამის¹⁷ სადიდებელისაჲთა¹⁸ დღესასწაულითა ცხოველს-
მყოფელისა ჯუარისაჲთა.

წინაწარმეტყუელებითა¹⁹ და სარწმუნოებითა, ვითარცა წიგნი იტყ-
ვს, განვიბანნეთ ცოდვანი და მოვილოთ²⁰ კადნიერებაჲ და აღვილოთ
ბექთა ჩუენთა ზედა საჭურველი უძლეველი ცხოველს-მყოფელი ჯუა-
რი, რომელი ზეგარდამო შევიწყნარეთ დასაწყნარებულად და დასამშ-
ვდებულად ყოვლისა რისხვისა და დაღად-ვყოთ ღმრთისა მიმართ ჩუ-
ეულებსაებრ²¹ გალობისა ანგელოზთაჲსა²²: წმიდა²³ არს უფალი, წმი-
და²⁴ არს ძლიერი, წმიდა²⁵ არს უკუდავი უკუნისამდე და უკუნითი
უკუნისამდე. ამენ.

ჟ წმიდაო სამებაო, მიუწლომელო და გარე-შეუწერელო და გამო-
უთქუმელო, სწორო ბუნებითა და მოსაყდრებითა²⁶ და ჟამითა და
დიდებითა, შეგკწყალენ²⁷ ჩუენ, უღირსნი ესე, და შეგვზღვენ შეცოდე-
ბანი ჩუენნი, და ნუ დაგუშვი²⁸ უშჯულოებათა²⁹ ჩუენთათჳს. და ნუ მარ-

1 სიღრმე BC. 2 სიმდიდრე BC. 3 გამოუთქუმელ D. 4 მოკუედით B. მოკუ-
ედით C. 5 სიკუდილისა D. 6 და—D. 7 მადლისაგან C, მადლისა D. 8 ღმრთისა D.
9 დღე C. 10 სიხარულისა D. 11 განსცხრომად მათ თანა, რომელნი—B. 12 განსცხრე-
ბოდიან B, განსცხრებიედ C] და მხიარულ იყვნენ B. 13 დღესა ქორწილისასა—B.
14 მადლით B. 15 და მოვილოთ—B. 16 ჩუენისა D. 17 მის B. 18 დიდებულისაჲთ B.
19 წყალობითა D. 20 მოვილოთ D. 21 ჩუეულებსაებრ B. 22 ანგელოზთა გალობი-
სა B. 23 წმიდ BC. 24 წმიდ BC. 25 წმიდ BC. 26 მოსაყდრობითა D. 27 შევიწყა-
ლენ BC. 28 დაგუშვი B. 29 უსჯულოებათა B.

ცხენ¹ კანდიერად წარმდებებისათვის² და³ რომელ-ესე კელ-ვეყავ⁴ უც-
 ებმან⁵ უმეცრებასა შინა ჩემსა—ნაკლული ესე ქებაჲ პატიოსნისა⁶ ჯუ-
 რისაჲ, არამედ შეიწირე, ვითარცა [135] ხარკი თანა-მდები, უძლუ-
 რისა მოსესხისაჲ⁷ ნაკლულებით გარდავდილი და მიიღე შესხმაჲ ესე,
 მსგავსი უძლურებისა ჩემისაჲ. და მომეც მე მადლი⁸ მსგავსი სახიერ-
 ებისა⁹ და ძლიერებისა შენისაჲ და⁹ დაიცვენ ყოველნი მოსაენი
 სახელისა¹⁰ შენისა წმიდისანი და მოგუეც¹¹ პოვნად წყალობაჲ
 და სახიერებაჲ შენი დღესა მას მიგებისა შენისასა სამართლად. რამეთუ
 შენ ხარ ღმერთი ჩუენი და შენდა შეუენის¹², მამაო და ძეო და სულო
 წმიდაო, დიდებაჲ და პატივი და თაყუანის-ცემაჲ უწინარეს¹³ საუკუ-
 ნეთა და აწ და მარადის და უკუნითი უკუნისამდე. ამენ.

¹ მარტულენ B. ² წარმდებებისა+ჩემისათვის D. ³ და—C. ⁴ კელ-ვეყავ+მე B.
⁵ უცებმან C. უღებმან DJ+და CD. ⁶ მოსესხისა D. ⁷+შენი B. ⁸+შენისაჲ B.
⁹ და—D. ¹⁰ სახლისა D. ¹¹ მოგუეც B. ¹² შეუენის B. ¹³ უწინარეს B.

კომენტარები

1) **ორიგენე** — ორიგენე, ცნობილი თეოლოგი და სასულიერო მწერალი (185—254 წწ.). დაიბადა ეგვიპტეში — ალექსანდრიაში. აქ მან მიიღო საფუძვლიანი ქრისტოლოგიური განათლება. ორიგენეს დიდი დამსახურება მიუძღვის ბიბლიის შესწავლის საქმეში. მისი მსოფლმხედველობისათვის დამახასიათებელია ქრისტიანული მოძღვრებისა და ელინიზმის შეთანხმების ცდები.

2) აქ ავტორს მხედველობაში აქვს ორიგენეს მოსაზრება სულის წინასწარ არსებობის შესახებ.

3) ავტორი გულისხმობს ორიგენეს პიროვნებისა და მოძღვრების გარშემო ატეხილ დიდ მითქმა-მოთქმას, რომელიც VI საუკუნეში ორიგენიზმის წინააღმდეგ მიმართულ ნამდვილ ბრძოლად გადაიქცა. 553 წელს კი კონსტანტინოპოლის მეხუთე მსოფლიო კრებამ ორიგენეს ბრალად დასდო მწვალებლობა და დაადგინა მის თხზულებათა განადგურება.

4) **ენმანოველ** — იესო ქრისტეს ერთ-ერთი სახელწოდება: „რომელ არს თარგმანებით: ჩუენ თანა ღმერთი“. მათე 1,23.

5) **ჰეროდე მეფე** — ანტიპატროსის ძე, იუდეველთა მეფე (ძვ. წ. 37—4 წწ.). მისი მეფობის დროს მოხდა ქრისტეს შობა: ჰეროდე დიდის გამეფებით ბოლო მოეღო ხასმონელთა დინასტიის ბატონობას, რომელიც იუდეაში 130 წლის განმავლობაში გრძელდებოდა (ძვ. წ. 167—37 წწ.).

6) **არისტობულე მღვდელთ-მოძღუარი** — იუდეველთა მეფის ალექსანდრე იანაის (მეფობდა ძვ. წ. 105—79 წწ.) უმცროსი ვაჟი, მეფე ჰირკანოსის ძმა. მან ძვ. წ. 70 წელს ჰირკანოსი განდევნა ტახტიდან და თვით დაიდგა სამეფო გვირგვინი. ჰირკანოსსა და არისტობულეს შორის გამუდმებულმა ბრძოლებმა, იუდეაში ატეხილმა სოციალურმა და რელიგიურ-დინასტიურმა უთანხმოებამ საშუალება მისცა პომპეუსს დაემორჩილებინა იუდეველთა სამეფო.

იერუსალიმის აღების (ძვ. წ. 63 წ.) შემდეგ პომპეუსმა დაატყ-

ვევა არისტობულე და იგი თავის მესამე ტრიუმფში გაატარა ძვ. წ. 61 წელს. არისტობულე ტყვეობიდან გაიქცა ძვ. წ. 56 წელს და კვლავ დაიწყო ტახტისათვის ბრძოლა. იგი ხელმეორედ შეიპყრეს. ძვ. წ. 49 წელს არისტობულე გაათავისუფლა იულიუს კეისარმა, მაგრამ პომპეუსის მომხრეებმა იგი მოწამლეს.

7) **კეისარი პრომთაჲ** — აქ ავტორს მხედველობაში ჰყავს გაიუს იულიუს კეისარი.

8) **პომპიოს სპასალარი** — პომპეუსი, რომის დიდი მხედართმთავარი (ძვ. წ. 106—48 წწ.). მის სახელთან არის დაკავშირებული რომისადმი მთელი დასავლეთი აზიის დამორჩილება. ძვ. წ. 48 წელს კეისართან ბრძოლაში დამარცხების შემდეგ პომპეუსი ეგვიპტეში გაიქცა, მაგრამ აქ იგი ვერაგულად მოკლეს პელუზიუმთან. მკვლევლებმა მისი თავი მიართვეს კეისარს, რომელმაც სასტიკად დასაჯა ისინი. პომპეუსის საფლავზე უცნობი პირის მიერ შემდეგი ეპიტაფიაა წარწერილი: „პატარა ბორცვი ფარავს აქ იმას, ვინც ტახტებს ფლობდაო“ (ალ. წერეთელი, ძველი რომი, თბ., 1961, გვ. 240).

9) ძვ. წ. 63 წელს პომპეუსმა აიღო იერუსალიმი, შეიპყრო იუდეველთა მეფე არისტობულე და იუდეის ნომინალურ მმართველად პირკანოსი დანიშნა. ძვ. წ. 61 წელს რომისაკენ საზიემო მსვლელობისას დიდებული მხედართმთავრის პომპეუსის ეტლის წინ მიდიოდნენ დამარცხებული ქვეყნების მეფეები, უმაღლესი მოხელენი, სარდლები და სხვა. მათ შორის იყვნენ: ტიგრან მეფის ვაჟი ტიგრანი, მითრიდატეს ხუთი ვაჟი, კოლხთა ბატონი ოლთაყე და იუდეველთა მეფე არისტობულე. ეს ფაქტი კიდევ ერთხელ მეტყველებს, რომ პომპეუსის გამარჯვების შედეგად იუდეის სახელმწიფომ ფაქტიურად დაკარგა დამოუკიდებლობა. (Иосиф Флавий, Иудейские древности, т. II, СПб, 1900, გვ. 72—77; Appianus Alexandrinus, De rebus Syriacus (Romanarum historiarum), Parisiis, 1840, გვ. 50; Г. М. Лившиц, Классовая борьба в Иудее и восстания против Рима, Минск, 1957, გვ. 124).

10) **ორკანოსი** — პირკანოსი, არისტობულეს ძმა (იხ. შენ. 6; შენ. 9). მაკაბელთა დინასტიის წარმომადგენელი. ძვ. წ. 47 წელს კეისარმა პირკანოსი დანიშნა იუდეის პროკურატორად ანტიპატროსთან ერთად (იხ. შენ. 23). ძვ. წ. 40 წელს იერუსალიმის დაპყრობი-

სას პართლებმა შეიპყრეს ჰირკანოსი და მის ნაცვლად დანიშნეს ანტიგონე. ძვ. წ. 36 წელს ჰირკანოსი დაბრუნდა იერუსალიმში, სადაც იგი მოკლულ იქნა ჰეროდე დიდის (იხ. შენ. 5) მიერ, რომელმაც დაიკავა იუდეველთა ტახტი და იქორწინა ჰირკანოსის ქალიშვილ მარიამნაზე.

11) ანტიპატროს — ჰეროდე დიდის მამა, იდუმეიის მმართველი. იულიუს კეისარმა ძვ. წ. 47 წელს აღექსანდრიის ომის დროს მისთვის გაწეული დიდი დახმარებისათვის ანტიპატროსი დანიშნა იუდეის პროკურატორად და მას რომის მოქალაქის საპატიო წოდებაც უბოძა. ანტიპატროსმა იუდეა ორ ნაწილად გაუყო თავის ვაჟებს — ფაზაილსა და ჰეროდეს. პირველი იყო იერუსალიმის მმართველი, მეორე კი — გალილეისა. ძვ. წ. 43 წელს ანტიპატროსი მოწამლეს.

12) ჰირკანოსი პართლებმა შეიპყრეს იერუსალიმის აღებისას ძვ. წ. 40 წელს და მის ნაცვლად იუდეის მეფე გახდა ანტიგონე (ძვ. წ. 40—37 წწ.). ანტიპატროსი მოწამლულ იქნა ძვ. წ. 43 წელს. მაშასადამე, აქ ტექსტში მცირეოდენი უზუსტობაა ჰირკანოსის დატყვევების, ანტიპატროსის მოკვლისა და ჰეროდე მეფის გამეფების თარიღებთან დაკავშირებით. (Иосиф Флавий, Иудейские древности..., т. II, гл. 107—113; Иосиф Флавий о войне иудейской..., ч. I, СПб, 1804, гл. 104—110).

13) ძვ. წ. 40 წელს რომში სენატმა ჰეროდე იუდეველთა მეფედ გამოაცხადა. მაგრამ ფაქტიურად ძვ. წ. 40 წ.-დან 37 წ.-მდე „ჰერიასტანს“ მართავდა ანტიგონე, რომელმაც თავისი მმართველობის წლები ჰეროდესთან ბრძოლას მოანდომა. მხოლოდ ძვ. წ. 37 წელს მოახერხა ჰეროდემ იუდეის სამეფო ტახტის დაკავება (Иосиф Флавий, Иудейские древности..., т. II, гл. 115—116, Иосиф Флавий о войне иудейской..., ч. I, гл. 110—113).

14) აგვსტოს კეისარი — გაიუს იულიუს კეისარი ოქტავიანე, აგვსტუსი, რომის იმპერატორი (ძვ. წ. 27 — ახ. წ. 14 წწ.).

15) კლეოპატრა დედოფალი — ეგვიპტის დედოფალი ძვ. წ. 48—30 წწ.). მეფე პტოლემეაიოს ავლეთას ქალიშვილი, მარკუს ანტონიუსის (რომის იმპერიის აღმოსავლეთი ნაწილის მმართველი) მეუღლე.

16) იგულისხმება გაიუს იულიუს კეისარ ოქტავიანე აგვსტუსის ლაშქრობა ეგვიპტეში ძვ. წ. 30 წელს.

17) აქციუმის კონცხთან მომხდარი ბრძოლის შემდეგ (ძვ. წ. 31 წლის 2 სექტემბერი) კეისარმა ავგუსტუსმა გაანადგურა მარკუს ანტონიუსისა და კლეოპატრა დედოფლის (იხ. შენ. 15) ფლოტი. დამარცხებულებმა სცადეს საზავო ხელშეკრულების დადება, მაგრამ ამაოდ. ავგუსტუსი ხელმეორედ მოადგა ეგვიპტის ნაპირებს ძვ. წ. 30 წელს. გადამწყვეტ ჟამს მარკუს ანტონიუსის ჯარი ავგუსტუსის მხარეს გადავიდა. ანტონიუსმა თავი მოიკლა. თვითმკვლელობით დაასრულა ასევე სიცოცხლე ეგვიპტის დედოფალმა კლეოპატრამაც. ეგვიპტის უკანასკნელი დედოფლის კლეოპატრას სიკვდილის შემდეგ ეგვიპტემ სავსებით დაკარგა დამოუკიდებლობა და რომის იმპერიის პროვინციად გამოცხადდა.

ქართული ტექსტის მიხედვით, ყოველივე ეს მომხდარა ავგუსტუსის მეფობის მეთორმეტე წელს. ბერძნულ ვერსიაშიც აღნიშნულია მეთორმეტე წელი (ვარიანტში — მეცამეტე, იხ. P. Gr., t. 87, col. 4028). ავტორი აქ, უთუოდ, ავგუსტუსის გამეფების თარიღად ვარაუდობს ძვ. წ. 44 წელს, როდესაც იგი, იულიუს კეისრის სიკვდილის შემდეგ, რომის იმპერიის დასავლეთი პროვინციების მმართველი გახდა. ავგუსტუსი რომის იმპერატორად მხოლოდ ძვ. წ. 27 წელს იქნა გამოცხადებული (იხ. შენ. 26). (Иосиф Флавий, Иудейские древности... т. II, гл. 144, Иосиф Флавий о войне иудейской... ,ч. I, гл. 125—129).

18) ძვ. წ. 30—29 წწ. ეგვიპტეში ლაშქრობის დროს ჰეროდეს მიერ გაწეული დიდი დახმარებისათვის ავგუსტუსმა მას დაუბრუნა მთელი რიგი რაიონებისა, რომლებიც კლეოპატრა დედოფალს ჰქონდა მიტაცებული. რომის იმპერატორის უშუალო ჩარევითა და დახმარებით ჰეროდემ მოახერხა ძალაუფლების განმტკიცება.

ქართულ ტექსტში ვკითხულობთ, რომ კეისარმა „ყო იგი მეფე ჰურიასტანსა ზედა და მუნქუესვე დაადგა გზრგზნი მეფობისაჲ“. სინამდვილეში ჰეროდე რომის სენატმა მეფედ გამოაცხადა ძვ. წ. 40 წელს, ხოლო სამეფო ტახტი მან მხოლოდ ძვ. წ. 37 წელს დაიკავა (იხ. შენ. 5). (Иосиф Флавий о войне иудейской..., ч. I, гл. 129—131).

19) ძვ. წ. 31 წელს ავგუსტუსი რომში დაბრუნდა, სადაც ტრიუმფი გადაიხადა. ანტონიუსის დამარცხების შემდეგ იგი — გაიუს იულიუს კეისარი ოქტავიანე, ავგუსტუსი — გახდა რომის იმპერიის ერთპიროვნული მმართველი.

20) ჰეროდე დიდის გამეფებამ დიდი უკმაყოფილება გამოიწვია მთელს იუდეაში. საბრძოლო მოქმედებები წარმოებდა თითქმის მთელი მისი მეფობის დროს (ძვ. წ. 37—4 წწ.). ამაზე ნათლად მეტყველებს ის ფაქტიც, რომ რომში სენატის მიერ ძვ. წ. 40 წელს მეფედ გამოცხადებულმა ჰეროდემ მხოლოდ სამი წლის შემდეგ შესძლო სამეფო ტახტის დაკავება.

ავტორი აღნიშნავს ჰეროდეს შესახებ, რომ „არა ინებეს ჰეროდათა შეწყყნარებაჲ მისი, ვინაჲთგან იყო იგი უცხოთესლ“. ამ შემთხვევაში ავტორს მხედველობაში აქვს ჰეროდე დიდის ილუმეიდიან წარმოშობა და რა თქმა უნდა ისიც, რომ იგი არ იყო ხასმონელთა დინასტიის წარმომადგენელი. (Иосиф Флавий, Иудейские древности... т. II, гл. 112—129; Иосиф Флавий о войне иудейской..., ч. I, гл. 110—129; М. А. Levy, Geschichte der jüdischen Münzen, Leipzig, 1862, гл. 65—67; Schürer, Geschichte des jüdischen Volkes, B. I, Leipzig, 1901, гл. 355.

21) ახ. წ. 6 წელს ავგუსტუსმა ბრძანა მოსახლეობისა და ქონების საყოველთაო აღწერის ჩატარება. ამ მიზნით სირიასა და პალესტინაში გაგზავნილ იქნა სენატორი კვირიონი (იხ. ლუკა 2,1—4).

კვირიონს სირიაში შეფის ნაცვალის თანამდებობა ეკავა ძვ. წ. 3—2 წწ. და ახ. წ. 6—7 წწ. (Г. М. Лившиц, Классовая борьба..., гл. 192, Иосиф Флавий, Иудейские древности..., т. II, гл. 127—295).

22) იხ. შენ. 21.

23) ქრისტეს დაბადების თარიღის აღნიშვნისას ქართული თარგმანი მიჰყვება ბერძნულ ვერსიას, ორივე ტექსტის მიხედვით ქრისტე დაიბადა „ავგუსტოს კეისრის“ მეფობის „ორმოცდამეორე“ წელს, ხოლო „ოცდამეცამეტესა წელსა მეფობასა ჰეროდე ანტიპატროსის ძისასა“ (იხ. ქართული ტექსტი, გვ. 13—14, ბერძნული — P. Gr., t. 87, col. 4029—4032).

რაც შეეხება ქრისტეს დაბადების თვესა და რიცხვს, ქართული ასახელებს 25 დეკემბერს, ბერძნული — 6 იანვარს (К. Кекелидзе, К вопросу о времени празднования рождества христова в древней церкви, ეტიუდები ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორიიდან, ტ. VII, თბ., 1961, გვ. 259, 264).

24) იხებ—მარიამის ქმარი, დავითის ძე (მათე, 1,18—20).

25) იხ. შენ. 5 — აქ ავტორი პეროდე დიდის გამეფების თარიღად მიიჩნევს ძვ. წ. 40 წელს, როდესაც იგი რომის სენატმა იუდეველთა მეფედ გამოაცხადა (იხ. შენ. 13). მაგრამ, ფაქტიურად, პეროდემ სამეფო ტახტი მხოლოდ ძვ. წ. 37 წელს ჩაიგდო ხელთ. მაშასადამე, ავტორი მის სიკვდილს (მეფობის ოცდამეჩვიდმეტე წელს) თვლის ძვ. წ. 40 წლიდან და ამით ეთანხმება ძველი საეკლესიო ავტორების მიერ დასახელებულ თარიღს (Иосиф Флавий, Иудейские древности..., т. II, გვ. 265.).

26) არქელაოს იხ. შენ. 27.

27) პეროდე დიდის ვაჟები: 1. არქელაოხი (ძვ. წ. 4 წ. — ახ. წ. 6 წ.). რომის იმპერატორ ავგუსტუსისაგან მას ეთნარხის წოდება ებოძა. მის სამფლობელოში შედიოდა იდუმეია, იუდეა და სამარია. 2. პეროდე — პეროდე ანტიპა — ტეტრარხის წოდებით მართავდა გალილეასა და პერეიას (ძვ. წ. 4 წ.—ახ. წ. 39 წ.). 3. ფილიპე — (ძვ. წ. 4 წ. — ახ. წ. 33/34 წწ.), ტეტრარხი, ბატეიის, ტრახონიტიდის, გავლანიტიდის, პანეადასა და ავრანიტიდის მფლობელი.

პეროდე დიდის ვაჟებთან ერთად ტექსტში დასახელებულია „ლუსანია“ (Λυσανίας col. 4033), როგორც პეროდეს ერთ-ერთი ვაჟი და იუდეის სამეფოს მეოთხედი ნაწილის მფლობელი. ჩვენი აზრით, აქ ლაპარაკი უნდა იყოს ლისანიაზე, რომელიც იყო პტოლემეაიოსის ვაჟი, აბილინიის მმართველი. იგი მოაკვლევინა მარკუს ანტონიუსმა, კლეოპატრა დედოფლის მითითებით (Г. М. Лившиц, დასახ. ნაშრომი., გვ. 218. Иосиф Флавий, Иудейские древности..., т. II, გვ. 142, 376, 405).

წყაროების მიხედვით, პეროდეს სამეფო მხოლოდ მის ვაჟებს შორის განაწილდა, რამდენიმე ქალაქის შემოსავალი კი მიეკუთვნა პეროდე დიდის დას სალომეას (Иосиф Флавий, Иудейские древности..., т. II, გვ. 265).

28) არქელაოსის „მეფობის უამი“ აღესრულა ახ. წ. 6 წელს, როდესაც ავგუსტუსმა მას წაართვა ეთნარხის წოდება.

29) ავგუსტუსი გარდაიცვალა ახ. წ. 14 წელს კამპანიის ქალაქ ნოლაში, 76 წლის ასაკში (იხ. შენ. 14). ტექსტში დასახელებული თარიღი არ არის ზუსტი, ავტორი იმეორებს ფლავიუსის მიერ მოწოდებულ თარიღს (Иосиф Флавий, Иудейские древности..., т. II, გვ. 296).

30) ტიბერიოს — ტიბერიუს კლავდიუს ნერონი ანუ ტიბერიუს

კეისარი ავგუსტუსი, რომის იმპერატორი, გაიუს იულიუს ოქტავი-
ანე ავგუსტუსის გერი, რომის იმპერატორი (ახ. წ. 14—37 წწ.).

31) პილატე — პალესტინის მმართველი (ახ. წ. 26—36 წწ.). პი-
ლატეს მმართველობის პერიოდს უკავშირდება სახარებაში აღნიშ-
ნული თითქმის ყოველი ძირითადი მოვლენა.

32) იოვანე — იოვანე ნათლისმცემელი. მისი გამოჩენა ივარა-
უდება დაახლ. ახ. წ. 28 წელს (იხ. ლუკა 3,1—2).

33) იხ. ჰეროდე ანტიპა, შენ. 27,2.

34) არეთა მეფე — არაბეთის მეფე არეთა VI, ჰეროდე ანტიპას
სიმამრი. მის დროს სურდათ პავლე მოციქულის დატყვევება (დაახლ.
ახ. წ. 38 წ.).

35) ეროდია — ჰეროდე დიდის შვილიშვილი, საკუთარი ბიძის
ფილიპეს მეუღლე. იგი მეუღლის სიცოცხლეშივე დაუახლოვდა ჰე-
როდე ანტიპას (ფილიპეს ძმას), რითაც ხალხის რისხვა გამოიწვია.
იოვანე ნათლისმცემელმა ისინი საჯაროდ განციცხა. ამის გამო ჰე-
როდემ დაატყვევა იოვანე ნათლისმცემელი და თავი მოჰკვეთა. (მა-
თე 14,1—12; მარკოზი 6,14—29; ლუკა 9,7—9).

36) იგულისხმება დაახლ. ახ. წ. 36 წელს არეთა მეფის ბრძოლა
ჰეროდე ანტიპასთან. (იხ. Иосиф Флавий, Иудейские дре-
вности..., т. II, გვ. 306—310).

37) შდრ. Иосиф Флавий, Иудейские древности..., т.
II, გვ. 300. Eusebius, The Ecclesiastical History, v. I, Lon-
don, 1965, გვ. 97.

38) იხ. Eusebius, The Ecclesiastical History..., v. I,
გვ. 111.

39) იქვე, Eusebius, The Ecclesiastical History, v. I,
გვ. 111—112.

40) ჰეროდე ანტიპა და მისი მეუღლე ჰეროდია განდევნილ იქნენ
გალიის მხარეს ქ. ლუგდუნუშში, დღევანდელი ლიონი. (Г. М. Лив-
шиц, დასახ. ნაშრომი, გვ. 218; Иосиф Флавий, Иу-
дейские древности..., т. II, გვ. 325; Eusebius, The Ecclesi-
astical History, v. I, გვ. 117.

41) „ბოროტად მროკვალ ქალში“ იგულისხმება ჰეროდის ქა-
ლიშვილი სალომეა, რომელმაც ჰეროდე ანტიპას იოვანე ნათლის-
მცემლის თავი სთხოვა (იხ. მათე 14,6—12; მარკოზი 6,21—29).

42) ტიბერიუს კეისარი გარდაიცვალა ახ. წ. 37 წელს. (იხ.
შენ. 30).

43) **გაიოს** — გაიუს კეისარი, კალიგულა, რომის იმპერატორი (ახ. წ. 37—41 წწ.).

44) პილატეს მმართველობის სიმკაცრემ დიდი უკმაყოფილება გამოიწვია პალესტინის მოსახლეობაში და ამის გამო ვიტელიუსმა (სირიის მმართველი) იუდეის პროკურატორად დანიშნა მარცელიუსი, ხოლო პილატე კი გაგზავნა რომში, რათა პასუხი ეგო ტიბერიუს კეისრის წინაშე. მაგრამ პილატეს რომში ჩასვლამდე ტიბერიუსი გარდაიცვალა (ახ. წ. 37 წ.).

კალიგულას მეფობის დროს პილატე მეტად მძიმე მდგომარეობაში აღმოჩნდა და თავი მოიკლა. პილატეს სახელთან და მისი თვითმკვლელობის ფაქტთან მრავალი ლეგენდა არის დაკავშირებული. ერთ-ერთი ასეთი ლეგენდის გამოძახილი უნდა იყოს ჩვენს ტექსტშიაც. (Иосиф Флавий, Иудейские древности..., т. II, гл. 303—304; Eusebius, The Ecclesiastical History, v. I, гл. 123—127.)

45) იგულისხმება კალიგულას მმართველობის წინააღმდეგ ებრაელი მოსახლეობის უკმაყოფილება და ბრძოლა ახ. წ. 38—41 წლებში. (Иосиф Флавий, Иудейские древности..., т. II, гл. 326—332; Eusebius, The Ecclesiastical History, v. I, гл. 121—125.)

46) **აგრიპა** — აგრიპა I, არისტობულეს ძე, ჰეროდე დიდის შვილიშვილი, კალიგულას მეგობარი, რომლის დახმარებითაც ახ. წ. 37 წელს იგი გახდა ჰეროდე ფილიპეს ტეტრარხის მფლობელი. ხოლო ახ. წ. 39 წელს მას ასევე შემოუერთდა განდევნილი ჰეროდე ანტიპას სამეფოც. იუდეაში იგი მეფობდა ახ. წ. 44 წლამდე. მის დროს იწამა წმინდა მოციქული იაკობი და საპყრობილეში იქნა ჩავდებული პეტრე (საქმე მოციქულთა 12,2—3; Иосиф Флавий, Иудейские древности..., т. II, гл. 330—387; Eusebius, The Ecclesiastical History, v. I, гл. 129—133.)

47) **აგრიპა I** გარდაიცვალა ახ. წ. 44 წელს 54 წლის ასაკში. ივარაუდება, რომ იგი მოწამლეს (Иосиф Флавий, Иудейские древности..., т. II, гл. 383—387; Eusebius, The Ecclesiastical History, v. I, гл. 129—133.)

48) **იაკობ მართალი** — „ძმად უფლისაჲ“, იერუსალიმის პირველი ეპისკოპოსი (33—62 წწ.). (მარკოზი 15,40; გალატელთა 1,19.)

49) **აგრიპა** — აგრიპა II, აგრიპა პირველის ვაჟი, იუდეველთა მეფე (59—93 წწ.). (იხ. საქმე მოციქულთა 25,13.)

50) **კლავდიოს** — კლავდიუს კეისარი, რომის იმპერატორი (41—57 წწ.). კალიგულას ბიძა, გერმანიკეს ძმა.

51) **ნერონი** — ლუციუს კლავდიუს ნერონი, რომის იმპერატორი (57—68 წწ.).

52) იგულისხმება ნერონის მეფობის დროს ქრისტიანთა საშინელი დევნა (64—68 წწ.). ამ დროს, საეკლესიო მწერალთა აზრით, ეწამნენ ასევე პეტრე და პავლე მოციქულებიც (იხ. 2 ტიმოთე 4, 6—8; იოანე 21, 18; Eusebius, The Ecclesiastical History, v. I, გვ. 179—183).

53) **პეტოს მთავარი** — იუდეის მთავარი (60—62 წწ.).

54) „იაკობ მართლის“ სიკვდილის თარიღი წყაროებში მერყეობს 62—66 წლებს შორის (Иосиф Флавий, Иудейские древности..., т. II, გვ. 412; Eusebius, The Ecclesiastical History, v. I, გვ. 177).

55) ჰეროდე აგრიპა რომში წავიდა დაახლ. 65—66 წწ.

56) **სპასიანოს** — ტიტე ფლავიუს ვესპასიანე, რომის იმპერატორი (69—79 წწ.). კეისარ ნერონის დროს იგი იყო აფრიკის პროკონსული, შემდეგ კი რომის ჯარების მთავარსარდალი (66—69 წწ.).

57) იხ. Иосиф Флавий, Иудейские древности..., т. II, გვ. 381—383.

58) 66 წელს ნერონმა ვესპასიანე დანიშნა რომის ჯარების მთავარსარდალად იუდეველთა აჯანყების ჩასახშობად. 67 წელს ვესპასიანემ ხელთ იგდო მთელი გალილეა, 68 წელს იუდეის უმეტესი ნაწილი და მიაღდა იერუსალიმს (Иосиф Флавий о войне иудейской..., ч. II, СПб, 1812, გვ. 7—8).

59) იოსებ ფლავიუსის აზრით, იერუსალიმის ალყის დროს ვესპასიანე ხელსაყრელ მომენტს ელოდა, რომ სამოქალაქო ომით (67—68 წწ.) დასუსტებული ქალაქი უფრო იოლად დაეპყრო (Иосиф Флавий о войне иудейской..., ч. II, გვ. 102—103).

60) კეისარმა ნერონმა თვითმკვლელობით დაასრულა სიცოცხლე 68 წლის ზაფხულში, 31 წლის ასაკში, სამშობლოდან განდევნილმა და სიკვდილმისჯილმა.

61) **გალბოს** — სერვიუს სულპიციუს გალბა, რომის იმპერატორი. 68 წლის ზაფხულში სენატმა იგი იმპერატორად გამოაცხადა, 69 წლის იანვარში პრეტორიანელებმა მოკლეს.

62) **ათონ** — მარკუს სალვიუს ოტონი, რომის იმპერატორი იყო მხოლოდ 95 დღის განმავლობაში. 69 წლის აპრილში თავი მოიკლა.

63) **ბატოლოს** — ავლუს ვიტელიუსი, რომის იმპერატორი, 69 წლის ივლისიდან დეკემბრამდე.

64) ვესპასიანე რომის იმპერატორად გამოცხადდა 69 წლის დეკემბერში.

65) ტიტოს — ტიტე, ვესპასიანეს ვაჟი, რომის იმპერატორი (79—81 წწ.). 70 წელს მან აიღო იერუსალიმი.

66) დუმენტიანოს — ტიტე ფლავიუს დომიციანე, ვესპასიანეს უმცროსი ვაჟი, რომის იმპერატორი (81—96 წწ.).

67) ანტარციან — ბერძნ. ἀνταρσιον ἄβ — წინამძღვარი, მეთაური. ქართულ ტექსტში ეს საზოგადო სახელი გაგებულია, როგორც საკუთარი სახელი.

68) ტექსტში ივულისხმება ვიტელიუსის სიკვდილი. ვესპასიანეს ჯარისკაცებმა მას თავი მოჰკვეთეს, ხოლო სხეული კი ტიბროსში გადააგდეს.

69) ტიტემ იერუსალიმი აიღო 70 წელს.

70) იერუსალიმში გამეფებულ შიმშილსა და გაჭირვებაზე შესანიშნავად მოგვითხრობს იოსებ ფლავიუსი: Иосиф Флавий о войне иудейской..., ч. II, გვ. 177—180.

71) სუმეონ ძე კლეოპაძე — იერუსალიმის მეორე ეპისკოპოსი. 107 წელს იგი იწამა იუდეის მმართველის ათიკოს დროს.

72) იხ. შენ. 56.

73) იხ. შენ. 65.

74) იხ. შენ. 66.

75) ქრისტიანთა დევნის შესახებ დომიციანეს დროს იხ. Eusebius, The Ecclesiastical History, v. I, გვ. 237—241.

76) იხ. შენ. 66.

77) ნერონ — მარკუს კოკციუს ნერვა, რომის იმპერატორი (96—98 წწ.).

78) ტრაიანოს — მარკუს ულპიუს ტრაიანე, რომის იმპერატორი (98—117 წწ.).

79) ამის შესახებ იხ. Eusebius, The Ecclesiastical History, v. I, გვ. 273—279.

80) ეგნატი — ანტიოქიის მთავარეპისკოპოსი (35—107 წწ.). იოანე ღვთისმეტყველის მოწაფე. იწამა 107 წლის 20 დეკემბერს რომში ტრაიანეს ბრძანებით.

81) იხ. შენ. 71.

82) ივულისხმება იუდეველთა 115—117 წწ. აჯანყება. აჯანყების მიზეზი იყო ტრაიანეს დროს რომის დამპყრობლური პოლიტიკა. აჯანყებამ მოიცვა კირენა, ეგვიპტე და კუნძული კვიპროსი. შეთქმუ-

ლებს სათავეში ედგა, ევსევის ცნობით, ლუკასი (Eusebius, The Ecclesiastical History..., v. I, გვ. 305—307). აჯანყება ჩახშობილი იქნა რომაელი სარდლების ლუციუს კვიეტუსისა და მარციუს ტურბონის მეთაურობით. (T. Reinach, Texts d'auteurs grecs et romains, Paris, 1895, გვ. 153—154).

83) ედერიანოს — პუბლიუს ელიუს ადრიანე, რომის იმპერატორი (117—138 წწ.).

84) იგულისხმება „ედერიანოს“ (ადრიანეს) დიდი გატაცება მოგზაურობით. 121—126 წლებში მან თითქმის ფეხით შემოიარა გალია, გერმანია, ბრიტანეთი, შოტლანდია, ესპანეთი, აფრიკა, ეგვიპტე, წინა აზია. შემდეგ ისევ ევროპა, ბალკანეთი. 124 წელს იგი იყო საბერძნეთში, 126 წელს — სიცილიაში, ხოლო შემდეგ დაბრუნდა რომში. 128 წელს კვლავ მოიარა აფრიკა, 129 წელს — საბერძნეთი, მცირე აზია, სირია, პალესტინა, ეგვიპტე (Dio Cassius Cocceianus, Historiarum Romanarum, edidit Ursulus Philippus Boissvain, Berolini, 1895—1901, გვ. 69,9; W. Weber, The Cambridge Ancient History, vol. XI, 1936, გვ. 318—319).

85) ედერიანოსმა („ადრიანე“) მოინდომა დანგრეული იერუსალიმის აღდგენა. მას სურდა იერუსალიმის ტერიტორიაზე დაეარსებინა რომაული კოლონია „ელია კაპიტოლიუმელის“ სახელწოდებით, ხოლო იედოვას ტაძრის ადგილზე აეგო „იუპიტერ კაპიტოლიუმელის“ ტაძარი.

86) დიონ კასიუსის ცნობით, იერუსალიმის ასეთი აღდგენის სურვილი გახდა იუდეველთა 132—135 წწ. აჯანყების მიზეზი. (Dio Cassius Cocceianus, Historiarum Romanarum:..., გვ. 69, 12). როგორც ტექსტიდან ირკვევა, ალექსანდრე კვიპრელიც იმეორებს დიონ კასიუსის ამ ცნობას. ამ აჯანყების გამომწვევი მიზეზების შესახებ მრავალი ლეგენდა არსებობს. ერთ-ერთის მიხედვით (თალმუდური ლეგენდა), აჯანყების მიზეზი გამხდარა რომაელი ჯარისკაცების თავდასხმა საქორწილო პროცესიაზე (Bab. Talmud, Трактат ГИТТИН, Вильна, 1912, 57a).

ფაქტურად კი, იუდეველთა ამ მნიშვნელოვანი აჯანყების (132—135 წწ.) მიზეზი იყო პალესტინის მოსახლეობის მძიმე სოციალ-პოლიტიკური მდგომარეობა, მისი უუფლებობა და რომაელ დამპყრობთა ბატონობისაგან განთავისუფლების დიდი სურვილი. ხოლო რაც შეეხება იერუსალიმის აღდგენასა და რომაულ კოლონიად გადაქცევას, რელიგიური ადათ-წესების აკრძალვას, ყოველივე

ამან მხოლოდ გააძლიერა პალესტინის მოსახლეობის უკმაყოფილება და დააჩქარა აჯანყების დაწყება.

87) ბარტოშობა — ვინმე სიმონი, „ბარ-კობხად“ წოდებული („ძე ვარსკვლავისა“), იუდეველთა აჯანყების (132—135 წწ.) მეთაური, რომელმაც თავი მესიად გამოაცხადა. მან მონეტაც კი მოაპრევირა, რომლის ერთ მხარეზე ეწერა „ბარ-კობხა“, მეორეზე — „თავისუფლება იერუსალიმს“.

აჯანყებულთა დამარცხების შემდეგ „ბარ-კობხას“ ხალხმა „ბარ-კობხა“ („ძე სიკრუსისა“) შეარქვა (Eusebius, The Ecclesiastical History..., v. I, გვ. 31).

88) იუდეველთა აჯანყება ჩახშობილ იქნა 135 წელს იულიუს სევერუსის მეთაურობით, რომელსაც ამ გამარჯვებისათვის უბოძეს «ornamenta triumphalia», (იხ. Г. М. Лившиц, Классовая борьба в Иудее..., გვ. 326).

89) აჯანყების ჩახშობისას იერუსალიმში გამეფებული შიმშილისა და მოსახლეობის საშინელი მდგომარეობის შესახებ ცნობებს გვაწვდიან: Chronicon Samaritanum, ed. Juynboll, 1848, გვ. 47; Eusebius, The Ecclesiastical History, v. I, გვ. 311—313. Г. Гретц, История евреев от древнейших времен до настоящего, т. V, Одесса, 1906, გვ. 120.

90) აჯანყების ჩახშობისას (135 წ.) საზარელი ხოცვა-ჟლეტის შემდეგ, დიონ კასიუსის ცნობით, დაიღუპა 580000 ებრაელი (Dio Cassius Cocceianus, Historiarum Romanarum..., გვ. 69, 14). მისივე ცნობით, თითქმის მთელი ჰურიასტანი უდაბნოდ გადაიქცა (იხ. იქვე, 69, 14). ებრაელთა მასიური განადგურების შესახებ ცნობებს გვაწვდის ასევე ევსევი კესარიელი (Eusebius, The Ecclesiastical History, v. I, გვ. 311—313).

იმპერატორმა ადრიანემ გამოსცა მკაცრი ედიქტები ებრაელი მოსახლეობის წინააღმდეგ, რომელთა მიზნდევითაც მოსახლეობას ეკრძალებოდა სხვადასხვა რელიგიური რიტუალისა და ადათ-ჩვეულებების შესრულება. ადრიანეს ბრძანებით, ყოველ ებრაელს ასევე ეკრძალებოდა მიახლოებოდა იერუსალიმს და ფეხი დაედგა მის მიწაზე. (Eusebius, The Ecclesiastical History, v. I, გვ. 311—313. Иероним, Творения, ч. 5, Киев, 1910, და მრავალი სხვა).

91) იერუსალიმის ნანგრევებზე რომაული „ელია კაპიტოლიუმელი“ აშენდა, ხოლო იელოვას ტაძრის ადგილზე „იუპიტერ კაპიტოლიუმელის“ ტაძარი აღიმართა, რომლის შიგნითაც რომის

იმპერატორის ქანდაკება დადგეს. ახალ ქალაქში დასახლდნენ „უცხონი თესლნი“: ბერძნები, სირიელები — რომაელი კოლონისტები.
92) იერუსალიმის ეპისკოპოსები:

ქართული ტექსტის მიხედვით

სინამდვილეში

1. იაკობ-ძმად უფლისად	იაკობ I მოციქული 33—62 წწ.
2. სუმეონ-ძმ კლეოპაძისი	სიმეონი I 62—107 წწ.
3. იოსტოს	იუსტე ანუ იულა 107—111 წწ.
4. ზაქე	ზაქე ანუ ზაქარია — 9 წელი.
5. ტობია	ტობია — 2 წელი.
6. ბენიამენ	ბენიამინი — 2 წელი.
7. იოვანე	იოანე 1—2 წელი.
8. მახათია	მათე — 1 წელი.
9. ფილიპე	ბენიამინე II ანუ ფილიპე — 124 წელს.
10. სენაკა	სენეკა — 1 წელი.
11. იოსტოს	იუსტ II — 5 წელი.
12. ლევი	ლებეოს — 2 წელი.
13. ეფრემ	—
14. იოსეფ	იოსებ—1 წელი, ზოგის აზრით—5 წელი.
15. იულა	იულა ანუ კირიაკე — 135 წელს.

(მღრ. Eusebius, The Ecclesiastical History, v. I, გვ. 311).

93) იერუსალიმის პირველი მოოხრებიდან მის მეორედ დაპყრობამდე ქართულ ტექსტში მითითებულია 50 წელი, ბერძნულში — 58 წელი (col. 4045), ვარიანტში (№ 47) — 50 წელი. უნდა იყოს 65 წელი, რადგანაც იერუსალიმი პირველად დაიპყრო იმპერატორმა ტიტემ 70 წელს, ხოლო მეორედ იერუსალიმი მოაოხრეს 135 წელს „ელია ედერიანოსის“ — აღრიანეს დროს.

94) მარკოზ — მარკოზ I, იერუსალიმის ეპისკოპოსი (135—143 წწ. ან 135—156 წწ.).

95) გოლგოთაზე იმპერატორ აღრიანეს ბრძანებით იერუსალიმის მოოხრების შემდეგ აშენებულ იქნა აფროდიტეს ტაძარი (136—138 წწ.).

96) ანტონინოს ევსებიოს — ანტონინუს პიუსი, რომის იმპერატორი (138—161 წწ.).

97) **მარკოზ ავრილიანოს** — მარკუს ავრელიუსი, რომის იმპერატორი (161—180 წწ.).

98) მარკუს ავრელიუსის მეფობის პირველ წლებში ქრისტიანთა ცხოვრებაში თითქმის არავითარი ცვლილებები არ მომხდარა. იმპერიაში, ჯერ კიდევ, მხოლოდ ტრაიანეს რესკრიპტი მოქმედებდა. მაგრამ მარკუს ავრელიუსის მეფობის უკანასკნელ წლებში (განსაკუთრებით 177 წლიდან) დაიწყო ქრისტიანთა უღმობელი, სასტიკი დევნა და წამება. ქრისტიანთა დევნამ მოიცვა მთელი წინა აზია და გალია. მარკუს ავრელიუსის დროს ქრისტიანი მოსახლეობის მდგომარეობის შესახებ დაწვრილებით ცნობებს გვაწვდის ევსევი კესარიელი (Eusebius, The Ecclesiastical History, v. I, გვ. 405—445).

99) 175 წლის ზაფხულში მარკუს ავრელიუსს, ქვაღებთან საბრძოლველად მიმავალს, სიციხიან უწყლო ადგილზე გარს შემოერთყნენ გერმანელები. იმპერატორს და მის ლაშქარს დაღუპვა ელოდა. მაგრამ მოულოდნელად წამოსულმა წვიმამ იხსნა კესარი და მისი ჯარი წყურვილისა და დამარცხებისაგან. საეკლესიო მწერალთა აზრით, წვიმის წამოსვლის მიზეზი იყო იმ ქრისტიანთა ლოცვა, რომლებიც იმპერატორის ჯარში იმყოფებოდნენ. (Eusebius, The Ecclesiastical History, v. I, გვ. 445—449).

100) **კომდოს** — მარკუს ავრელიუსის ვაჟი მარკუს ავრელიუს კომოდუს ანტონინუსი, რომის იმპერატორი (180—192 წწ.).

101) **პერტინაქს** — პელვიუს პერტინაქსი, რომის იმპერატორი 193 წელს (იმპერატორი იყო 87 დღის განმავლობაში). ამავე წელს იმპერატორის ტახტზე ერთმანეთს ენაცვლებოდნენ დიდუს იულიანე, ალბინუსი და პესცენიუს ნიგერი, ვიდრე რომის იმპერატორად არ გამოაცხადეს სეპტიმიუს სევერუსი.

102) **სევეროს** — სეპტიმიუს სევერუსი, რომის იმპერატორი (193—211 წწ.).

103) ქრისტიანთა დევნა სევერუსის დროს დაიწყო დაახლოებით მისი მეფობის მეათე წელს. ამ წელს სევერუსმა გამოსცა ბრძანება, რომლის მიხედვითაც მოსახლეობას ეკრძალებოდა როგორც იუდეური, ისე ქრისტიანული რელიგიის მიღება. იმდენად მკაცრი იყო ამ დროს ქრისტიანთა წინააღმდეგ ბრძოლა, რომ ერთ-ერთი სასულიერო მწერალი (იუდა) მას ანტიქრისტიანული უწოდებს (B. B. Б о л о т о в, Лекции по истории древней церкви, т. II, СПб, 1910, გვ. 108). ქრისტიანთა დევნამ მოიცვა რომის იმპერიის მრავალი პროვინცია, როგორც ევროპაში ისე აზიასა და აფრიკაშიც.

104) ანტონინოს — მარკუს ავრელიუს ანტონინუს კარაკალა, სევერუსის ვაჟი, რომის იმპერატორი (211—217 წწ.). ძმის (გეტას) მოკვლის შემდეგ მოიპოვა მან სამეფო ტახტი.

105) მაკარინოს — მარკუს ოპელიუს მაკრინუსი, რომის იმპერატორი (217—218 წწ.). წარმოშობით ნუმიდიელი მდაბიო.

106) მარკუს ოპელიუს მაკრინუსის შემდეგ იმპერატორი გახდა ჰელიოგაბალი (218—222 წწ.). რომის იმპერიას არ ახსოვს მსგავსი ბილწი და გარყვნილი იმპერატორი. „ეს იყო კეისარიანული შეშლილობის უმაღლესი ფორმა“ (ლევან სანიკიძე, რომის იმპერია, პრინციპატი, თბ., 1969, გვ. 149).

ალექსანდრე კვიპრელი საერთოდ არ ახსენებს ჰელიოგაბალს და მაკრინუსის შემდეგ იმპერატორად ასახელებს ალექსანდრე სევერუსს: მარკუს ავრელიუს ალექსანდრე სევერუსი (222—235 წწ.). (მდრ. Eusebius, Ecclesiastical History, v. I, გვ. 67—69).

107) მარკუს ავრელიუსის შემდეგ ალექსანდრე სევერუსის მეფობამდე იერუსალიმის ეპისკოპოსები იყვნენ:

ქართული ტექსტის მიხედვით

სინამდვილეში

1. მარკოზ	მარკოზ I 135—143 წწ. ან 156 წ.
2. კასიანოს	კასიანე — 5 წელი.
3. პოპლიოს	პუპლიოს — 5 წელი.
4. მაქსიმოს	მაქსიმე I — 8 წელი.
5. იულიანოს	იულიანე I — 4 წელი.
6 აიოს	გაიოს I — 3 წელი.
7. კუმაქუს	სიმაქი — 2 წელი.
8. გაიანოს	გაიოს II — 1 წელი.
9. იულიანოს	იულიანე II — 4 წელი.
10. კაპიტონ	კაპიტონი ანუ აპიონი—დაახლ. 3 წელი.
—	ილია I — დაახლ. 3 წელი.
—	მაქსიმე II — 4 წელი.
—	ანტონინე — 5 წელი.
11. ვალოს	ვალენტი — 3 წელი.
12. დოლიქიანოს	დოლიქიანე (დომიციანე) — 4 წელი.
13. ნარკიოს	ნარკისი 196 წლის მახლობლად.
—	დიოსი ანუ ელიოსი — 2 წელი.
14. გერმანა	გერმანიოსი (გერმანე) — 4 წელი.

15. გორდიოს

გორდიოსი — 5 წელი.

—

ნარკისი (მეორედ) — 212 წელს.

16. ალექსანდროს

ალექსანდრე 212—250 წწ.

(შტრ. Eusebius, The Ecclesiastical History, v. I, გვ. 467; v. II, გვ. 35—39).

108) დამეა (მამეა) — ალექსანდრე სევერუსის დედა. ალექსანდრე სევერუსი რომის იმპერატორი გახდა 14 წლის ასაკში და, ფაქტიურად, სახელმწიფოს მისი ბებია იულია მეზა და დედა დამეა განაგებდნენ. იულია მეზას გარდაცვალების შემდეგ რომის იმპერიის მმართველი გახდა დამეა, რადგანაც ახალგაზრდა განათლებული იმპერატორი სახელმწიფო საქმეებში, თითქმის, სავსებით არ ერეოდა.

დამეა იყო ქრისტიანთა დიდი ქომაგი. ვადმოცემის მიხედვით, ანტიოქიაში ყოფნისას, დაახლ. 226 წელს, მას უნდა მოესმინა ორიგენეს ქრისტოლოგიური საუბრები.

109) გერმანელებთან ბრძოლისას (234—235 წწ.) ალექსანდრე სევერუსის წინააღმდეგ არმიაში შეთქმულება მომზადდა. 235 წლის მარტში მაინცის მახლობლად შეთქმულებმა მოკლეს იმპერატორი, შემდეგ კი მისი დედა დამეა და მხლებლებიც ამოხოცეს.

110) მაქსიმიანოს — გაიუს იულიუს მაქსიმიანე, რომის იმპერატორი (235—238 წწ.). წარმოშობით თრაკიელი.

111) გაიუს იულიუს მაქსიმიანემ ქრისტიანთა დევნა აღადგინა უპირველეს ყოვლისა იმის გამო, რომ ალექსანდრე სევერუსი და მისი მორწმუნე დედა დამეა ქრისტიანებს ლმობიერად ექცეოდნენ. მან განსაკუთრებით „მღელთ-მოძღუართა“ ამოწყვეტა ბრძანა (Eusebius, The Ecclesiastical History, v. II, გვ. 79—81). აქ უთუოდ უნდა ვიგულისხმოთ არა მარტო ქრისტიანული ეკლესიის მამამთავრები, არამედ, საერთოდ, ქრისტიანული სამყაროს გამოჩენილი პიროვნებები.

ამ დროს დიდ დევნას განიცდიდა ასევე ორიგენეც, როგორც ქრისტიანი და როგორც ალექსანდრე სევერუსის კართან დაახლოებული პირი.

112) გაიუს იულიუს მაქსიმიანე შეთქმულებმა მოკლეს 238 წ. ქ. აქვილეის მახლობლად.

113) გაიუს იულიუს მაქსიმიანეს მოკვლის შემდეგ რომის იმპერატორად სენატმა გამოაცხადა ორი სენატორი — მარკუს კლოდიუს პუპიენუს მაქსიმე, დეციმუს ცელიუს ბალბინუსი და 14 წლის

გორდიანე III, გორდიანე I-ის შვილიშვილი, გორდიანე II-ის ძმისწული (გორდიანე I იყო აფრიკის პროვინციის მმართველი, ხოლო გორდიანე II კი მისი ვაჟი. მაქსიმიანეს საწინააღმდეგოდ, ჯერ კიდევ მის სიცოცხლეში, სენატმა გორდიანე I და II რომის იმპერატორებად გამოაცხადა, ხოლო თვით მაქსიმიანე — სახელმწიფოს მტრად. კართაგენში ბრძოლის დროს დაიღუპა გორდიანე — ვაჟი-შვილი, მამამ კი თავი მოიკლა).

114) **გორდინოს** — გორდიანე III, რომის იმპერატორი (238—244 წწ.) (იხ. შენ. 113).

115) **ფილიპე** — ფილიპე არაბი, მარკუს იულიუს ფილიპე, რომის იმპერატორი (244—249 წწ.). იგი იმდენად ლმობიერად ეპყრობოდა ქრისტიანებს, რომ ერთ-ერთი ლეგენდის მიხედვით იგი ქრისტიანად არის გამოცხადებული. (В. В. Болотов, Лекции по истории древней церкви, т. II, гл. 116).

ფილიპე არაბი დაიღუპა ჩრდილოეთ იტალიაში ვერონას მახლობლად გაიუს მესიუს კვინტუს დეციუს ტრაიანესთან ბრძოლის დროს, ხოლო მისი ვაჟი კი, რომელიც რომში იმყოფებოდა ამ დროს, მოკლეს პრეტორიანელებმა 249 წელს.

116) **დეციოს** — გაიუს მესიუს კვინტუს დეციუს ტრაიანე ავგუსტუსი, რომის იმპერატორი (249—251 წწ.). წარმოშობით პანონიელი.

117) დეციუსის მიერ დაახლ. 249—250 წწ. გამოცემულ იქნა ედიქტი, რომლის მიხედვითაც ნაბრძანები იყო ქრისტიანთა დევნა მთელ რომის იმპერიაში. დეციუსის დროს 250 წლის 20 იანვარს იწამა ეპისკოპოსი ფაბიანე. დეციუსის დროსვე დაიღუპა ალექსანდრე, იერუსალიმელი ეპისკოპოსი. ქრისტიანთა ამ დევნის დროს აწამეს ორიგენეც, რომელიც შემდეგ დილეგში ჩააგდეს და სხვა.

დეციუსის მეფობის დროს ქრისტიანთა დევნის შესახებ ცნობებს გვაწვდიან კართაგენის ეპისკოპოსი კვიპრიანე, ალექსანდრიელი ეპისკოპოსი დიონისე (В. В. Болотов, Лекции по истории древней церкви, т. II, гл. 116—125).

ძალზე დაწვრილებით მოგვითხრობს ქრისტიანთა ამ დევნის შესახებ ევსევი კესარიელი (Eusebius, The Ecclesiastical History, v, II, гл. 93—131).

118) ვოთებთან ბრძოლისას 251 წელს დაიღუპა გაიუს მესიუს კვინტუს დეციუსი. ამის შემდეგ სენატმა იმპერატორად გამოაცხადა დეციუსის ვაჟი ჰოსტილიანე, მაგრამ იგი უეცრად გარდაიცვალა ჭირისაგან.

119) **გალოს და ბულინოს** — ტრებონიანე გალუსი და მისი ვაჟი, თანაიმპერატორი ვოლუზიანე, რომის იმპერატორები (251—253 წწ.). 253 წელს ჩრდილოეთ იტალიაში, სპოლეციუმის მახლობლად ორივენი, მამა-შვილი დაიღუპნენ მეზიის მმართველ ემილიანესთან ბრძოლაში, რომელიც რომის იმპერატორის ტახტისათვის იბრძოდა.

120) **ვალერიანოს** — ლუციუს ვალერიანე, რომის იმპერატორი (253—260 წწ.).

121) **გალინოს** — პუბლიუს ლიცინიუს გალიენუსი, ლუციუს ვალერიანეს ვაჟი, მისი თანაიმპერატორი (253—268 წწ.).

122) ლუციუს ვალერიანემ ქრისტიანთა წინააღმდეგ გამოსცა ორი ედიქტი, ერთი 257 წელს და მეორე 258 წელს, რომელთა მიხედვითაც ქრისტიანებს ეკრძალებოდათ ღმრთისმსახურება და აკლდამებში (xoi-μυρῆραι) შესვლა. იგი დევნიდა ქრისტიანულ ეკლესიას, როგორც ორგანიზაციის და ქრისტიანული კულტის საზოგადოებრივ ფორმებს (Eusebius, The Ecclesiastical History, v. II, 149—167).

123) 260 წელს ლუციუს ვალერიანე დაატყვევა სპარსეთის მეფე შაბურ I-მა და იგი ტყვეობაში გარდაიცვალა.

124) ლუცინიუს გალიენემ დაახლ. 260 წელს გამოსცა ბრძანება (ἐκ πατριάρχμαται), რომლის საშუალებითაც შეაჩერა ვალერიანეს ქრისტიანთა წინააღმდეგ მიმართული ედიქტების მოქმედება. (Eusebius, The Ecclesiastical History, v. II, გვ. 169—171).

125) ალექსანდრე იერუსალიმელი ეპისკოპოსის წამების შემდეგ 250 წელს იერუსალიმის ეპისკოპოსი გახდა მაზაბანი (250—266 წწ.), ქართული ტექსტის მიხედვით „მაქსიმოს“ (ბერძნ. Μακρῶζυγος col. 4049). მაზაბანის შემდეგ იერუსალიმის ეპისკოპოსია იმენიოს (267—298 წწ.). ქართული ტექსტის მიხედვით „ლივმენიოს“ (ბერძნ. Ἰμέναιος col. 4049). (Eusebius, The Ecclesiastical History, v. II, გვ. 171).

126) **კლავდიოს** — კლავდიუს II, რომის იმპერატორი (268—270 წწ.).

127) **ავრილიანოს** — ლუციუს დომიციუს ავრელიანე, რომის იმპერატორი (270—275 წწ.).

128) ქართული ტექსტის მიხედვით ავრელიანეს შემდეგ რომის იმპერატორები იყვნენ „კარონ ძითურთ, რომელთა ეწოდა კარინოს და ნუმერიანოს“. ეს ცნობა ზუსტი არ არის (ქართული ტექსტი ამ შემთხვევაში სხვაობს ბერძნულისაგან. იხ. col. 4049). ავრელიანეს შემდეგ რომის იმპერატორები იყვნენ: კლავდიუს ტაციტუსი, ცნობილი ისტორიკოსის შთამომავალი (275—276 წწ.). ტაციტუსის სიკვდილის შემ-

დევ იმპერატორად გამოაცხადა თავი მისმა ძმამ — ფლორიანემ, რომელიც სამი თვის შემდეგ ჯარისკაცებმა მოკლეს და იმპერატორად პრობუსი აღიარეს. მარკუს ავრელიუს პრობუსი, წარმოშობით ილირიელია (276—282 წწ.). შემდეგ რომის იმპერატორი გახდა მარკუს ავრელიუს კარუსი (282—283 წწ.). კარუსის თანამმართველები იყვნენ მისი ვაჟები — კარინე და ნუმერიანე, რომელთაც ქართული ტექსტი ასახელებს კეისრის ტიტულებით. კარუსის სიკვდილის შემდეგ იმპერატორად გამოცხადდა კარუსის ვაჟი ნუმერიანე (284 წ.) (შდრ. Eusebius, The Ecclesiastical History, v. II, გვ. 224—227).

129) **დიოკლეტიანოს** — გაიუს ავრელიუს ვალერიუს დიოკლეტიანე, რომის იმპერატორი (284—305 წწ.).

130) **მაქსიმიანოს** — მაქსიმიანე „ერკულიონი“, დიოკლეტიანეს თანაიმპერატორი (285—305 წწ.).

ქართული ტექსტის მიხედვით დიოკლეტიანესა და მაქსიმიანეს მეფობა 29 წელი გრძელდებოდა. სინამდვილეში, დიოკლეტიანე მეფობდა 21 წლის განმავლობაში, მაქსიმიანე — 20 წელი (ბერძნულში გვაქვს 21 წელი. იხ. col. 4049).

რომის იმპერიის უზარმაზარი ტერიტორიის უკეთ მართვის მიზნით, დიოკლეტიანემ შემოიღო ტეტრარქიის სისტემა, მან 285 წელს თანაიმპერატორად გაიხადა მაქსიმიანე „ერკულიონი“ და მას ავგუსტუსის წოდებაც უბოძა. 292 წელს კი აიჩრია ორი კეისარი: კონსტანცი ხლორი და მაქსიმიანე ვალერიუსი.

დიოკლეტიანე: აზიის პროვინციები, თრაკია, ეგვიპტე — ცენტრი ნიკომედია (ბითონიაში).

მაქსიმიანე: იტალია, აფრიკა, ისპანია — ცენტრი მილანოში.

ვალერი: ბალკანეთის ნახევარკუნძული (გარდა თრაკიისა) და დუნაის პროვინციები — ცენტრი სირმიუმი (პანონიაში) დუნაის შესართავზე.

კონსტანცი: გალია და ბრიტანია — ცენტრი ტრირი (გალიაში) და ებურაკუმი (ბრიტანიაში) (იხ. ს. ყ ა უ ხ ჩ ი შ ვ ი ლ ი, ლექციები ბიზანტიის ისტორიიდან, პირველი წიგნი, თბ., 1948, გვ. 50).

131) დიოკლეტიანეს დროს ქრისტიანთა დევნა მიმდინარეობდა მაქსიმიანე ვალერიუსის (რომის აღმოსავლეთი პროვინციების მმართველი, კეისარი, დიოკლეტიანეს სიმე) დიდი გავლენით, რომელიც ქრისტიანთა დაუძინებელი მტერი იყო.

303 წლის 23 თებერვალს ნიკომედიაში გამოიცა ქრისტიანთა წინააღმდეგ მიმართული დიოკლეტიანეს პირველი ედიქტი. 303

წელს — კიდევ 2 ედიქტი, უკანასკნელი მეოთხე კი, ყველაზე სასტიკი — 304 წელს.

ქრისტიანთა მასობრივი გაელეტა-განადგურება მიმდინარეობდა მთელ რომის იმპერიაში, გარდა კონსტანცი ხლორის პროვინციებისა, სადაც ქრისტიანთა შევიწროება მხოლოდ ეკლესიების ნგრევით ამოიწურა. დიოკლეთიანეს ოთხივე ედიქტი ითვალისწინებდა ქრისტიანული რელიგიისა და ქრისტიანთა სრულ განადგურებას, ქრისტიანული ლიტერატურისა და ტაძრების მოსპობას და საერთოდ, ქრისტიანობის სრულ აღმოფხვრას. ამ დროისათვის ქრისტიანთა დევნა განსაკუთრებული სიძლიერით წარმოებდა აზიისა და აღმოსავლეთის პროვინციებში. ევსევის ცნობით, ზოგჯერ ერთ დღეში 60-დან 100-მდე ქრისტიანი იხოცებოდა (Eusebius, The Ecclesiastical History, v. II, გვ. 277).

132) **ლივმენიოს ეპისკოპოსი** — იგულისხმება იერუსალიმის ეპისკოპოსი იმენიოს (Ἰμῆναῖος) (267—298 წწ.).

133) **ზაბდან** — იერუსალიმის ეპისკოპოსი ზავდა (Ζαβδᾶ) (298—303 წწ.).

134) **ერმონ** — იერუსალიმის ეპისკოპოსი ერმონი (303—313 წწ.).

135) აქ ავტორი გულისხმობს დიოკლეთიანესა და მაქსიმიანე „ერკულიონის“ გადადგომას დიოკლეთიანეს მეფობის ოცდამეერთე წელს (305 წ.).

136) 305 წლის 1 მაისს მაქსიმიანე გალერიუსი გახდა რომის იმპერიის აღმოსავლეთი პროვინციების მფლობელი ავგუსტუსის წოდებით (305—311 წწ.), ხოლო კონსტანცი ხლორი (იგივე „კოსტა“) — დასავლეთის ავგუსტუსი (305—306 წწ.).

306 წელს რომში იმპერატორად გამოაცხადა თავი მაქსიმიანე „ერკულიონის“ ძემ მაქსენციუსმა. იგი იმპერატორი იყო 306—312 წლებში.

137) კონსტანტინე დიდი, კონსტანცი ხლორის ვაჟი, დაიბადა 274 წლის 27 თებერვალს. დიოკლეთიანეს ტახტიდან გადადგომამდე იგი მის სამეფო კარზე იმყოფებოდა აღმოსავლეთში და კარგად იცოდა დიოკლეთიანეს მიერ ქრისტიანთა სასტიკი დევნის ამბები (Евсе-ви и Памфил, Сочинения, т. II, СПб, 1849, გვ. 70—71).

138) დიოკლეთიანე გარდაიცვალა 313 წელს, დაღმაციაში, ქ. სალონში (Eusebius, The Ecclesiastical History, v. II, გვ. 299).

139) მაქსიმიანე „ერკულიონმა“ სიცრუცხლე დაასრულა თვითმკვლელობით 310 წელს (Eusebius, The Ecclesiastical History, v. II, გვ. 301—303).

140) მაქსიმოიანე გალერიუსი ქრისტიანთა დევნას აწარმოებდა დიოკლეტიანესთან ერთად. მისი გავლენით არის გამოცემული დიოკლეტიანეს ოთხივე ედიქტი (იხ. შენ. 131). გალერიუსის ცხოვრებას დაწვრილებით გადმოგვცემს ევსევი კესარიელი (Eusebius, The Ecclesiastical History, v. II, გვ. 305—313).

141) აქ მაქსიმოიანე გალერიუსის პიროვნება აღრეული უნდა იყოს მაქსიმოიანე „ერკულონთან“, რომელსაც სურდა კონსტანტინე დიდის მოკვლა. მაგრამ მისი განზრახვა გამოაშკარავდა და მან 310 წელს თავი მოიკლა ((Eusebius, The Ecclesiastical History, v. II, გვ. 303; Евсевий Памфил, Сочинения, т. II, гв. 71—72).

142) გალერიუსის ავადმყოფობის შესახებ ცნობებს გვაწვდის ევსევი (Eusebius, The Ecclesiastical History, v. II, გვ. 315; Евсевий Памфил, Сочинения, т. II, гв. 101).

143) იგულისხმება გალერიუსის მიერ 311 წლის 30 აპრილს გამოცემული ედიქტი, რომლის მიხედვითაც ქრისტიანობა ნებადართულ რელიგიად გამოცხადდა. ედიქტი გამოცემულ იქნა გალერიუსის, კონსტანტინესა და ლიცინიუსის სახელით (Eusebius, The Ecclesiastical, History, v. II, გვ. 316—321. Евсевий Памфил, Сочинения, т. II, гв. 101).

144) გალერიუსის გამოცემული ედიქტით ქრისტიანთა მშვიდობიანი ცხოვრება მხოლოდ რთვის განმავლობაში გრძელდებოდა (B. B. Болотов, Лекции по истории древней церкви, СПб., 1910, т. II, гв. 158).

145) 305 წელს, მას შემდეგ რაც დიოკლეტოიანე გადადგა ტახტიდან, კონსტანტინე გაემგზავრა მამასთან — კონსტანცი ხლორთან. ხოლო 306 წელს, კონსტანცი ხლორის გარდაცვალების შემდეგ, ჯარმა ავგუსტად გამოაცხადა კონსტანტინე (Евсевий Памфил, Сочинения..., т. II, гв. 71—73).

146) როგორც ზემოთ აღინიშნა, ჯარმა კონსტანტინე იმპერატორად გამოაცხადა 306 წელს და მას „დიდი“ უწოდა. ქართული ტექსტის მიხედვით ეს ამბავი მომხდარა „პირველსა წელსა ულუმპიასა ორასსამეოცდაათერთმეტესა, თთუესა ივლისსა ოცდახუთსა“. ბერძნულში გვაქვს 270-ე წელი (იხ. col. 4053). ამ შემთხვევაში ბერძნული რედაქცია ზუსტ თარიღს გვიჩვენებს, ქართული — მცდარია (მღრ. Евсевий Памфил, Сочинения, т. II, гв. 72—73).

147) იხ. შენ. 136.

148) ავტორს მხედველობაში აქვს რომის მოსახლეობის საშინელი

დარბევა მაქსენციუსის მიერ (Евсеvий Памфил, Сочинения, т. II, გვ. 74—76, 81—84).

149) იგულისხმება შუა საუკუნეების ქრისტიანულ სამყაროში იერუსალიმში „ჯვრის გამოჩინების“ ძალზე გავრცელებული სირიული ლეგენდები (თ. მგალობლიშვილი, კირილე იერუსალიმელის სახელით ცნობილი რამდენიმე საკითხავის წყაროს დადგენისათვის, გვ. 59—74).

კონსტანტინე დიდის ჩვენების შესახებ ასევე მოგვითხრობს ევსევიც (Евсеvий Памфил, Сочинения, т. II, გვ. 77—81).

150) კონსტანტინემ მაქსენციუსი დაამარცხა 312 წლის 28 ოქტომბერს. მაქსენციუსი დაიღუპა მდინარე ტიბროსში (Eusebius, The Ecclesiastical History, v. II, გვ. 358—363; Евсеvий Памфил, Сочинения, т. II, გვ. 84—86).

151) მაქსენციუსთან მოპოვებული გამარჯვების შემდეგ, მეორე დღესვე, კონსტანტინე ტრიუმფით შევიდა რომში. რომი აღტაცებით შეეგება გამარჯვებულ იმპერატორს. მილვიის ხიდან გამარჯვების უკვდავსაყოფად დაწესებულ იქნა დღესასწაული, რომში აღიმართა ტრიუმფალური თალი, სენატმა კონსტანტინეს უბოძა ავგუსტუსის ტიტული და იგი ცნო დასავლეთისა და აღმოსავლეთის მფლობელად, თუმცა აღმოსავლეთი ჯერ კიდევ მას არ ეკუთვნოდა. ყოველივე ეს მოხდა მისი მეფობის მეშვიდე წელს (Eusebius, The Ecclesiastical History, v. II, გვ. 362—365; Евсеvий, Сочинения, т. II, გვ. 86—92).

152) ტექსტში ერთმანეთშია აღრეული მაქსიმიანე გალერიუსი და მაქსიმიანე გალერიუსი ანუ დაზა. კონსტანტინეს ზემოთხსენებული გამარჯვების დროს მაქსიმიანე გალერიუსი უკვე ცოცხალი აღარ იყო. იგი გარდაიცვალა 311 წელს (იხ. შენ. 136).

153) მილანის ედიქტის გამოცემის შემდეგ, 311 წელს, მაქსიმიანე დაზამ მხოლოდ დროებით შეწყვიტა ქრისტიანთა დევნა. (Eusebius, The Ecclesiastical History, v. II, გვ. 328—335).

154) მილანში 312—313 წწ.-ში ერთმანეთს შეხვდნენ კონსტანტინე და ლიცინიუსი, მათ მაქსიმიანე დაზას წინააღმდეგ საბრძოლველად დადეს ხელშეკრულება.

155) იგულისხმება მაქსიმიანე დაზა.

156) მაქსიმიანე დაზა 313 წლის 30 აპრილს დამარცხდა ლიცინიუსთან ბრძოლაში ადრიანოპოლისის გზაზე და გაიქცა მცირე აზიაში. იგი გარდაიცვალა თარსუსში.

მაქსიმინ დაზას შესახებ ვრცლად მოგვითხრობს ევსევი კესარიელი, ალექსანდრე კვიპრელიც სავესებით მისდევს მას (Eusebius, The Ecclesiastical History, v. II, გვ. 371—387; Евсевий, Сочинения, т. II, гв. 101—104).

157) მაქსიმინე დაზას გარდაცვალების შემდეგ რომის იმპერიაში დარჩა მხოლოდ ორი იმპერატორი — კონსტანტინე დიდი და ლიცინიუსი. მათ შორის შეთანხმების დადების შემდეგ (312—313 წწ.), სახელმწიფოში სიმშვიდე სუფევდა. ამ ორ იმპერატორს შორის მეგობრული ურთიერთობა განმტკიცდა ქორწინებითაც: კონსტანტინე დიდის და — კონსტანცია ცოლად გაჰყვა ლიცინიუსს (Eusebius, The Ecclesiastical History, v. II, გვ. 467).

158) აქ ავტორი იმეორებს ევსევის მიერ გადმოცემულ ცნობებს (Eusebius, The Ecclesiastical History, v. II, გვ. 465—475).

159) ბითუნია (ή Βιθυνία) — ისტორიული რაიონი მცირე აზიის ჩრდილო-დასავლეთ ნაწილში. სახელწოდება მიიღო აქ მცხოვრები ტომებისაგან — ბითვინელებისაგან, რომლებიც ამ ტერიტორიაზე უკვე ძვ. წ. VIII საუკუნიდან არიან ცნობილნი. დღეისათვის „ბითუნია“ თურქეთის ტერიტორიაზეა.

160) ლიცინიუსზე საბოლოო და გადამწყვეტი გამარჯვების მოპოვების შემდეგ, 323 წელს, კონსტანტინემ მეორედ დაინდო იგი და სიკვდილით არ დასაჯა (შდრ. Евсевий, Сочинения, т. II, гв. 119—120).

161) 325 წელს კონსტანტინემ თესალონიკეში, ვითომცდა აჯანყების თავიდან აცილების მიზნით, შეიპყრო ლიცინიუსი და სიკვდილით დასაჯა. (შდრ. Евсевий, Сочинения, т. II, гв. 120—121).

162) ლიცინიუსის სიკვდილის შემდეგ რომის იმპერიის ერთპიროვნული მმართველი გახდა კონსტანტინე დიდი. აქ ავტორი სრულიად უვლის გვერდს კონსტანტინეს ცხოვრების ისეთ მნიშვნელოვან უსიამოვნო ფაქტებს, როგორცაა მისი ვაჟის, კრისპის სიკვდილით დასაჯა, მეუღლის — ფაუსტას მოკვლა. ავტორი ამ შემთხვევაში იმეორებს საეკლესიო მწერალთა, განსაკუთრებით კი ევსევი კესარიელისა და ლაქტანციუსის მიერ გადმოცემულ კონსტანტინე დიდის ცხოვრებას.

163) მაკარი — იერუსალიმის ეპისკოპოსი მაკარი I (313—333 წწ.). მან ეპისკოპოსობა მიიღო ერმონისაგან (303—313 წწ.).

164) კონსტანტინე დიდმა შესანიშნავი ტაძრები ააგო იერუსალიმში, ბეთლემში, რომში (Евсевиѣ, Сочинения, т. II, гл. 187—197).

165) ამის შესახებ იხ: Евсевиѣ, Сочинения, т. II, гл. 139—143, 180—183; Фараар, Первые дни христианства, ч. I, СПб, 1892, гл. 766—768.

166) **არიოზი** — არიოზი, ალექსანდრიელი ერესიარზი (250—336 წწ.), არიანული სექტის ფუძემდებელი. 325 წლის ნიკეის პირველმა მსოფლიო საეკლესიო კრებამ არიანობა დაგმო, ხოლო არიოზი კი ილირიაში გადაასახლა. არიოზის მოძღვრების მიხედვით, ღმერთი მხოლოდ მამაა, დაუბადებელი, საუკუნო და უცვლელი. ძეს კი ღმრთისაგან აქვს არსება, მისგან არის შექმნილი. მაშასადამე, მამისა და ძის არსებობა დროით არის დაცილებული ერთმანეთისაგან. არიანელთა ძირითადი აზრი ფორმულისა შემდეგია: „*Ὁ υἱος ἦν ἐκ τοῦ πατρὸς ὁμοούσιος, ὁμογενὴς τῷ πατρί, ὁ ἀληθινὸς υἱος τοῦ πατρὸς, ὁ ἀειγενὴς υἱος, ὁ ἀειὸν ὢν ὁμοῦς τῷ πατρί, ὁ ἀληθινὸς ὁμοούσιος τοῦ πατρὸς, ὁ ἀληθινὸς ὁμογενὴς τοῦ πατρὸς*“ — „იყო, როდესაც არ იყო“.

არიოზის თხზულებებიდან მხოლოდ ფრაგმენტებია შემორჩენილი.

167) **ევსებიოს ნიკომიდიელი** — კონსტანტინოპოლის პატრიარქი (340—341 წწ.). არიოზის მეგობარი და მისი დამცველი ნიკეის I მსოფლიო საეკლესიო კრებაზე.

168) **ევსებიოს პამფილიელი** — იგივე ევსევი კესარიელი (264—340 წწ.), კესარიის ეპისკოპოსი, იგი გადაურჩა როგორც დეციუსის, ასევე დიოკლეთიანეს დროსაც ქრისტიანთა დევნას. ხოლო ქრისტიანობის გამარჯვების შემდეგ, კონსტანტინე დიდის დროს, გახდა ქრისტიანული ეკლესიის ერთ-ერთი ცნობილი მამა. პირველი მსოფლიო საეკლესიო კრების წინაშე იგი წარსდგა მის მიერ შედგენილი სარწმუნოების სიმბოლოთი, რომელიც საეკლესიო კრებამ შეცვალა, რადგანაც მასში ნათლად არ იყო წარმოდგენილი არიანობისაგან გამიჯვნა.

169) ნიკეის I მსოფლიო საეკლესიო კრება შედგა 325 წელს. იგი გახსნა თვით იმპერატორმა კონსტანტინემ. საეკლესიო კრებამ დაგმო არიანობა და მიიღო სიმბოლო რწმენისა — ე. წ. ნიკეის სიმბოლო (Евсевиѣ, Памфил, Сочинения, т. II, гл. 171—178).

170) იხ. გამოკვლევა, გვ. 15—16.

171) ნიკეის სიმბოლოს არიოზმა ხელი არ მოაწერა. ხოლო ევსევი ნიკომიდიელმა მართალია მიიღო ნიკეის სიმბოლო, მაგრამ არიოზის ანათემას არ დაეთანხმა იმ საბაბით, რომ მას არ სჯეროდა ამ ანათემისა.

325 წელს არიოზი გადაასახლეს ილირიაში. 325 წლის ნოემბერში ეგვიპტისა და კონსტანტინეს კათედრა და გადაასახლეს გალიაში.

172) იხ. შენ. 163.

173) ნიკეის მსოფლიო კრება შედგა 325 წლის ივნისში, კონსტანტინე დიდის მეფობის მეოცე წელს (ტექსტში მცირე უზუსტობაა ამ თარიღთან დაკავშირებით) (შტრ. Евсевий Памфил, Сочинения, т. II, გვ. 179).

174) დედოფალი ელენე — კონსტანტინე დიდის დედა. დაიბადა დაახლ. 244 წელს. პალესტინაში წმინდა ადგილთა და ნაწილთა მოსაძიებლად გაემგზავრა 325 წელს (Евсевий Памфил, Сочинения, т. II, გვ. 197—202).

175) გვერდი 83v-დან: ...„და რამეთუ ესე თვთ დედოფალმან სთხოვა მეფესა...“ — 88v-მდე: „...წმიდა იყოს უფლისა ყოვლისა მპყრობელისა“... — მთელი ეს ფრაგმენტი ავტორს დაწერილი აქვს ჯერის გამოჩინების ძველი სირიული ლეგენდების გავლენით (იხ. ა. შანიძე, სინური მრავალთავე 864 წლისა, თბ., 1959, გვ. 237—245; თ. მგალობლიშვილი, კირილე იერუსალიმელის სახელით ცნობილი..., გვ. 59—74).

გარდა ამისა, ავტორი ასევე იყენებს ეგვიპტის ექსარქოსის „კონსტანტინეს ცხოვრების“ ტექსტსაც (Евсевий Памфил, Сочинения, т. II, გვ. 188—200).

176) იხ. Евсевий Памфил, Сочинения, т. II, გვ. 191—193.

177) ქართული ტექსტის შესატყვისად ბერძნულ რედაქციაში ვკითხულობთ: *Ἦν δὲ τότε ἡ βασίλεις φαιδρῶς ἀγῶν τῆς εἰσοσκληρίδος τῆς ἑορτῆς, ἐνχαριστῶν τῷ Θεῷ ὑπὲρ πάντων τῶν ἀγαθῶν, ὧν ἐποίησεν ἐν τοῖς χρόνοις τῆς βασιλείας αὐτοῦ* (col. 4064). აქ არსად არა გვაქვს „სათუალავითა მზისაჲთა“ ოცი წელი. ბერძნ. . . . τῆς εἰσοσκληρίδος τῆς ἑορτῆς... ნიშნავს მეფობის მეოცე წელს (E. A. Sophocles, Greek lexicon of the Roman and Byzantine periods, New York, 1957).

თარიღის შესახებ იხ. ასევე: Евсевий Памфил, Сочинения, т. II, გვ. 179.

178) აღამიდან ქრისტეს მოსვლამდე ქართული თარგმანის მიხედვით გასულა 5500 წელი (C 5100 წელი), ბერძნულის მიხედვით — 5475 წელი (col. 4064). ქართული მართალია სხვაობს ბერ-

ძნულთან შედარებით, მაგრამ ამ შემთხვევაში არც ბერძნულია ზუსტი.

179) **მაქსიმოს** — მაქსიმე III, იერუსალიმის ეპისკოპოსი (333—350 წწ.).

180) ელენე დედოფალი გარდაიცვალა 327 წელს (Полный Православный Богословский энциклопедический словарь, т. I, გვ. 857; Евсевий Памфил, Сочинения, т. II, გვ. 200—201).

კონსტანტინესა და ელენეს ხსენება დაწესებულია 21 მაისს. (G. Garritte, Le Calendrier Palestino-Géorgien, Bruxelles, 1958, გვ. 230).

181) ავტორს აქ უთუოდ მხედველობაში აქვს კონსტანტინე დიდის მეფობის 30 წლისთავის აღსანიშნავად იერუსალიმში მაცხოვრის საფლავზე ბაზილიკის მშენებლობის დამთავრება, რომლის საკუროთხებლადაც კონსტანტინემ მრავალი ეპისკოპოსი მოიწვია. (Евсевий Памфил, Сочинения, т. II, გვ. 259—260, 262—263).

„ელია“ — იგივე ქ. იერუსალიმი.

182) იხ. შენ. 167.

183) 325 წელს, ნიკეის კრების შემდეგ, ევსევი ნიკომიდიელი გადასახლებულ იქნა გალიაში (იხ. შენ. 171), ხოლო 328 წელს იგი დაუბრუნდა თავის კათედრას.

184) **ათანასი ალექსანდრიელი** — ალექსანდრიის ეპისკოპოსი (328—373 წწ.). ათანასი ეპისკოპოსის ბიოგრაფიიდან ნათლად ჩანს არიანელი ეპისკოპოსების ბრძოლა ნიკეის I მსოფლიო კრების შემდეგ.

185) იგულისხმება არიანელი ეპისკოპოსების გამუდმებული შუღლი ათანასის მიმართ, ნიკეის მსოფლიო კრების შემდეგ (Ecclesiasticae Historiae Scriptorum Graeci, ed. Reading, Cambridge, 1720, I, გვ. 23, 27).

186) ტვიროსის საეკლესიო კრება შედგა 335 წელს ეგვიპტის ეკლესიის საქმეთა მოსაგვარებლად, კერძოდ, საქმე ენებოდა ათანასი ალექსანდრიელს. კონსტანტინე დიდის დაეინებითი მოთხოვნით, ათანასი გამოცხადდა კრებაზე დაახლოებით 50 ეგვიპტელი ეპისკოპოსის თანხლებით (Евсевий Памфил, Сочинения, т. II, გვ. 260—262).

187) იხ. Евсевий Памфил, Сочинения, т. II, გვ. 262—263.

188) **დალმატიოს** — კონსტანტინე დიდის ძმისწული. კონსტანტინე დიდის გარდაცვალების შემდეგ მის სამფლობელოში უნდა

შესულიყო აქაია, მაკედონია და თრაკია. დაღმართისი დაიღუპა კონსტანტინეს ვაჟების წინააღმდეგ ბრძოლაში, მსგავსად კონსტანტინე დიდის სხვა მრავალი მახლობელისა.

189) ტვიროსის კრებაზე გამოცხადებულ ათანასის არიანელებმა წარუდგინეს მრავალი ბრალდება, რომელთაგან უმძიმესი იყო მელეტიანელი ეპისკოპოსის — არსენის მკვლელობა. ათანასი კრებაზე გაბედულად უარყოფდა მის წინააღმდეგ წამოყენებულ ყველა ბრალდებას. კრების დასასრულს კი მისმა მომხრეებმა თვით ცოცხალი არსენი წარუდგინეს მოკამათებებს, რითაც სავსებით მოახერხეს ამ ბრალდების უარყოფა (*Ecclesiasticae Historiae*, I, 27; II, 23—25).

190) მას შემდეგ, რაც ტვიროსის კრების დასასრულს შედგა კომისია ათანასი ეპისკოპოსის საქმეთა გამოსაკვლევად და ამ კომისიაში შეყვანილ იქნა ყველა მისი მოწინააღმდეგე, ათანასიმ მალულად დატოვა კრება და კონსტანტინოპოლს გაემგზავრა.

191) იხ. *Евсеvий Памфил*, *Сочинения*, т. II, გვ. 263—266.

192) კონსტანტინე დიდი გარდაიცვალა 337 წლის 22 მაისს ნიკომედიაში, მას შემდეგ რაც მან მიიღო ნათლისღება ევსევი ნიკომედელისაგან (*Евсеvий Памфил*, *Сочинения*. т. II, გვ. 276—279).

193) *Евсеvий Памфил*, *Сочинения*, т. II, გვ. 268—269.

„მრავალწყალი“—(col. 4069 *Ἐνράπη ἦ*) ბიზ. ბერძნ.-ში აღმოსავლეთი ევროპა, განსაკუთრებით იტალია და სიცილია. (*E. A. Sophocles*, *Greek lexicon...*).

194) *Евсеvий Памфил*, *Сочинения*, т. II, გვ. 279—283.

195) *Евсеvий Памфил*, *Сочинения*, т. II, გვ. 283.

196) ავტორს მხედველობაში ჰყავს არიანობის დამცველი კონსტანცი კეისარი (337—361 წწ.), რომლის წინააღმდეგ ბრძოლაშიც დაიღუპნენ მისი ძმები, რომლებიც იცავდნენ ნიკეის დადგენილებას.

197) აქ იგულისხმება იერუსალიმში ჯვრის მეორედ გამოჩინების ლეგენდა, რომელიც კირილე იერუსალიმელის სახელთან არის დაკავშირებული (თ. მგ ა ლ ო ბ ლ ი შ ვ ი ლ ი, კირილე იერუსალიმელის სახელით ცნობილი..., გვ. 59—74).

198) აქ საუბარია კირილე იერუსალიმელის 18 სიტყვაზე „გან-
ცხადებისათვის“.

199) აქ ავტორს თხზულებაში ჩართული აქვს კირილე იერუსა-
ლიმელის „ეპისტოლეს“ ტექსტი, რომელიც მან კონსტანცი იმპერა-
ტორს მისწერა (გვ. 130r-მდე).

200) როგორც ზემოთ დავინახეთ, ზოგიერთი იმპერატორი და
ეპისკოპოსი ავტორს გამორჩენია, ამიტომ აქ დასახელებული ციფ-
რები ზუსტი არ არის.

201) ჯვრის აღმართების დღესასწაული დაწესებულია 14 სექტემ-
ბერს (G. Garitte, Le Calendrier Palestino—Géorgien..., გვ.
329—330).

ლექსიკონი

ახანურება — თავისუფლება: „...და აუწყეს მეფესა ახანურება და სიმეტრიცმ ქრისტეანეთაჲ 52,26.

ანტარციან, ანტარტინ — წინამძღვარი, წინამძღოლი (*ἀνταρσιον τὸ*) „...სეიზურეს წინამძღვარი მათი ანტარციან და მოკლეს...“ 51,7.

ახოვანი — მამაცი, ძლიერი: „და იყო ჰეროდე, ძმ ანტიპატროსისი, სრულ ყოველსა შინა საქმესა და ახოვანი ბრძოლასა...“ 41,22.

აღბაძება — წაქეზება: „და აღიშურა მათთვის და აღჰბაძდა საქმეთა მათთა და ფრიად ბოროტად იქმნედა დედათა ახანურთა...“ 64,17.

აღბორგება — აღზნება, აღვლება: „და ესე აღბორგა ეშმაკისაგან და ზენა და ქუენა აშფოთებდა ყოველთა მკვდრთა ქუენანისათა“ 66,12.

აღზრუნა — აღძვრა, წინააღდგომა: „მამინ ვითარცა იძლინეს შემასმენელნი მისნი, აღდგეს და აღაზრუნეს კრებული იგი“... 72,8.

აღმოქდა — ამოღება, ამოთხრა: „...და მარჯუნაჲ თუალი აღმოქდა და“ 70,14.

აღსრულება — 1. დასრულება, დამთავრება: „და ვითარცა აღესრულნეს ეამნი არქელაოზის მეფობისანი, მოკუდა იგი და არა დაუტყვა მან მკვდრი“ 44,22.

2. სიკვდილი, გარდაცვალება: „...შემდგომად მისა არა მრავლთა ეამთა აღესრულა იოსებ“... 44,20.

აღტყინება — ანთება: „რამეთუ ცეცხლი აღეტყინა სტომაქსა მისსა“ გვ. 63,22.

8. *ლექსანდრე კეპრელის ქრონიკა

აღშურება — შესურება: „...და აღიშურა მათთვის და აღჰბაძდა საქმეთა მათთა“... 64,17

აღძრა — წაქეზება: „...რამეთუ კულაღ განლაღნა იგი აღძრვითა ეშმაკისაჲთა“ 65,12.

აღწერა, აღწერა სოფლისა — მოსახლეობის აღწერა: „...გამოქდა ბრძანებაჲ აგესტოს კეისრისაგან აღწერად ყოვლისა სოფლისა“ 42,25.

აღხუმა — გაღება: გიხაროდენ, მძელო სადიდებელო, რამეთუ შენ მიერ აღეხუმიან ყოველნი პირნი მორწმუნეთანი“... 79,13.

ბასრობა — დაგმობა, დაცინება: „დაწერნა ბასრობით წიგნთა შინა თვისთა“... 37,10.

გამოუწულილველი — გამოუძიებელი: „ხოლო მეფემან უმჯობესისა მონები-სათვის სადაგად და გამოუწულილველად შეიწყნარა სიტყუად მათი“... 75,3.

გამოცხადებით — ცხადად, ნათლად: „ამისთვის მოსწრაფე ვარ, რაათა აღვწერო გამოცხადებით“... 35,6.

გამოწულიღვა — გამოძიება, გაგება: „და მოუწოდა იღუმალ მოგუთა და გამოწულილა მათგან ეამი იგი ვარსკულავისა გამოჩინებისაჲ“ 43,19.

გამოქღომა — გამოსვლა, გამოცხადება: „და შემდგომად ორმეოცისა წლისა გამოქღა ბრძანებაჲ აგესტოს კეისრისაგან...“ 42,24.

გამოკუება — დაკლება, გამოკლება: „...მამინ მოიწინეს მისსა... და ევედრნეს მას, რაათა გამოკუებას მრწამ-

სსა სიტყუაჲ ესე „შობილი და არა ქმნული, მსგავსი მამისაჲ“... 74,34.

განბჭობა — საქმის განხილვა, განსჯა: „და ოდეს განიხრწნა ყოველი ქუეყანაჲ საქმითა უკეთურებისა და სიბოროტისაჲთა, განიბჭო მის ზედა შეცვალებაჲ მისი“ 38,31.

განგება — განლაგება, განრიგება, განაწილება (*ἀρτιστοιαι; ολκονομια* ἢ) „და რაოდენ ყოველსა შინა ჭუარი დიდებულ არს და ჭუარის სახედ განეგო ყოველი“... 46,7. „ჭუარსა ზედა იყო და საფლავსა შინა განუშორებულად დაადგრა განგებაჲ ორთა ბუნებათაჲ“... 46,3.

განგებულება-ა — განგება (ღმრთისა): „გიხაროდენ, რამეთუ შერ ზედა უფალი ჩუენი იესუ ქრისტე აღმალდა განგებულებითა მით, რომელსა შინა დაუნჯებულ არიან საფასენი ყოველისა სიხარულისა და მხიარულებისა“ 78,28.

განგრძობილად — გაგრძელებულად, გახანგრძლივებულად: „ხოლო საღმრთოჲ შურისგებაჲ არა განგრძობილად ეწია მრავალკადნიერებასა მათსა“... 45,18.

განღება — გამოცხადება: „მას ეამსა განსდვა ბრძანებაჲ ყოველსა სამეუფოსა მისსა“... 59,10.

განკაფული-ი — გალეული, დამდნარი: „...მრავალთა სენთა შინა განკაფული მოკუდა ოცდამეჩვიდმეტისა წელსა მეფობისა მისისსა“ 44,7.

განკუეთა — მოშორება, მოცილება: „და აღმზადნეს მის ზედა მრავლითა ღონისძიებითა საეშმაკოთა განკუეთად მისა“... 71,12.

განლაღება — ვათამამება: „...და განლაღნა ბრძანებასა ზედა კეთილისმყოფელისა თვისისა“ 64,26.

განმარტებულ-ი 1. გაშლილი: „და სერაბინნი დგეს გარემოჲს მისსა მწყობრ... და ფრინვიდეს განმარტებულად საშეველ ჭუარის სახედ“ 38,8. 2. ნათე-

ლი, წრფელი, წმინდა (*ἀπλός*) „და ბუნებაჲ იყო დაუბადებელი, ღმრთიებაჲ მოუკლებელი, უფლებჲ ქეშმარიტებით, სიხარული საუკუნოჲ, ბუნებაჲ განმარტებული“... 35,30.

განმაცხოვრებელი-ი — გამაცოცხლებელი, სიცოცხლის მომცემი 78,21.

განგება-ა — გაყოფა, უთანხმოების ჩამოვარდნა, განხეთქილება: „...ბოროტად მეცნიერებისა მათისაგან არს განგებაჲ ეკლესიისა 75,12.

განრომა — თავის დაღწევა, გადარჩენა 58,27.

განსაქიებელი-ი — დასაძრახი, შესარცხვენი: „და შიშუელი მღებარე იყო ივთიხელთა მათგან საღმობათა განსაქიქებელად მისა ყოველთა მიერ, რომელნი ჰხედვიდეს მას“ 59,6.

განსხმა — განდევნა: „რიცხვ წელთაჲ ტუენეთგან იერუსალემისაჲთ ვიდრე უკუნაჲსკენელად მოკვამდე მისა და განსხმად ჰურიათა — ორმოცდაათ წელ“ 54,16.

განტყვება — გაშვება 45,20.

განცხადებულ-ი — ცნობილი, ცხადი 20r.

განძვება — განრისხება 49,7.

განქდა — გაძევება, გაყრა: „...და სხუენი მოწაფეთაგანნი მრავალნი გუემითა განქადნეს ქალაქით“ 50,2.

განკორციელება — ზორცის შესხმა: „იყო ღმერთი ქეშმარიტი, რომელი მისგან განკორციელდა“... 41,1.

გარდართხმული-ი — გადაფარებული, გადაჭიმული: „გამონდა ...ჭუარი ნათლითა შემკული ცათა შინა, ზედა წმიდა გოლგოთასა ვიდრე წმიდად მთამდე ზეთის-ხილთა გარდართხმულად ჩუენდა“ 77,5.

გება — ყოფნა, არსებობა: „...საქმედ და დაცვად მისსა იქმონდა ქეშმარიტად არა საზრდელსა წარსაწყემედელსა, არამედ საზრდელსა, რომელი ჰგიეს ცხოვრებად საუკუნოდ...“ 37,17.

გოდოლ-ი კოშკი 50,14.

გუადრუც-ი — ყუთი: „...ხოლო სხუესა

მას შეუქმნა გუადარუცი ვეცხლი-
საჲ...“ 69,6.

გუამი — სხელი, ხორცი: „...რომელი
შეერთა გუამსა შინა თვისსა და
უეიწყნარნა ქორცითა ვნებანი განგე-
ბით“... 46,19.

გუამოვანი — ხორცშესხმული: „თქუმუ-
ლი არს გუამოვნად, რამეთუ არა
თუ პირველ კაცისა დაბადებისა შეერ-
თო სიტყუად ღმრთისაჲ“... 40,23.

გულის-სიტყუა — ფიქრი, განზრახვა 59,8.

გულისხმის-ყოფა — მიხვედრა 43,13.

გუნდი — ჯარი (*στρατός δ*) „ხოლო
გუნდი იგი, რომელი იყო აღმოსა-
ვალთ, შეიპყრეს სპასიანოს და ყვეს
იგი მეფე“... 50,30.

დაბეჭდვა — დახურვა: „პირველად და-
აჯერეს პილატეს საფასითა დიდძალი-
თა ვიდრემდის დააბეჭდევს საფ-
ლავი იგი და დაცვად სცეს მრავლითა
ერის-კაცითა“ 46,26.

დადება — 1. დაწესება, დადგენა: „და
დადება შევლად პირველად“ 65,28.
2. დადება გონებასა—განზრახვა, ჩაფიქ-
რება: „...დაიდვა გონებასა, რამათა
მოიკლას იგი ზაქუეთითა“ 58,25.

დათხევა — დაყრა: „მამინ მეფემან მან
უშველომან დასთხისა სამოსელი იგი
სამეფუთჲ“... 63,8.

დამხედ — მდაბლად: „...მამინ დამხედ
თაყუანის-სცა ღმერთსა“... 73,13.

დასტურ-ი — თანამდებობის პირი,
სენატორი (*συνκλητος η*) „მას აღწე-
რასა ზედა და ხარკსა კელმწიფე-ყო
კეისარმან კაცი ვინმე სახელით კრი-
ონ, ერთგული მეფისაჲ და დასტუ-
რი ერისაჲ“ 42,28.

დაუნჯებულ-ი — დაცული, შენახული
78,29.

დაუსადებელ-ი — განუწყვეტელი, მუდ-
მივი: „ჭუარი საფასჲ არს გლახკათაჲ
მოუკლებელი და მასწავლებელი მდი-
დართაჲ და დაცადებელი“ 81,26.

დაუშდება — დამშვიდება: „რამეთუ
რავამს იყუნეს იგინი სჭულისათვის ცი-

ლობასა შინა, დაყუდნეს ყოველ-
ნი, რომელნი მოვიდოდეს სარწმუნო-
ებად და იტუსა შეცვენეს შეუზავებ-
ლობითა მღვდლთაჲთა“ 75,8.

დაცადება — მოთმენა, შეჩერება: „აწ
უკუე რავდენი ვთქუათ, ანუ რავდენი
დავაცადოთ...“ 82,8.

დაქსნა — დარღვევა, დაშლა: „ხოლო
ძალი ეშმაკისაჲ და კელმწიფებაჲ სი-
კუდილისაჲ დაჰქსნა და ცხორებაჲ
განუქარებელი მორწმუნეთა მთანი-
კა“ 34,6.

დედაზარდლი — ობობა: „...რამეთუ ვი-
თარცა დედაზარდლისა ქსელი
დაქსნა მცირითა სიტყუთა ყოველი იგი
ზაქულებით შესმენაჲ მათი“ 72,5.

ერის-კაცი — ჯარისკაცი 46,32

ექსორია — განდევნა: „დაკულად მრავ-
ალნი ექსორიამნნა და იავარ-
ყო მონაგები მათი“ 60,17.

ვითარი — როგორი 35,27.

ვნება — ტანჯვა 45,28.

ზაქუვა — ვერაგობა, დალატი: „მოიკლა
ანტიპატროს ზაქუვეით და არავინ
დაშთა ქუეყანასა მპურობელი პურიას-
ტანს“ 41,25.

ზაქულება — ვერაგობა, დალატი: „...და
ამან არა უწყოდა ზაქულეობაჲ იგი,
რომელი შეემზადა წმიდისა ათანასი-
სათვის ევსებეოს ნიკომიდიელსა“ 71,28.

ზარ-განქელი — შეშინებული, შეძრწუ-
ნებული: „ჭუარი მშვედობაჲ არს ზარ-
განქელითაჲ და სასოჲ განწი-
რულთაჲ“ 81,11.

ზმნა — ცდა, მონდომება: „და ვითარცა
ვერღარა შეუძლო კაცთა მიქცევად
ბოროტსა ნებასა თვისსა... აზმნა და
დააჯერა დამტკიცებელთა, რამათა
შეპრაცხონ დამბადებელი დაბადებუ-
ლად“ 66,9.

თანა-მოღვაში — მოზიარე, თანამოქმე-
დი: „სწორი ბუნებითა და საყდრის
თანამოღვაში და თანა-ზიარი დი-
დებასა და ძლიერებასა მამისა მშობე-
ლისაჲ“ 35,21.

თესლი — ნათესავი, შთამომავალი: „და იშვა სძლისაგან უქორწინებელისა, რომელი იყო თესლისაგან აბრაჰამისა და დავითისა...“ 40,28.

თუალუხუაე — მიუკერძოებელი: „...და ამხილებდა მას მხილებითა უწიწველთა თუალუხუაეად“ 45,15.

თვთება — მეობა, თავისთავადობა: „და ესე ორნი ბუნებანი თვთებითა თვისითა იყვნეს გუამსა შინა ერთსა შეურყეველად“ 41,5.

იავარ-ქმნა — აკლება, მიტაცება: „და ამის გამო მრავალნი მათგანნი მოისრნეს და იაკვარ-იქმნეს მონაგები მათი“... 49,19.

იღუმალ — ფარულად 43,19.

იწროება — გაკირვება, შეკირვება: „...და შეკამნეს შვილნი მათნი იწროებითსაგან“ 51,17.

კადრება — გაბედვა: „ხოლო ოროგინე მცხიერმან იკადრა და თქუა, ვითარამედ ძლიერებასა ღმრთისასა აქუს დაღევა“ 37,7.

კუალად-ქცევა — მობრუნება 50,21.

ლიქნა — ფერება: „...რომელი ჯერ-არს ჩუენდა მოკსენებად და თქუენდა შეწყნარებად არა სიტყუთა ლიქნისადათა სავსე, არამედ ზეცით უწყებითა და გამოჩინებითა ღმრთისამიერთა“ 76,3.

ლირწი — ავბორცი: „და აღზრზენილ იყო ლირწად დედათა ზედა განწყუნად მათა“ 58,14.

მარტვრია — სულიწმიდის მოფენის დღე: „ნათლად, მარმარილომს სახედ გამობრწყინებულად, იერუსალემს გამოჩნდა, რამეთუ წმიდათა მათ დღეთა ერგასისთა მარტვრიისადათა, თუესა მაისსა შვდსა, მესამესა ეამსა დღისასა, ყოვლად დიდად შუენიერად ქუარი ნათლითა შემკული“... 77,2.

მადნარი — ტყე: „მაშინ იხარებდენ ყოველნი ზენი მადნარისანი პირისსაგან უფლისა, რამეთუ მოვალს“ 78,24.

მგომბარი — მაგინებელი: „...ერთარცა თქუა მგომბარმან ოროგინე“... 36,20.

მთავრობა — მეთაურობა: „მაშინ აღდგა ჰეროდე ანტიპატროსისი და მოიტაცა თავით თვისით მთავრობაჲ ქუეყანისაჲ მის“... 41,27.

მინიჭება — ჩუქება 45,16.

მიპარულად — ჭერდულად, ჩუმად 46,31.

მიქცევა — მიბრუნება: „ხოლო აღრიცხა მოკლეთა მოსლეთგან და ჰეროდეს მოკიცხეთგან ვიღრე მიქცევადმდე სოფლად თჳსა ორ წელ“ 44,2.

მიშუება — უარყოფა: „...რამეთუ არა ინება მიშუებად ღმრთისა“... 38,27.

მოკება — მოპოვება, შექენა „...და კუალად მათგანცა მოიგო ტელმწიფებაჲ ქუეყანისაჲ მის“ 41,28

მოზღუდვილი — გამაგრებული, ზღუდემოვლებული: „...რამეთუ იყო ქალაქი იგი მოზღუდვილ სამითა ზღუდითა და გოდლითა მრავლითა მომტოციებულ 50,13.

მონაგები — შენაძენი: „...მოსრა ყოველი ერი მისი და მოწყვდა და მოაოქრა ქუეყანაჲ მათი და იავარ-ყო ყოველი მონაგები მათი“ 45,24.

მოსაყდრება — თანამოსაყდრობა (*συστοιχειν*): „*Σ*წმიდაო სამებო... სწორობუნებითა და მოსაყდრებითა და ეამითა და დიდებითა, შეგკწყალენ ჩუენ, უღირსნი ესე“ 83,27.

მოსრვა — შემუსვრა, ამოწყვეტა: „...მოსრა ყოველი ერი მისი და მოწყვდა და მოაოქრა ქუეყანაჲ მათი და იავარ-ყო ყოველი მონაგები მათი“ 45,23.

მოსწავება — მინიშნება, ჩვენება: „უსწრო მოსწავებაჲ მან, რომელი ესწავა აბრაჰამს—ქუეყანაჲ მალალი, ესე იგი არს წმიდაჲ გოლგოთაჲ“... 39,8.

მოღება — მიღება, შექენა: „...სრულებით მოილო კაცებაჲ იგი თვისი გუმითა თვისითა და იქმნა ერთი ქრისტი“... 40,25.

მოღუაწება — ზრუნვა, ღვაწლი: „ხოლო

მან ღმრთისა მო ღ ლ უ ა წ ე ბ ე თ ა ც ნ ა
ზაკუვაა მისი და მეოტ იქმნა იგი“...
58,26.

მოწყულება — მოსრვა, მოსპობა, განად-
გურება: „...მრავალნი ავაზაენი შეიპყ-
რნა და მოწყუდნა“ 41,22.

მოხუმა — მოტანა: „და მოიხუენეს
ძელნი იგი მისა და მით პოვეს საწა-
დელი იგი“ 68,27.

მრავალწუალი — აქ: აღმოსავლეთი ევ-
როპა (*Βερόπη i*) (იხ. კომენტარი
№ 194): „...და უმარწემესი შეფე-ყო
მრავალწუალთა“ 74,15.

მრჩობლი — ორშავი 62,15.

მყოვარ ეამ — დიდ ხანს 77,8.

ნაბრძვლი — იარის ნაკველვეი: „ხოლო
სრულიად არღა განკურნებულ იყო
ნაბრძვლი იგი წყლულისაჲ მის“
59,18.

ნესტუი — საყვირი: „...ვიტყვ მეცა გან-
კრკვებით საყვრსა თანა საღმრთოსა
და ნესტუსა სულიერსა — წმიდასა
პავლეს მოციქულსა“ 83,1.

ორძინება — ვაზრდა, აღმოცენება: „და
მის მიერ ორძინს ყოველივე და არა-
არსისაგან არსებად მოვალს“ 35,25.

პორფირი — სამეფო სამოსელი, ძოწე-
ული: „მაშინ მოიწია კოსტანტინე მე-
ფე აღმოსავალით და შემურა მამამ
თჳსი და შემოსა პორფირითა სა-
მეფეფოთა“... 74,26.

საბეცი — ხშირი ბუჩქნარი: „არამედ
გრუნენა მას ვერძი დამოკიდებული
რქითა ნერგსა საბეცსა“... 39,4.

საგონებელი — მიჩნეული, ჩათვლილი
44,20.

სადაგად — უბრალოდ, სადად, მარტი-
ვად: „ხოლო მეფემან უმჯობესისა გო-
ნებისათჳს სადაგად და გამოწუწუ-
ლილველად შეიწყნარა სიტყუაჲ მათი
და აღუთქუა ესე ყოფად“ 75,3.

საღმობა — ტყვილი 59,6.

სამშუქუალი — ლურსმანი 68,18.

საფახე — განძი, ქონება 47,1.

საყდარი — ტახტი 71,3.

საშუებელი — შუების მომცემი, განსაც-
ხრომელი: „...და დაადგინა იგი სამოთ-
ხესა საშუებლისასა“... 37,15.

სიუმილი — შიმშილი 49,13.

სიცბილი — ტყუილი, მცდარობა: „...აღა-
ვსო ყოველი ქუეყანაჲ სიცბილითა
მიუთხრობელითა“ 37,11.

სიცოფე — სიგიფე: „...არამეთუ შეპრაც-
ხეს ქსენებაჲ ჭუარისაჲ სიცოფედ“
48,3.

ტყუენვა — დაპყრობა: „რიცხვ წელთაჲ
ტყუენვისით გან იერუსალემისაჲთ
ვიდრე უკუნადასკნელად მოცემადე მი-
სა და განსხმად ჰურიათა — ორმოც-
დაათ წელ“ 54,15.

უბანი — ქუჩა: „მაშინ ჰურიანი კუა-
ლადცა განქვდეს და ზაკუვით მოკ-
ვლიდეს ურთიერთას უბანთა ზე-
და“ 49,16.

უღებება — დაუღვერობა, სიზარმაცე:
„ესე ეამი არს ყუავილისაჲ, რომელი
უღებებით და დაძლელებით შე-
ბაკლებულ არიან ცოდვითა“ 83,9.

უმარწმენი — უმცროსი 74,14.

უწიწველი — მოურიღებელი: „...და
ამხილებდა მას მხილებითა უწიწვე-
ლითა თუალუხუავად“ 45,15.

ფიცბელი — ძლიერი, სასტიკი: „და ში-
შუელი მღებარე იყო იგი ფიცბელ-
თა მათგან საღმობათა განსაქიქებე-
ლად მისა ყოველთა მიერ, რომელნი
ჰხედვიდეს მას“ 59,5.

ღელვა-გუმულ-ი — ზღვის ავადმყოფო-
ბით შეპყრობილი (*χαιμαῖδμενος*) „ჭუ-
არი ნავთსაყუდელი არს შენავეთაჲ და
მაცხოვარი დელევა-გუმულთაჲ“
81,9.

შებაყლებული — გასვრილი, გაჭუჭყი-
ნებული (*ῥυτιδω*): „ესე ეამი არს ყუა-
ვილისაჲ, რომელნი უღებებით და და-
ძლელებით შებაყლებულ არიან
ცოდვითა“ 83,10.

შეგვანება — შეფერება: „...ესრეთ შვა
იგი, ვითარცა მუცლად იღო და ვითარ-
ცა შეჰგავს ღმრთებდასა“ 40,32.

შეზრუნება — შემწოთება: „ხოლო იგი-

ნი შეზრუნდეს და იძულებს კითხვად მისთვის ქუეყანისათა მსგავსთა მათა“ 43,9.

შელმობა — შეწუხება, ტყენა (გულის): „მაშინ ვითარცა ესმა ესე კოსტანტინეს დიდებულსა და შეელმო მათთვის და ზრუნვიდა მოწყალებით“... 61,4.

შემასმენელ-ი — დამბეზლებელი: „მაშინ ვითარცა მოიწია წმიდა ათანასი კრებულად, აღდგეს მის ზედა შემასმენელი მისნი და მძიმეთა და ბოროტთა მიზეზთა მოიღებდეს მის ზედა“ 72,1.

შერაცხილ-ი — პატივსაცემი პირი: „...მრავალნი შერაცხილნი და სხუანი მრავალნი ერის-მთავარნი წარწყმიდნა“ 49,28.

შეუზავებლობა — უთანხმოება, განხეთქილება: „...და იქუსა შეცვენეს შეუზავებლობითა მღდელთადათა“ 75,9.

შეუტყუებელ-ი — შეუფერებელი: „და მიერითგან ჰყიდდა მღდელთ-მოძღურობასა კაცთა ზედა უღირსთა და შეუტყუებელთა მრავლითა საფასითა“ 42,23.

შელულარჰნა — დაგრება, დაკლანა: „და შეიღულარჰნა და გორვიდა, ვიდრემდის წარმოსცკვეს ორნივე თუალნი მისნი“ 63,24.

ძნობა — გალობა: „ხოლო მკვდრთა პრომისათა შეაქვეს ქალაქი მათი და მიეგებნეს კოსტანტინე დიდებულსა მეფესა მრავლითა სიხარულითა და ძნობითა“ 62,10.

წარმღებება — სითამამე, თავხედობა: „და ნუ მარცხუნ კადნიერად წარმღებებისათვის და რომელ-ესე ქელ-ყავ უცებმან უმეცრებასა შინა ჩემსა — ნაკლული ესე ქება პატიონისა ჭუარისადა“... 84,1.

წარმოთხევა — ამონთხევა: „და წარმოთხინა სახენიცა მღვრეულნი გმობანი, რომელნი საძაგელ არიან მითხრობად“... 37,8.

წარცმა — გაგზავნა: „...წარცნა იგინი კრულნი პრომედ და დასდვა ქუარიათა ზედა ხარკი საქელმწიფოდ“ 41,14.

წარქდომა — წასვლა: „და ესრით დასცვა ყოველი გუამი მისი, ვითარცა სკორმ ქუეყანისა და სულნი წარქდეს და მოკუდა ბოროტად“ 64,1.

წიად-ი — მდინარის, წყლის მეორე ნაპირი: „და მოციქულნი ღმრთისამიერიითა ბრძანებითა წარვიდეს წიად იორდანესა“... 50,3.

წიად-მოქდომა — მდინარეზე, წყალზე გაღმოსვლა: „ოდეს-იგი მიიწია მეფე კოსტანტინე წყობად მისა და წიად-მოქდა ერთთა თვისითა შემთხვევად დიდებულისა მეფისა“... 61,28.

წუთხ-ი — ჩირქი, გამონადენი: „და გამოვიღოდა მისგან წუთხი და საძაგელუბადა“... 59,2.

ქელ-ყოფა — ხელის მიყოფა, დაწყება: „და ნუ მარცხუნ კადნიერად წარმღებებისათვის და რომელ-ესე ქელ-ყავ უცებმან უმეცრებასა შინა ჩემსა — ნაკლული ესე ქება პატიონისა ჭუარისადა... 84,1.

ქუმევა — მოპყრობა: „და ვითარცა ეუწყა ესე კეისარსა, აღიძრა იგი გულისწყრომით მათ ზედა და უბრძანა მთავართა ჰურიასტანისათა, რადა უწყალოდ იტმევედენ ქურიათა“ 26V—49,18.

ჭერ-ჩინება — საპიროდ მიჩნევა: „ხოლო მეფესა დიდებულსა ჭერ-უჩნდა, რაათა მოუწოდოს ათანასი აღექსანდრიელსა იერუსალემდ კურთხევად წმიდათა ადგილთა“... 71,15.

საძიებლები

ა) პირთა

ბ

- აბრაჰამ (ბიბლ.) 38, 40
- აბულაძე ილ. 8, 3.
- აგაბოს (წინასწარმეტყველი) 13, 49.
- აგესტოს კეისარი (გაიუს იულიუს კეისარი ოქტავიანე ავგუსტუსი) 15, 41, 42, 43, 44, 86, 87, 88, 89, 90, 91.
- აგრიპა I (პეროდე აგრიპა) 48, 92, 93.
- აგრიპა II 49, 50, 92.
- ადამ (ბიბლ.) 70, 79, 100.
- ადრიანე, ედერიანოს (პუბლიუს ელიუს ადრიანე) 53, 55, 95, 96, 97.
- აგრილიანოს (ლუციუს დომიციუს აგრელიანე) 57, 102.
- ათანასე ალექსანდრიელი 10, 11, 16, 71, 72, 110, 111.
- ათანასე დიდი 16.
- ათეკოს 52, 94.
- ათონ (მარკუს სალვიუს ოტონი) 50, 93.
- ათოს (გაიოს I) 55, 99.
- აღბინესი 98.
- ალექსანდრე იანაი 85.
- ალექსანდრე იერუსალიმელი 56, 57, 101, 102.
- ალექსანდრე კვიპრელი (ალექსანდრე სალამინელი) 3, 4, 5, 7, 8, 9, 10, 13, 14, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 34, 95, 99, 107.
- ალექსანდრე სალამინელი (იხ. ალექსანდრე კვიპრელი).
- ალექსანდროს (მარკუს აგრელიუს ალექსანდრე სევერუსი) 55, 99, 100.
- ანტიგონე 87.
- ანტიპატროს 41, 43, 85, 87.
- ანტონინოს (მარკუს აგრელიუს ანტონინუს კარაკალა) 55, 99.

- ანტონინოს ვესებიოს (ანტონინუს პიუსი) 13, 55, 97.
- არეტა (არეთა VI) 45, 91.
- არიოს, არიოზი 15, 16, 66, 67, 70, 109, 109.
- არისტობულე 41, 85, 86, 87, 92.
- არსენი 111.
- არქელაოზ, არქელაონ, არქელაოს 13, 44, 90.
- აფროდიტე 54, 97.
- Александр Кипрский 29, 30, 32, 33.
- Аррианиус Alexandrinus 86.

ბ

- ბალბინოს (დეციმიუს ცელიუს ბალბინუსი) 56, 100.
- ბარდენჰევერი ო. 4.
- წმ. ბარნაბი 4.
- ბარტომეობა, ბარ-კობბა, ბარ-კობიბა 53, 96.
- ბასილი 8.
- ბასილი დიდი 16.
- ბატოლოს (ავლუს ვიტელიუსი) 50, 92, 93, 94.
- ბაუმსტარკი 6.
- ბენიამენ, ბენიამინი 54, 97.
- ბიპიანი ე. 17, 18, 20, 21.
- ბულინოს (ვოლუზიანე) 56, 102.
- Болотов В. 16, 98, 101, 105.
- Bardenhewer O. 4. 30.
- Bihain E. 17. 20. 21.

ბ

- გაბრიელ 7.
- გაიანოს (გაიოს II) 55, 99.
- გაიოს (გაიუს კეისარი კალიგულა) 48, 49, 92.

გაიოს I (იხ. აიოს).
 გაიუს ავრელიუს ვალერიუს დიოკლეტო-
 ანე 57, 58, 103, 104, 105, 108.
 გაიუს იულიუს კეისარი ოქტავიანე ავ-
 გუსტუსი (იხ. ავგუსტოს კეისარი)
 გალბოს (სერვიუს სულპიციუს გალბა)
 50, 93.
 გალერი (მაქსიმიანე გალერიუსი) 13, 57,
 58, 60, 62, 100, 103, 104, 105, 106.
 გალინოს (პუბლიუს ლიცინიუს გალიე-
 ნუსი) 56, 102.
 გარეტი რ. 6.
 გარტი ე. 6, 7.
 გერმანა (გერმანიოსი, ვერმანე) 55, 99.
 ვერმანიე 92.
 გეტა აა.
 გიორგი 7.
 გიორგი მონაზონი 18, 19, 20.
 გორდიანე I 101.
 გორდიანე II 101.
 გორდინოს (გორდიანე III) 56, 101.
 გორდიოს 55, 56, 100.
 Георгий Амартол 31.
 Грета Г. 96.
 Garitte G. 7. 30, 112.
 Georgii Monachi 20.

დ

დავით (ბიბლ.) 40, 52, 58, 78, 89.
 დამეა (მამეა) 56, 100.
 დეკიოს (გაიუს შესიუს კვინტუს დეციუს
 ტრაიანე ავგუსტუსი) 56, 101, 108.
 დეციუსი (იხ. დეკიოს).
 დიდიუს იულიანე 98.
 დიმიტრი 8.
 დიოკლეთიანოს (იხ. გაიუს ავრელიუს
 ვალერიუს დიოკლეთიანე).
 დიონ კასიუსი 95, 96.
 დიონისე 101.
 დიოსი, ელიოსი 99.
 დოლქიანოს (დოლქიანე, დომიციანე) 55,
 99.
 დუმენტიანოს (ტიტე ფლავიუს დომიცი-
 ანე) 51, 92, 94.
 Джавахишвили И. 32.
 Dio Cassius Cocceianus 95, 96.

ევნატი 52.
 ევსებიოს ნიკომიდიელი 13, 15, 16, 66,
 67, 70, 71, 72, 108, 109, 110.
 ევსებიოს პამფილიელი, ევსევი კესარი-
 ელი 4, 13, 15, 16, 66, 95, 96, 98, 101,
 104, 105, 106, 107, 108, 109.
 ევსტათე ანტიოქელი 16.
 ეზრა (წინასწარმეტყველი) 42.
 ეშ. ეკატერინე 6.
 ელენე დედოფალი 22, 24, 26, 67, 69, 70,
 74, 109, 110.
 ეზილიანე 102.
 ენმანოველ 41, 85.
 ერკულონ (მაქსიმიანე ერკულიონი) 13,
 56, 57, 58, 103, 104, 105.
 ერმონ 13, 57, 65, 104, 107.
 ეროდია 91.
 ესაია (წინასწარმეტყველი) 38, 39.
 ეფრემ 54, 97.
 Евсейий Кесарийский 31, 107, 108.
 Евсейий Памфил 16, 104, 105, 106,
 108, 109, 110, 111.
 Eusebius 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98.
 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105.
 106. 107.

3

ვალოს, ვალენტი 55, 99.
 ვან ესბროკი მ. 4.
 ვესპასიანე (ტიტე ფლავიუს ვესპასიანე)
 50, 51, 52, 93, 94.
 ვალერიანოს (ლუციუს ვალერიანე) 56,
 57, 102.
 ვიტელიუსი (იხ. ბატოლოს).
 св. Варнаб 30
 van Esbroeck M. 4. 8. 14. 30. 31.

ზ

ზაბდან, ზაედა 57, 104.
 ზაქე, ზაქარია 54, 97.

თაქაიშვილი ე. 27.
 თეოდორე 8.
 თეოფანე შქადაგებელი 20, 21.

ბ

ბაკობ მართალი 15, 39, 48, 49, 50, 54,
 78, 92, 93, 97.
 ბენატი 94.
 ბესუ ქრისტე 11, 15, 19, 26, 27, 34, 39,
 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 52,
 55, 56, 62, 66, 69, 70, 73, 74, 76, 77,
 78, 79, 82, 85, 109.
 ბელიანოს (იულიანე I) 55, 99.
 ბელიანოს (იულიანე II) 55, 99.
 ბლია I 99.
 ბმენიოს, ლივმენიოს 57, 102, 104.
 ბოანე მალალა 3.
 ბოანე 8.
 ბოანე ზოსიმე 5, 7.
 ბოანე ნათლისმცემელი 45, 48, 91.
 ბოანე ღვთისმეტყველი 94.
 ბობ (ბიბლ.) 37.
 ბოვანე, ბოანე 57, 97.
 ბოლიტიე რომაელი 3.
 ბოსებ (ბიბლ.) 43, 44, 51, 89.
 ბოსებ ფლავიუსი 16, 18, 90, 93, 94.
 ბოსეფ 13, 54, 97.
 ბოსტოს (იუსტე ანუ იუდა) 13, 54, 97.
 ბოსტოს (იუსტ II) 13, 54, 97.
 ბუდა (ანუ კირიაკე) 54, 97.
 ბუდა (ბიბლ.) 52.
 ბუდა 98.
 ბულია მეზა 100.
 ბულიუს კეისარი (იხ. ავსტოს კეისარი).
 ბულიუს სევერუსი 96.
 Иоани Синайский 6.
 Иероним 96.
 Иисус Христос 5.
 Иосиф Флавий 31, 86, 87, 89, 90, 91,
 92, 93, 94.

კალიგულა (იხ. ვაიოს).
 კაპიტონ (კაპიტონი ანუ აპიონი) 55, 99.
 კარაპეტ კოლუსი 20.
 კარინოს (კარინე) 57, 103.
 კარონ (მარკუს ავრელიუს კარუსი) 57,
 102, 103.
 კასიანოს (კასიანე) 13, 55, 99.
 კეკელიძე კ. 21, 22, 26, 27.
 კვიპრიანე 101.
 კლავდიოს (კლავდიუს II) 13, 49, 57,
 92, 102.
 კლავდიუს ტაციტუსი 102.
 კლეოპა 51.
 კლეოპატრა დედოფალი 41, 42, 87, 88,
 90.
 კომდოს (მარკუს ავრელიუს კომოდუს
 ანტონინუსი) 55, 98.
 კოსტა (კონსტანცი ზლორი) 57, 60, 103,
 104, 105.
 კოსტა (კონსტანტინე დიდის ვაჟი) 74.
 კონსტანტი, კონსტანტინე (კონსტანცი, კონ-
 სტანციუსი) 12, 20, 21, 74, 75, 77,
 111, 112.
 კონსტანტია, კონსტანცია 64, 107.
 კონსტანტინე (კონსტანტინე დიდი) 14, 15,
 16, 18, 20, 21, 22, 23, 24, 27, 57, 58,
 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 69, 73, 74,
 76, 78, 104, 105, 106, 107, 108, 109,
 110, 111.
 კრისპი 107.
 კვირილე ეპისკოპოსი (კვირილე იერუსალი-
 მელი) 7, 8, 9, 12, 14, 15, 17, 18, 20,
 21, 22, 24, 26, 27, 28, 75, 77, 78, 106,
 109, 111, 112.
 კვირიონ 42, 89.
 კუმაქუს (სიმაქი) 55, 99.
 Кекелидзе К. 21, 32, 89.
 Кипрский Ал. 31.
 Кирилл Иерусалимский 30, 31, 33.
 Констанс 30, 31, 32.
 Константин Великий 31, 32.
 Կիրոզի Երուսաղեմի 20.

ლ

ლაკტანციუსი 107.
 ლევი (ლებეოს) 54, 97.
 ლიემენიოს (იხ. იმენიოს).
 ლისანია 44, 90.
 ლიკინიოს (ლიცინიუსი) 62, 64, 65, 102,
 105, 106, 107.
 ლუკა (მახ.) 91.
 ლუკასი 95.
 ლუციოს 55.
 ლუსანია (იხ. ლისანია).
 ლუციუს ვალერიანე (იხ. ვალერიანოს).
 ლუციუს კვირტუსი 95.
 ლუციუს კლავდიუს ნერონი 49, 50, 93.
 Лившиц Г. 86, 87, 89, 90, 91, 96.
 Levy M. 89.

მ

მაზაბანი (მაქსიმოს) 102.
 მათე (მახ.) 29, 91.
 მაკარი 65, 67, 68, 69, 70, 107.
 მაკარინოს (მარკუს ოპელიუს მაკრინუსი)
 55, 99.
 მარი ნ. 6.
 მარიაპი 40, 89.
 მარიაჰნა 67.
 მარკოზ (მარკოზ I) 54, 55, 97, 99.
 მარკოზი (მახ.) 91, 92.
 მარკოზ ავრილიანოს (მარკუს ავრელი-
 უსი) 55, 98.
 მარკუს ავრელიუს კარუსი (იხ. კარონ).
 მარკუს ანტონიუსი 87, 88, 90.
 მარკუს კლოდიუს პუპიენუს მაქსიმე 56,
 100.
 მარცელიუსი 92.
 მარციუს ტერბონი 95.
 მაქსენტოს (მაქსენციუსი) 22, 23, 24,
 57, 60, 61, 62, 104, 106.
 მაქსიმე II 99.
 მაქსიმე მოწამე 17.
 მაქსიმიანე ერკულიონი (იხ. ერკულონ).
 მაქსიმიანოს (გაიუს იულიუს მაქსიმო-
 ნე) 100, 101.

მაქსიმიანოს ლალერიანოს (იხ. ვალერი).
 მაქსიმინე ვალერიუსი ანუ დაზა 62,
 106, 107.
 მაქსიმოს, მაქსიმე I 55, 57, 99.
 მაქსიმოს, მაქსიმე III 70, 71, 75, 110.
 მაზათია (მათე) 54, 97.
 მგალობლიშვილი თ. 18, 21, 22, 106, 109,
 111.
 მითრიდატე 86.
 მინი ი. 10, 18.
 მირიან მეფე 22, 23, 24, 26.
 მიურალტი 18.
 მიქაელ 8.
 მიქელ 7.
 მოსე (წინასწარმეტყველი) 39.
 Migne I 10.

ნ

ნარკოს (ნარკისი) 55, 56, 99, 100.
 ნერონ (იხ. ლუციუს კლავდიუს ნერო-
 ნი).
 ნერონ (მარკუს კოციუს ნერვა) 52, 94.
 წმ. ნინო 22, 23.
 ნოვე მართალი 38.
 ნუმერიანოს (ნუმერიანე) 57, 102, 103.

ო

ოლთაყე 86.
 ორბელი რ. 4, 5.
 ორკანოს (პირკანოსი) 41, 85, 86, 87.
 ორკულიოს მაქსიმიანოს (იხ. ერკულონ).
 ოროგინე (ორიგენე) 36, 37, 85, 100, 101.
 ორბელი P. 4, 5, 30.

პ

პავლე (მოც.) 37, 45, 49, 83, 91, 93.
 პეეტერსი პ. 8.
 პერტინაქს (პელეიუს პერტინაქსი) 55, 98.
 პესტოს 49, 93.
 პესცენიუს ნიგერი 98.
 პილატე 44, 45, 46, 47, 48, 91, 92.
 პომპინიოს (იხ. მარკუს კლოდიუს პუპი-
 ენუს მაქსიმე).

პომპიოს სპასალარი (პომპეუსი) 41, 85, 86.

პოპიოს (პუპიოს) 55, 99.

პრობუსი (მარკუს ავრელიუს პრობუსი) 103.

პტოლემეოს (პტოლემეოს ავლეთა) 41, 87.

Peeters P. 8. 30.

შ

Жордания Т. 8.

რ

Reinach T. 95.

ს

სალმეა 90, 91.

სანიკიმე ლ. 99.

სევეროს (იხ. ალექსანდრე სევერუსი).

სევეროს (სეპტიმიუს სევერუსი) 55, 98.

სენაკა 54, 97.

სილოვანძი 42.

სიშონი (იხ. ბარტოშობა).

სპასიანოს (იხ. ვესპასიანე).

სუმეონ 51, 52, 54, 94, 97.

Sophocles E. 109. 111.

ტ

ტაციტუსი (იხ. კლავდიუს ტაციტუსი).

ტიბერის კეისარი (ტიბერიუს კლავდიუს

ნერონი ანუ ტიბერიუს კეისარი ავგუსტუსი) 45, 47, 48, 90, 91, 92.

ტიგრან (მეფე) 86.

ტიგრან (ტიგრან მეფის ვაჟი) 86.

ტიტოს (ტიტე) 13, 51, 52, 94, 97.

ტობია 54, 97.

ტრაიანოს (მარკუს ულპიუს ტრაიანე)

52, 53, 94, 98.

Теофан проповедник 31.

ფ

ფაბიანე 101.

ფაზილი 87.

ფაუსტა 107.

ფილიპე 44, 45, 54, 56, 90, 91.

ფილიპე (ფილიპე არაბი, მარკუს იულიუს ფილიპე) 56, 101.

ფილიპე (ბენიამინე II) 54, 97.

ფლავიუსი (იხ. იოსებ ფლავიუსი).

ფლორიანე 103.

Фарар 108.

ძ

ქრისტე (იხ. იესუ ქრისტე).

ლ

ლალერიოს (იხ. მაქსიმიანე გალერიუსი ანუ ღაზა).

ლალერიოს მაქსიმიანოს (იხ. გალერი).

უ

უტხნიშვილი ს. 20, 103.

შ

შაბურ I 102.

შანიძე ა. 109.

Schürer 89.

ც

ცაგარელი ალ. 5, 6, 7.

Цагарели А. 6, 7, 8, 30.

ჯ

ჯავახიშვილი ივ. 6, 21, 27.

პ

პელიოგაბალი 99.

პეროლე ძმ არისტობულუსი (იხ. აგრიპა I)

პეროლე ანტია 44, 45, 48, 87, 90, 91, 92.

პეროლე დიდი 27, 41, 42, 43, 44, 48, 85, 87, 88, 89, 90, 91, 92.

პეროლე ფილიპე 92.

პეროლია 48, 91.

პირკანოსი (იხ. ორკანოს).

პირსემანი 6.

პოსტილიანე 101.

ა

ბ

აბილინია 90.
 ადრიანოპოლისი 106.
 ავრანიტიდა 90.
 აზია 98, 104.
 ალექსანდრია 72, 85, 87, 101, 108, 110.
 ამათონტონი 8, 10.
 ანტიოქია 52, 100.
 არაბეთი 91.
 ასურასტანი 42.
 აფრია 93, 95, 98, 101, 103.
 აქაია 111
 აქვილეა 100.
 აქციუმის კონცხი 88.

ებურაკუმი 103.
 ეგვიპტე 39, 41, 43, 44, 85, 86, 87, 88,
 94, 95, 103, 110.
 ევროპა 95, 98.
 ელეონის მთა 24
 ელია (იგივე იერუსალიმი) 54, 55, 57,
 70, 110.
 ესპანეთი 95.

ბ

გ

ბალკანეთის ნახევარკუნძული 95, 103.
 ბატეია 90.
 ბეთლემი 41, 43, 69, 108.
 ბიზანტია 28.
 ბითუნია, ბითუნია 14, 64, 103, 107.
 ბირმინგემი 6, 7
 ბრიტანეთი, ბრიტანია 95, 103.
 Birmingham 7.

ვერონა 101.
 Византия 32.

დ

ზარტანია 57.

თ

თარსუსი 106.
 თესალონიკე 65, 107.
 თრაქია 103, 111.
 თურქეთი 107.
 თხოთის მთა 23.

გ

გაკლანიტიდა 90.
 გალია 91, 95, 98, 103, 110.
 გალილეა 87, 90, 93.
 გერმანია 95.
 გეტინგენი 7.
 გოლგოთა 17, 24, 25, 39, 47, 54, 68, 69,
 75, 77, 97.
 Грузия 31, 32, 33.

ი

ილუმეია 87, 89, 90.
 იერუსალიმი, იერუსალემი 9, 10, 11, 13,
 14, 15, 16, 17, 20, 21, 24, 25, 26, 29,
 42, 43, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55,
 56, 57, 65, 67, 69, 70, 71, 72, 73, 75,
 76, 77, 78, 85, 86, 87, 93, 94, 95, 96,
 97, 99, 102, 104, 108, 110, 111.
 ილირია 103, 108, 109.
 იორდანე 45, 50, 74.
 ისპანია, სპანია 48, 103.
 იტალია 49, 101, 102, 103, 111.
 იუდეა 85, 86, 87, 89, 90, 92, 93, 94
 Иерусалим 30, 31, 32.
 Иудея 87, 96.

დ

დალმაცია, დალმატიის 58, 71, 104, 110,
 111
 დუნაი 103.

კ

კაპანია 90.
 კართაგენი 101.

კესარია 50, 108.
 კვიპროსი 4, 94.
 კილიკია 14, 58.
 კირენა 94.
 კონსტანტინოპოლი, კონსტანტინი 4, 70,
 85, 108, 111.
 Капр 30.

ლ

ლაპცივი 6.
 ლენინგრადი 5, 28.
 ლუგდუნუმი 91.

მ

მაინცი 100.
 მაკედონია 111.
 მეზია 102.
 მეწამული (ზღუამ) 39.
 მილანი, მილანო 103, 106.
 მცირე აზია 95, 106, 107.

ნ

ნაზარეთი 44.
 ნიკეა 15, 66, 67, 70, 75, 108, 109, 110.
 ნიკომედია 74, 103, 111.
 ნოლა 90.
 ნუბია 74.

ო

ოქსფორდი 9.

პ

პალესტინა 89, 91, 92, 95, 96, 109.
 პანეადა 90.
 პანონია 103.
 პელუზიუმი 86.
 პერეია 90.
 პრინსტონი 6.

რ

რომი, ჰრომი 23, 41, 42, 48, 49, 50, 51,
 52, 53, 57, 60, 62, 86, 87, 88, 89, 90,
 91, 92, 93, 94, 95, 98, 99, 100, 101,
 102, 103, 104, 106, 107, 108.

Рим 87.

ს

საბერძნეთი 95.
 სალამინი 4.
 სალონი 104.
 სამარია 90.
 საქართველო 28.
 სინას მთა 6.
 სირია 89, 92, 95.
 სირმიუმი 103.
 სიცილია 95, 111.
 სპოლეციუმი 102.
 Саламин 30.

ტ

ტარსუნი 13, 58.
 ტუროსი, ტვიროსი 14, 15, 16, 71, 72,
 110, 111
 ტიბროსი 94, 106.
 ტრაზონიტიდა 90.
 ტრირი 103.

ფ

ფილისტიმე 58.

ქ

ქართლი 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28.

შ

შოტლანდია 95.

ხ

ხერთვისი 64.

წ

წინა აზია 95, 98.

ჭ

ჭურთისტანი 41, 42, 43, 44, 45, 48, 49,
 50, 53, 87, 88, 96.

შინაარსი

შესავალი	3
ხელნაწერები	5
ჯერის საკითხავის ქართული რედაქცია	9
ქართულ-ბერძნული ტექსტების ურთიერთ მიმართება	10
ალექსანდრე კვიპრელი მონაზვნის თხზულება და მისი წყაროები	14
ალექსანდრე კვიპრელი მონაზვნის ნაწარმოები, როგორც სხვა ისტორიულ თხზულებათა წყარო	18
თხზულების თარგმნის დრო	28
ტექსტისათვის	28
Хроника Александра Кипрского (по рукописям X—XIV вв.) (Резюме)	29
ტექსტი	34
კომენტარები	85
ლექსიკონი	113
საძიებლები	119

დაიბეჭდა საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის
სარედაქციო-საგამომცემლო საბჭოს დადგენილებით

*

გამომცემლობის რედაქტორი ც. შალამბერიძე
ტექნორედაქტორი ნ. ოკუჯავა
კორექტორი დ. ერისთავი

გადაეცა წარმოებას 4.1.1977; ხელმოწერილია დასაბეჭდად 19.1.1978;
ქაღალდის ზომა 60×90¹/₁₆; ქაღალდი № 1; ნაბეჭდი თაბახი 8,0;
სააღრიცხვო-საგამომცემლო თაბახი 7,05;

უე 01010;

ტირაჟი 1700;
ფასი 90 კაბ.

შეკვეთა № 2;

გამომცემლობა „მეცნიერება“, თბილისი, 380060, კუტუზოვის ქ., 19
Издательство «Мецниереба», Тбилиси, 380060, ул. Кутузова, 19

საქ. სსრ მეცნ. აკადემიის სტამბა, თბილისი, 380060, კუტუზოვის ქ., 19
Типография АН Грузинской ССР, Тбилиси, 380060, ул. Кутузова, 19

Тамила Григорьевна Мгалоблишвили
ХРОНИКА АЛЕКСАНДРА КИПРСКОГО
(по рукописям X—XIV вв.)
(на грузинском языке)
«МЕЦНИЕРЕВА»
ТБИЛИСИ
1978

ფანი 90 კაპ.

შ. 31/4

